

Studia i Analizy Nauk o Polityce

1/2022

Studia i Analizy Nauk o Polityce

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

RADA NAUKOWA

Adrian CORPADEAN
Tomasz GROSSE
Anatoliy KRUGLASHOV
Gabor LAGZI
Markijan MALSKI
Ewa MARCINIAK
Paweł OLSZEWSKI
Ozan ÖRMECI
Natalia PUTINĂ
Anna SKOLIMOWSKA
Paweł TURCZYŃSKI
Jaroslav USIAK
Mustafa YASAN

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelna

Agnieszka ŁUKASIK-TURECKA

Członkowie redakcji

Beata PISKORSKA
Agnieszka ZARĘBA

Redaktor językowy

Marek WIERZBICKI

Wszystkie artykuły zamieszczone w czasopiśmie są recenzowane

Studia i Analizy Nauk o Polityce

1/2022

Wydawnictwo KUL
Lublin 2022

Redaktor numeru

Beata PISKORSKA

Opracowanie redakcyjne

Lucyna CYNARZEWSKA-WLAŻLIK, Paulina TOMCZYK

Opracowanie komputerowe

Jarosław ŁUKASIK

Projekt okładki i stron tytułowych

Dorota WOŹNIAK

e-ISSN: 2719-4795

Adres Redakcji
Studia i Analizy Nauk o Polityce
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin
tel. (81) 445 37 12
e-mail: studiaianalizy@kul.pl

Wydawnictwo KUL
ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin
tel. 81 740-93-40
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl
<http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

WSTĘP

Z wielką przyjemnością przekazujemy Państwu pierwszy w 2022 r. numer czasopisma „Studia i Analizy Nauk o Polityce”. Poruszana przez Autorów problematyka odnosi się do szerokiej perspektywy badawczej: bezpieczeństwa energetycznego w ujęciu nauki o mediach i nauk o polityce, bezpieczeństwa wewnętrznego, stosunków międzynarodowych w zakresie analizy systemu politycznego Stanów Zjednoczonych i miejsca Polski na arenie międzynarodowej.

Artykuł wprowadzający, którego autorem jest Maciej Zweiffel, dotyczy *Obrazu medialnego energetyki jądrowej w Polsce (studium przypadku)*. Analizy przekazów z ostatnich sześciu miesięcy prezydenckiej kampanii wyborczej. Już sam tytuł wskazuje na interdyscyplinarność, która stanowi wyznacznik całej prezentowanej pozycji. Ujęcie tej problematyki przez Autora jest interesującym zamierzeniem badawczym. Energetyka jądrowa jako nader aktualne zagadnienie w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa klimatyczno-energetycznego w Polsce analizowana jest przez pryzmat odbioru medialnego w trakcie ostatniej prezydenckiej kampanii wyborczej.

Tożsamy przedmiot badawczy poruszany jest w artykule drugim *Gazociąg Baltic Pipe w koncepcjach zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski w myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego* autorstwa Michała Paszkowskiego. Tym razem Autor koncentruje się na konkretnym przykładzie stanowiącym przejaw dywersyfikacji energetycznej – Gazociągu Bałtyckim w myśli politycznej wybranych partii politycznych w Polsce.

Kolejny obszar badawczy otwiera artykuł Sylwii K. Mazur, która podjęła się analizy interesującej problematyki *Prezydentury Donalda Trumpa i 25. poprawki do Konstytucji Stanów Zjednoczonych*. W opracowaniu zaprezentowano okoliczności wykorzystania poprawki w celu usunięcia 45. kontrowersyjnego prezydenta Stanów Zjednoczonych. Autorka łączy rozważania teoretyczne – zestawienie przepisów prawnych Konstytucji Stanów Zjednoczonych ze studium przypadku prezydentury Donalda Trumpa.

Natomiast eksplikacji miejsca *Polski w (neo)liberalnym systemie stosunków międzynarodowych* dokonuje Artur Niedźwiecki. Perspektywa badawcza bazuje na hipotezie, iż dekompozycja zachodnich struktur liberalnych może prowadzić do transformacji funkcji oraz ustroju prawno-gospodarczego Polski, podważając tym samym zasady państwa demokratycznego.

Ostatnią pozycję w przedkładanym numerze stanowi artykuł Marcina Sobieckiego *Bezpieczeństwo ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego w latach 2017–2019. Raport z badań*. W pracy podjęto się zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa w ruchu drogowym i głównych jego zagrożeń uwarunkowanych wielorakimi czynnikami. Kluczowym elementem jest weryfikacja i omówienie wyników badań przeprowadzonych w latach 2017–2019 przez Wydział Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie i ich znaczenia dla bezpieczeństwa ruchu drogowego w powiecie ostródzkim.

Integralną częścią czasopisma „Studia i Analizy Nauk o Polityce” są recenzje i sprawozdania. W bieżącym numerze recenzji publikacji *Negocjacje w XXI wieku. Teoria, praktyka i znaczenie* pod redakcją Beaty Piskorskiej i Agnieszki M. Zareby podjęła się Dorota Maj. W tomie znalazło się ponadto sprawozdanie Aleksandry Kuczyńskiej-Zonik z przebiegu konferencji międzynarodowej w Rydze, która odbyła się w dniach 15–16 października 2021 r.

Zapraszamy do lektury

Beata Piskorska

INTRODUCTION

It is with great pleasure that we bring you the first issue of the journal "Studies and Analyses of Political Science" in 2022. The issues addressed by the Authors refer to a broad research perspective: energy security in terms of media science and political science, internal security, international relations in terms of the analysis of the political system of the United States and the place of Poland in the international arena.

The introductory article by Maciej Zweifel concerns *Medial Image of Nuclear Energy in Poland (Case Study). Analysis of Broadcasts from the Last Six Months of President Campaign*. The title itself indicates the interdisciplinary nature of the entry. The Author's approach to this issue is an interesting research intention. Nuclear power as a very current issue in terms of ensuring climate and energy security in Poland is analyzed through the prism of media coverage during the recent presidential election campaign.

The same research subject is discussed in the article *The Baltic Pipe Gas Pipeline in the Concept of Ensuring Poland's Energy Security in the Political Thought of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party* by Michał Paszkowski. This time the Author focuses on a specific example of energy diversification – the Baltic Pipe in the political thought of selected political parties in Poland.

Another research area opens with an article by Sylwia K. Mazur who undertook an analysis of the interesting issue of *Donald Trump's Presidency and the Twenty-fifth Amendment to the United States Constitution*. The paper presents the circumstances under which the amendment was used to

remove the 45th controversial President of the United States. The Author combines theoretical considerations – a compilation of legal provisions of the Constitution of the United States with a case study of Donald Trump's presidency.

The place of *Poland in the (Neo)liberal System of International Relations* is explained by Artur Niedźwiecki. The research perspective is based on the hypothesis that the decomposition of Western liberal structures may lead to the transformation of Poland's function and legal and economic system, thus undermining the principles of a democratic state.

The last item in the submitted issue is the article of Marcin Sobiecki *Road Traffic Safety in Ostróda County in 2017–2019. Research Report*. The paper undertakes to define the concept of road traffic safety and its main threats conditioned by multiple factors. The key element is to verify and discuss the results of the research conducted in 2017–2019 by the Prevention and Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda and their significance for road traffic safety in Ostróda County.

Integral parts of the journal "Studies and Analyses of Political Science" are reviews and reports. In the current issue, Dorota Maj reviews the publication *Negotiations in the XXI Century. Theory, Practice and Relevance* edited by Beata Piskorska and Agnieszka M. Zaręba. The volume also includes Aleksandra Kuczyńska-Zonik's report on the international conference held in Riga on 15–16 October 2021.

We invite you to read

Beata Piskorska

Obraz medialny energetyki jądrowej w Polsce (studium przypadku). Analiza przekazów z ostatnich sześciu miesięcy prezydenckiej kampanii wyborczej

Medial Image of Nuclear Energy in Poland (Case Study).
Analysis of Broadcasts from the Last Six Months of President Campaign

MACIEJ ZWEIFFEL

Dr, Uniwersytet Jagielloński, e-mail: maciej.zweiffel@uj.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4010-3907>

Streszczenie: Polityka energetyczna i zróżnicowanie źródeł energii wiążą się z kwestią znaczenia energetyki jądrowej w miksie energetycznym. W związku z tym ważna staje się odpowiedź na pytanie, jak aktorzy polityczni postrzegają energetykę jądrową. W tekście omówiono medialny obraz energetyki jądrowej prezentowany w wypowiedziach kandydatów na prezydenta w wyborach z 2020 r. Najpierw przeprowadzono analizę dokumentów prawnych Unii Europejskiej dotyczących redukcji dwutlenku węgla, co ściśle wiąże się z produkcją energii. Następnie opracowano model postrzegania energii jądrowej godzący wyzwania ekologiczne z rosnącymi potrzebami energetycznymi. W ramach tego modelu omówiono wypowiedzi kandydatów poruszające ten temat. W analizie zebranych przypadków wykorzystano narzędzia kognitywistyki, semiotyki oraz retoryki. Pozwoliły one ukazać typowe konceptualizacje energetyki jądrowej, w tym m.in. *cliché* oraz sprzeczne z faktami schematy myślowe obecne w dyskursie aktorów politycznych.

Słowa kluczowe: energia atomowa, obraz medialny, dekarbonizacja, *cliché*, konceptualizacja

Abstract: Energetic policy and differentiation of energy sources are connected with the place of nuclear energy in so called energy mix. According to that it is important to answer the question how political players perceive nuclear energy. The article shows the medial image of nuclear energy presented by presidential candidates in the 2020 Polish election. First part of the paper is focused on analysis of crucial European Union legal documents about emission reduction, what is deeply bound with energy production. Then the model of perceiving nuclear energy was worked out. This model put together ecological challenges and growing energy consumption. In the frames of this rational model of nuclear power candidates' statements on this topic were discussed. For the purposes of this paper were used cognitivist, semiotic and rhetoric tools which allow to appear typical conceptualizations of nuclear power, in particular *cliché* and thinking schemes – incompatible with facts and technical data – functioning amongst political players.

Keywords: nuclear energy, medial image, decarbonization, *cliché*, conceptualization

Prezentowane rozważania skupiają się na problematyce energetyki jądrowej w Polsce widzianej z perspektywy wyborów prezydenckich w 2020 r. W części zawierającej analizę zebranych materiałów skupiono się na dwóch zagadnieniach: czy w trakcie kampanii prezydenckiej, w ramach tematyki energetycznej w Polsce, pojawiała się kwestia energetyki jądrowej? Jeśli problematyka ta była omawiana, to w jakim świetle ją prezentowano? Analiza objęła wypowiedzi kandydatów na prezydenta w kanale internetowym *Imponderabilia*¹ oraz kwerendę publikacji poruszających temat budowy elektrowni jądrowej w Polsce, ukazujących się w badanym okresie w następujących tygodniakach opinii: „Polityka”, „Newsweek”, „Tygodnik Powszechny”, „W Sieci”, „Do Rzeczy”, „Wprost”. Debata telewizyjna jedenastu kandydatów została pominięta, ponieważ skupiła się ona właściwie tylko na kwestiach światopoglądowych i była podporządkowana celowi politycznemu partii rządzącej, a tematyka klimatu czy energetyki w ogóle nie została poruszona.

Jeśli chodzi o zakres czasowy materiałów prasowych, uwzględniono okres 5 lutego – 12 lipca 2020 r. (druga tura wyborów). Wybór 5 lutego jako daty rozpoczynającej ten przegląd wiąże się z ogłoszeniem przez Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przewidywanej daty wyborów prezydenckich. Tym samym można założyć, że od tego momentu kampania oraz problemy w jej trakcie poruszane zaczęły z dużym natężeniem funkcjonować w przestrzeni medialnej, tym bardziej w prasie opiniotwórczej, nierzadko sprofilowanej politycznie.

By móc rzetelnie ocenić wizerunek energetyki jądrowej prezentowany w tygodniakach opinii oraz w wypowiedziach kandydatów na prezydenta, zostanie on odniesiony do następujących koncepcji oraz ustaleń poruszających ten temat. Pierwszy obejmuje spojrzenie naukowców i praktyków zarazem, szczególnie zaś Andrzeja Strupczewskiego (Narodowe Centrum

¹ Wybór tego kanału został podyktowany następującymi względami: po pierwsze, jego twórca w czasie kampanii prezydenckiej w 2020 r. przeprowadził wywiady o podobnej strukturze (m.in. zakres pytań, czas wywiadu) ze wszystkimi kandydatami; po drugie, prowadzący, nie kryjąc swoich poglądów politycznych (otwarcie o tym mówił w czasie rozmowy z urzędującym prezydentem), potrafił zarazem wziąć je w nawias w czasie prowadzenia wywiadów, oddając głos przede wszystkim swoim rozmówcom; po trzecie, *Imponderabilia* można uznać za internetowy odpowiednik prasy opiniotwórczej; po czwarte, omawiany kanał cieszy się dużą popularnością (np. wywiad z prezydentem Andrzejem Dudą osiągnął 1,2 mln odsłon), zachowując standardy rzetelnego dziennikarstwa (np. prowadzący jest dobrze przygotowany do spotkań, jego pytania są wyważone, politycy oraz ludzie mediów chętnie uczestniczą w tych programach, o czym świadczy choćby obecność wszystkich kandydatów – debatą telewizyjnym nie udało się tego osiągnąć).

Badań Jądrowych) oraz Kazimierza Bodka (Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej Uniwersytetu Jagiellońskiego). Ta perspektywa naukowa zostanie uzupełniona podejściem ekologów, reprezentowanym głównie przez autorów *Manifestu ekomodernistycznego* (*An Ecomodernist Manifesto* 2015), rozważania Michaela Shellenberga, jednego z głównych działaczy ekologicznych XXI w., swego czasu przeciwnika energetyki jądrowej, i wreszcie Stevena Pinkera, proponującego w swojej książce *Nowe Oświecenie* (2018) wyważone ujęcie m.in. kwestii zapotrzebowania na energię, rozwoju i ochrony środowiska.

Warto wyjaśnić, dlaczego do zbudowania paradygmatu spojrzenia na energetykę jądrową wybrano właśnie te podejścia i tych autorów. Jeśli chodzi o sam zakres czy rozpiętość materiału, został on podyktowany niewielkimi rozmiarami samego artykułu. Najważniejszy pozostaje jednak aspekt merytoryczny oraz wpisywanie się w bieżącą dyskusję nad zmianami klimatycznymi oraz redukcję emisji dwutlenku węgla. Otóż prezentowane koncepcje, będące ramą pozwalającą ocenić obraz energetyki jądrowej w polskich tygodnikach opinii doby kampanii prezydenckiej oraz w wypowiedziach samych kandydatów na prezydenta, obejmują dwa centralne podejścia do technologii atomowej. Steven Pinker, M. Shellenberger i autorzy *An Ecomodernist Manifesto* stanowią przykład spojrzenia intelektualistów i działaczy klimatycznych, którzy, wzywając do maksymalnej redukcji emisji dwutlenku węgla i zmniejszenia efektu cieplarnianego, nie tracą z oczu jednocześnie faktu, że każdy człowiek ma prawo żyć w dobrobycie, wskaźnikiem zaś tego jest właśnie duże zużycie energii, a ponadto nie należy paraliżować utopijnymi zakazami gospodarek poszczególnych krajów. Natomiast K. Bodek czy A. Strupczewski przedstawiają naukowe i konsumenckie zarazem ujęcie tej formy produkcji energii, starając się obiektywnie ocenić kluczowe za oraz przeciw tego sposobu wytwarzania prądu.

1. W stronę racjonalnego postrzegania energii atomowej

Konstruowany w niniejszym artykule paradygmat postrzegania energii atomowej ściśle wiąże się z wejściem w życie i obowiązywaniem także na terenie Polski następujących dokumentów unijnych:

1. decyzji 2015/1814 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 października 2015 r. w sprawie ustanowienia i funkcjonowania rezerwy stabilności

- rynkowej dla unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i zmiany dyrektywy 2003/87/WE;
2. dyrektywy 2018/410 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 14 marca 2018 r. zmieniającej dyrektywę 2003/87/WE w celu wzmocnienia efektywnych pod względem kosztów redukcji emisji oraz inwestycji niskoemisyjnych oraz decyzję (UE) 2015/181.

Przywołane dokumenty – w dużym skrócie – zobowiązują członków Unii Europejskiej do redukowania emisji gazów cieplarnianych, głównie dwutlenku węgla. Jak czytamy w decyzji 2015/1814, chodzi o „ograniczanie emisji CO₂ w sposób opłacalny oraz stymulowanie innowacyjności w dziedzinie technologii niskoemisyjnych, sprzyjającej wzrostowi gospodarczemu i tworzeniu miejsc pracy” (Decyzja 2015/1814: pkt 4). Widać zatem ujęcie koniunkcyjne. Ograniczanie emisji gazów cieplarnianych koresponduje ze stałym rozwojem gospodarczym, nie oznacza zaś zatrzymania bądź spowalniania gospodarki po to, by osiągnąć niską emisję. Tego rodzaju spojrzenie przeciwstawia się ideologii nazwanej przez S. Pinkera *greenismem*, traktującej rozwój cywilizacyjny oraz korzystanie z zasobów ziemskich jako wyraz pazerności i jednoznaczne zło, któremu zaradzić może tylko stopniowe wycofywanie się człowieka poprzez depopulację, spowalnianie gospodarcze itd. (Pinker 2018: 154)².

Powiązanie redukcji gazów cieplarnianych, zwłaszcza zaś dwutlenku węgla, z podtrzymywaniem rozwoju cywilizacyjnego i siłą rzeczy rozszerzaniem sfer dobrobytu wymaga stałego dopływu energii. Na ten fakt zwracają uwagę ekomoderniści, czyli tzw. ekolodzy oświeceniowi czy też humaniści. Wskazują oni, że „kiedy ludzie wykorzystują energię do budowy ustrukturyzowanej enklawy w swoich organizmach i domach, muszą zwiększać entropię w innych obszarach środowiska pod postacią odpadów, zanieczyszczenia i innych form nieporządku” (Pinker 2018: 155). W przypadku produkcji energii tymi odpadami są produkty spalania (zwykle w postaci gazowej i stałej) oraz zużyty sprzęt. W ujęciu zaś prezentowanym w tej pracy te wszystkie pozostałości można sprowadzić do tzw. śladu węglowego (sprzęt też trzeba wyprodukować, a na to potrzeba energii), który oczywiście powinien być możliwie najmniejszy.

² Wbrew pozorom nawet takie radykalne wstrzymania mobilności i aktywności, jak w czasie epidemii COVID-19, redukują emisję dwutlenku węgla zaledwie o 4–7% (UN News 2020). Tym samym widać, że istnieje potrzeba przede wszystkim bezemisyjnej produkcji energii, gdyż jej zużycie wcale nie maleje.

Skoro zaś istnieje zależność poziomu dobrobytu od ilości wykorzystywanej energii, tj. im społeczeństwo bogatsze, tym więcej zużywa energii (Bodek 2018), należy więc stawiać na energetykę jak najbardziej efektywną, a zarazem zostawiającą najmniejszy ślad węglowy. W tym miejscu zwykle wskazuje się od razu prąd produkowany dzięki sile wiatru i promieniowaniu słonecznemu. Wydaje się, że wystarczy odpowiednio rozbudować infrastrukturę wiatrową i fotowoltaiczną, a rosnące potrzeby energetyczne zostaną zaspokojone. Jest to jednak rozwiązanie rodzące ogromne problemy oraz uderzające w bezpieczeństwo energetyczne. Decydują o tym przynajmniej trzy czynniki, które zostaną tu krótko przedstawione. Należą do nich: duży zakres fluktuacji tych źródeł, ich mała gęstość energetyczna (*power density*; *An Ecomodernist Manifesto* 2015: Rozdział 4) oraz – co może zaskakiwać – spory ślad węglowy wraz z dużą ilością odpadów szkodliwych bądź trudno poddawanych recyklingowi.

Pierwsza słabość wiatrowej oraz słonecznej energetyki odnawialnej jest oczywista. Cechuje się ona nieciągłością (Shellenberger 2019) i tworzy wysoce niestabilny system energetyczny. Przykładowo, jeśli prędkość wiatru wzrośnie dwukrotnie, wyprodukowana zostaje trzykrotnie większa ilość energii (Bodek 2018). Gdyby ilość energii w stosunku do prędkości wiatru rosła liniowo, byłoby to prostsze w opanowaniu, jednak przy wskazanym wzroście skokowym mogłoby nastąpić przeciążenie linii przesyłowych. Budowanie zaś linii energetycznych o tak dużym zapasie jest wysoce nieekonomiczne, a także nieekologiczne. Drugą stroną medalu pozostają oczywiście okresy bezwietrzne, trwające nawet na farmach morskich (tych najbardziej wietrznych) nierzadko po kilka tygodni (Strupczewski 2014). Tym samym energie wiatrowa oraz słoneczna nie mogą stanowić jedyne źródła energii, dlatego potrzebują stałego wsparcia. Zwykle są to elektrownie gazowe lub węglowe.

Druga wada rozwiązań wiatrowych i słonecznych polega na ich małej gęstości energetycznej. Jeśli policzyć ich średnią efektywność (zatem nie najczęściej podawaną wydajność w tzw. peaku, tj. momencie szczytowym), rzadko przekracza ona 20% (Strupczewski 2014), a przy tym, co właściwie najistotniejsze, potrzebują one ogromnej przestrzeni. „Zaspokojenie potrzeb świata za pomocą źródeł odnawialnych do 2050 roku wymagałoby pokrycia wiatrakami i panelami słonecznymi obszaru o powierzchni Stanów Zjednoczonych (łącznie z Alaską), Meksyku, Ameryki Środkowej i zamieszkałej części Kanady” (Pinker 2018: 181). W porównaniu z elektrownią atomową

farma solarna o porównywalnej mocy potrzebuje ok. 450–500 razy więcej powierzchni (Pinker 2018: 181; Shellenberger 2019).

Trzecia słabość omawianych odnawialnych źródeł energii (OZE) zdaje się zaskakiwać. Przecież panele i wiatraki nie emitują żadnych gazów, niczego nie spalają i tym samym produkują czysty prąd. Jednak z racji wspomnianej już niestabilności tych źródeł energii potrzebują one wsparcia. Zwykle zaś zapewnia się to wsparcie, łącząc OZE z energetyką węglową, spalaniem biomasy czy gazu (kopalnego bądź biogazu), co oczywiście generuje ślad węglowy. Tę prawidłowość potwierdza fakt, że w Niemczech w ramach tzw. *Energie-wende* i radykalnego przechodzenia na źródła odnawialne, szczególnie zaś wiatr i słońce, powiązanego z rezygnacją z atomu (*Atomausstieg*), corocznie wzrasta emisja dwutlenku węgla (Bodek 2018; Kość 2019; Shellenberger 2017). Ponadto, by powstały farmy wiatrowe bądź solarne, potrzebne są nakłady infrastrukturalne, które nie pozostają bez znaczenia dla kwestii emisyjności. Warto w tym miejscu przywołać zestawienie energetyki jądrowej z solarną i wiatrową właśnie pod kątem śladu węglowego przy budowie takich instalacji. Otóż ta pierwsza jest czterokrotnie mniej emisyjna niż energetyka bazująca na słońcu (Shellenberger 2017). Jedną z przyczyn tak znacznej emisyjności w trakcie budowy farm paneli słonecznych wiąże się zapewne z dużym zapotrzebowaniem na aluminium, a wytworzenie tony tego metalu generuje 11,7 ton dwutlenku węgla (Grant 2017). Pozostają jeszcze inne ciężkie metale nieobojętne dla efektu cieplarnianego, a konieczne do produkcji paneli: ołów, kadm, chrom. Wielkie znaczenie w tym ujęciu ma też zapotrzebowanie na beton i stal. Okazuje się, że i tutaj energetyka atomowa wymaga znacznie mniejszych nakładów (Shellenberger 2017). Przykładowo dla mocy 1000 MW zasoby stali i betonu potrzebne do budowy odpowiedniej siłowni jądrowej w zestawieniu z elektrownią wiatrową wynoszą – jak obliczył to A. Strupczewski – jeden do sześciu, milion ton wobec sześciu milionów (Strupczewski 2014). Należy także ująć pozostałości po użytkowaniu elektrowni solarnych, wiatrowych i jądrowych, nie zapominając jednocześnie, że żywotność tych dwóch pierwszych średnio oblicza się na dwadzieścia lat, czyli trzy razy krócej niż czas działania atomówek (Żmijewski 2018). Ponadto odpady z elektrowni jądrowych są jedynymi pozostałościami, których przechowywanie i recykling są obwarowane niezwykle surowymi przepisami, przez co ich szkodliwość czy wpływ na środowisko zostaje radykalnie zniwelowana. Kwestię ich promieniotwórczości przedstawiono w następnej części artykułu.

Omówione trzy słabości rozwiązań solarnych i wiatrowych dotyczyły tylko i wyłącznie emisyjności i zanieczyszczenia środowiska. Należy jednak

spojrzeć na te źródła także z perspektywy konsumenta płacącego za prąd. Trudno bowiem liczyć, że rozwój gospodarczy – uwzględniany przecież w unijnej polityce klimatycznej – będzie efektywnie stymulowany dzięki wysokim cenom za energię. A ceny prądu produkowanego przez ogniw i wiatraki mogą nieprzyjemnie zaskakiwać – przecież wiatr i słońce nic nie kosztują, odpadają zatem koszty paliwowe. By nadto się nie rozwodzić, warto przywołać kilka przykładów.

W Kalifornii, która jest liderem we wdrażaniu energetyki sięgającej po źródła odnawialne, prąd jest pięć razy droższy niż w pozostałych stanach Stanów Zjednoczonych (Shellenberger 2019). Nieco bliżej Polski, w Niemczech w latach 2006–2016 w ramach wspomnianej już *Energiewende* ceny prądu wzrosły o 50% i są dwa razy wyższe niż w sąsiedniej Francji, korzystającej głównie z elektrowni jądrowych (Shellenberger 2017).

Podsumowując racjonalne spojrzenie na energetykę jądrową, uwzględniające redukcję emisji gazów cieplarnianych wraz z podtrzymywaniem rozwoju gospodarczego i nieobciążaniem społeczeństwa zbyt wysokimi kosztami, zasadne wydaje się przywołanie słów fizyk nuklearnej Sannivy Rose: „Jak to możliwe, by martwić się globalnym ociepleniem, a jednocześnie nie skłaniać się ku energetyce jądrowej?” (Rose 2013).

2. Medialny obraz energii atomowej

Zaprezentowany powyżej model postrzegania energetyki jądrowej, zestawiony z wymaganiami i kierunkami unijnej polityki klimatycznej (redukcja zanieczyszczeń spójna z rozwojem społeczno-gospodarczym), zostanie w tej części artykułu skontrastowany z jej medialnym wizerunkiem. Okazuje się, że w odniesieniu do elektrowni atomowych wymiar emocjonalny przeważa nad wyważonym zestawieniem zalet oraz wad. Nie bez powodu też S. Rose do tytułu swojego wykładu poświęconego energetyce nuklearnej dodała podtytuł *facts and feelings* (fakty i uczucia; Rose 2013). Niestety, te ostatnie przeważają.

Przywoływany już S. Pinker wiąże ten nacechowany negatywnie obraz energetyki atomowej z dużym oddziaływaniem popkulturowych wizji katastroficznych z wybuchem reaktora w roli głównej (a przecież reaktor to nie bomba atomowa), wzmocnionych medialnym przerysowywaniem faktycznych awarii instalacji jądrowych (Pinker 2018: 181–182). Three Mile Island,

Czarnobyl i Fukushima działają paraliżująco, choć pierwsza i ostatnia nie spowodowały żadnych ofiar, natomiast zdarzenie przypominające Czarnobyl (31 zabitych) nie ma prawa zajść przy normalnym użytkowaniu elektrowni. Dodatkowo jeszcze współczesne reaktory są tak konstruowane, by wytrzymać siłę porównywalną do uderzenia samolotu pasażerskiego bądź tsunami (nowe wymagania techniczne po zdarzeniach z lat 2001 i 2011), a w razie rozszczelnienia reaktora promieniowanie wzrosło tylko w obrębie samej elektrowni, czyli w promieniu ok. 800 metrów (Strupczewski 2019).

By unaoczyć, jak nieproporcjonalny jest ten strach wobec faktów dotyczących energetyki jądrowej, warto przywołać kilka danych. Jeśli wziąć pod uwagę ilość zgonów na terawatogodzinę (1000 GWh), to okazuje się, że dla węgla wynosi ona 161, ropy 36, gazu 4, elektrowni wodnych 1,5, wiatru 0,15, wreszcie elektrowni atomowych 0,04 (Rose 2013). Zatem atom jest o $\frac{3}{4}$ bezpieczniejszy od energetyki wiatrowej. Dane te zostały przywołane nie po to, by wywalczyć dla energii atomowej miano najbezpieczniejszego sposobu wytwarzania prądu, bo przecież brak w tym zestawieniu farm fotowoltaicznych (zapewne nikt z ich powodu nie zginął). Chodzi o ukazanie drastycznej rozbieżności między realnym zagrożeniem związanym z działaniem elektrowni jądrowych a medialnym czy też powszechnym wyobrażeniem na temat tego zagrożenia.

Jeśli pokusić się o stworzenie modelu konceptualizacji energetyki jądrowej, czyli sięgnąć po metodę często stosowaną w ramach kognitywistyki (Kaczmarek, Pawlikowska-Asendrych 2018: 145), efekt może wyglądać tak jak na schemacie 1.

Przedstawiony model wykorzystuje narzędzia definicji kognitywnej opracowane przez Jerzego Bartmińskiego. Tego rodzaju ujęcia skupiają się przede wszystkim na rozumieniu danych wyrażen z perspektywy przeciętnych użytkowników języka (Bartmiński 2014: 85). Zaprezentowany model bazuje na jakościowej analizie językowej przywoływanych wypowiedzi polityków oraz fachowych wypowiedzi ukazujących powszechne skojarzenia (schematy myślowe) skupione wokół energetyki jądrowej, a przywoływane i analizowane w niniejszym artykule. Konceptualizacja ta nie tylko stanowi próbę ujęcia, ale w dużym przybliżeniu oddaje sposób percypowania i mówienia o energetyce jądrowej, który to sposób najczęściej obecny jest w środkach społecznego przekazu, wypowiedziach polityków czy tzw. fachowców zajmujących się ekologią. Przykładowo warto przywołać wypowiedź Andrzeja Kassenberga z Instytutu na rzecz Ekorozwoju, która realizuje choćby schematy „coś przestarzałego”, „świat od tego odchodzi”, „coś ryzykownego,

niebezpiecznego” (Kassenberg 2020). Analizowane dalej wypowiedzi kandydatów na prezydenta oraz materiał prasowy też ten model potwierdza.

Schemat 1. Model konceptualizacji energetyki jądrowej
(w zbiorze najczęstsze konceptualizacje czy też *cliché* skupione wokół energetyki jądrowej; bliżej środka te najsilniejsze)

Źródło: opracowanie własne.

Do bardzo istotnych składników zarysowanego modelu należą elementy budujące poczucie zagrożenia (skojarzenia z bombą atomową, Czarnobylem i Fukushima, promieniowaniem radioaktywnym), popularne *cliché* mówiące o ogromnych kosztach tej energii oraz odchodzeniu świata od tych rozwiązań, wreszcie, jakże polskie odczucie, że znowu się nie uda (Żarnowiec, projekty rządowe ciągnące się od wielu lat). W takim towarzystwie zalety elektrowni atomowych – bezemisyjność i ogromna wydajność (gęstość energetyczna) – okazują się przytłumione.

Warto zatrzymać się krótko nad negatywnymi asocjacjami uruchamianymi hasłem energetyki jądrowej, gdyż te – co też ujawnią dalsze analizy – jak dotychczas są dominujące. Skojarzenie z bombą atomową należy do powszechnych (Rose 2013), a zarazem całkowicie pozbawionych sensu, gdyż reaktor takową bombą nie jest. Natomiast katastroficzne wizje z awarią jądrową w centrum są od lat 50. XX w. stale obecne w kulturze masowej (Phipps 2019). Jeśli do tego dodać zjawisko zwane radiofobią, lękiem przed byciem napromieniowanym, staje się jasne, dlaczego energetyka atomowa w tak mało obiektywny sposób jest przedstawiana. Jak pisze m.in. David

Ropeik, napędzana właśnie panicznym strachem pospieszna ewakuacja ludności z rejonu Fukushima spowodowała przeszło 1600 ofiar, podczas gdy samo promieniowanie nie było aż tak silne i groźne, by wymuszać ewakuację blisko 154 tys. ludzi (Ropeik 2017; Shellenberger 2017). W ten schemat odbioru wpisuje się też reakcja władz niemieckich na Fukushima, polegająca na całkowitej rezygnacji z energii atomowej. Nie trzeba być wszakże geologiem czy klimatologiem, by zdawać sobie sprawę z ekstremalnie małego prawdopodobieństwa pojawienia się trzęsienia ziemi oraz tsunami w tym rejonie Europy. Należy też wspomnieć, że jeśli chodzi o przemysł, to największe ilości promieniowania produkuje energetyka węglowa, a w ramach *Atomaustieg* nasi zachodni sąsiedzi musieli właśnie zwiększyć wydobycie i spalanie węgla brunatnego oraz kamiennego (Bodek 2018).

Silny popkulturowo i medialnie lęk przed promieniowaniem (można tu mówić o *cliché*) wzmacnia tzw. heurystykę dostępności wypaczając racjonalne postrzeganie atomistyki. Jak pisze S. Pinker, „ludzie szacują prawdopodobieństwo jakiegoś zdarzenia albo częstotliwość występowania danego rodzaju rzeczy przez pryzmat łatwości, z jaką przychodzą im do głowy przykłady” (Pinker 2018: 61). Obrazy groźnego działania elektrowni atomowych są obecne niejako na poczekaniu, ciągle podtrzymywane medialnie, natomiast rzeczowe informacje mówiące o kilkuset reaktorach produkujących bez żadnych fluktuacji prąd mają bardzo słabą siłę przebicia. Obecnie jest to 440 elektrowni (Statista 2020), nie licząc okrętów podwodnych czy jednostek nadwodnych tak napędzanych i działających bez zarzutu.

Pozostają jeszcze *cliché* przestarzałości i nieopłacalności tej energetyki, gdyż kwestię tego, czy w Polsce uda się zbudować taką instalację, rozwiąże sama rzeczywistość. O cenach energii była już mowa, jak na razie ta z atomu okazuje się o wiele tańsza, mimo bardzo silnego lobbingu i dotowania odnawialnych źródeł (Shellenberger 2017, 2019), także i w Polsce. Warto przywołać jedną z opinii zawierającą wspomnianą kliszę: „Na świecie również zdecydowanie odchodzi się od elektrowni jądrowych, może z wyjątkiem Chin, Indii i oczywiście Rosji” – ocenia A. Kassenberg (2020). Nawet gdyby A. Kassenberg był rzetelny w swym wyliczeniu, to przecież te trzy kraje stanowią 40% ludności na świecie, ponadto ich gospodarcze znaczenie jest nie do przecenienia. Jednak ta enumeracja wymaga uzupełnienia, brakuje w niej wielu krajów Afryki (Gil 2018), a także – co może zaskakiwać, bo to jednak potęgą naftowa – Zjednoczonych Emiratów Arabskich (ZEA), inwestujących dynamicznie w energię nuklearną. Nie przez przypadek pojawiło się to państwo arabskie, gdyż dzięki inwestycjom w atom kraj ten ma szanse przestać

być w niechlubnej światowej czołówce największych emitentów dwutlenku węgla *per capita* (w 2016 r. ZEA zajęły 5. miejsce w emisji na mieszkańca, a 28. w całkowitej; Worldometer [b.r.]).

W wypowiedziach, jak ta przytoczona wyżej, można dostrzec wartościującą supozycję – szczególnie widoczną w słowie „oczywiście” występującym przed „w Rosji” – że atomowe inwestycje nie dotyczą rozwiniętego i demokratycznego Zachodu. Warto zastanowić się, czy tego rodzaju myślenie w poważnej refleksji nad zmianami klimatycznymi ma sens.

Zarysowany sposób przedstawiania w środkach społecznego przekazu atomistyki cechuje się z jednej strony jednostronnością, z drugiej jest podbudowany lękami, które nie znajdują potwierdzenia w rzeczywistości. Osią centralną tej nierzetelnej wizji jest oczywiście Czarnobyl, a nie kilkaset sprawnie i bezemisyjnie funkcjonujących instalacji, bo przecież „dobra wiadomość nie jest żadną wiadomością” (Flis 2007: 69).

Nie jest to miejsce, by ukazać wszystkie przerysowania widoczne w tej czarnobylskiej traumie, przerysowania bezkrytycznie powielane przez zdawałoby się odpowiedzialne media. Przykład stanowi m.in. nazywanie Czarnobyla „sowiecką Hiroszimą” czy też określenie mocy skażenia, co jest zupełnie pozbawione sensu, nawet dla laika, jako „porównywalnej z efektem wybuchu 50 bomb atomowych zrzuconych na Hiroszimę” (*Czarnobyl – sowiecka Hiroszima* 2019).

„Tymczasem badania organizacji międzynarodowych, takich jak Komitet Naukowy ONZ ds. Skutków Promieniowania Atomowego (UNSCEAR), Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) czy Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA) wykazywały systematycznie, że promieniowanie na terenach ewakuowanych jest średnio mniejsze niż promieniowanie naturalne w wielu rejonach Europy i świata” (Strupczewski 2016).

Decyzja o trwałej ewakuacji okazała się błędna i spowodowała więcej złego niż dobrego (Ropeik 2017). Tym bardziej też niewskazana i szkodliwa była ewakuacja z rejonu Fukushima, sterowana irracjonalnym lękiem przed promieniowaniem, lękiem mającym swoje korzenie w Czarnobylu i omawianym już skojarzeniu reaktora z bombą atomową, co w Japonii ma oczywiście ogromną siłę oddziaływania na psychikę.

Podsumowując przedstawiony obraz, należy pamiętać, że ocenianie działalności elektrowni atomowych przez pryzmat Czarnobyla przypomina szacowanie bezpieczeństwa samolotów pasażerskich z perspektywy wydarzeń z 11 września. Oba przypadki należą do zdarzeń wyjątkowych, a przez to niemogących służyć ocenie normalnego funkcjonowania elektrowni

jądrowych czy lotów pasażerskich. Niestety, heurystyka dostępności wygrywa, dodatkowo jeszcze o ile samoloty w dłuższych podróżach nie mają konkurencji, o tyle energia atomowa po 1986 r. ustąpiła w wielu przypadkach silniejszemu lobby paliw kopalnych, zwłaszcza w Polsce (Bodek, korespondencja prywatna, 21 sierpnia 2021).

3. Prasowe milczenie o atomie

Jak widać z powyższych rozważań, problematyka atomistyki okazuje się bardzo złożona. W jej ramach bowiem racjonalne postrzeganie zostaje nierzadko przysłonięte negatywnymi odczuciami zakorzenionymi w lękach mających nikłe odniesienie do faktów. Dlatego zapewne ta trudna tematyka nie cieszy się wzięciem w polskich tygodnikach opinii. Świadczy o tym m.in. kwerenda obejmująca numery takich polskich tygodników opinii, jak: „Polityka”, „Newsweek”, „Tygodnik Powszechny”, „Wprost”, „Do Rzeczy”, „W Sieci”, wychodzące w okresie od 5 lutego (ogłoszenie wstępnej daty wyborów) do 12 lipca 2020 r. (druga tura wyborów). Okazało się, że w tym czasie tylko „Polityka” poświęciła tej tematyce artykuł autorstwa Adama Grzeszaka (2020). Impulsem przyczyniającym się do jego ukazania była zapewne wizyta prezydenta (zarazem kandydata w drugiej turze wyborów) Andrzeja Dudy w Stanach Zjednoczonych, gdyż rozmowy z Donaldem Trumpem dotyczyły m.in. współpracy amerykańsko-polskiej w energetyce atomowej.

Do analizy artykułu i wypowiedzi kandydatów poruszających tematykę energetyki jądrowej, obok przedstawionej wyżej konceptualizacji, wykorzystano narzędzia językowe odnoszące się do retorycznej organizacji przekazów jako przykładów dyskursu medialnego (zob. Maćkiewicz 2014: 21–22). Analizę tę można także potraktować jako skupianie się na medialnej wersji językowego obrazu świata obecnego w przywoływanych przekazach (zob. Ptaszek 2015: 14–15), a wstępem do jej interpretacji pozostaje wspomniana już konceptualizacja zbudowana na bazie kognitywistyki³.

³ Nie sięgam po analizę zawartości, ponieważ ta najlepiej sprawdza się podczas badania obszernego zbioru tekstów. W przypadku jednego artykułu oraz w powiązaniu z zaprezentowanym modelem postrzegania energetyki jądrowej dużo lepiej zastosować narzędzia związane z koncepcją językowego obrazu świata.

W przywołanej wypowiedzi dziennikarskiej widać splot racjonalnego spojrzenia na energetykę jądrową z negatywnymi elementami przedstawionej wcześniej conceptualizacji tejże energetyki. Autor podkreśla bezemisyjność uzyskiwania prądu z instalacji atomowych i wskazuje to rozwiązanie jako sposób zastąpienia węgla w Polsce (Grzeszak 2020: 43). Szeroko jednak rozwódzi się nad nieopłacalnością elektrowni atomowych, ukazując np. zadłużenie francuskiego przedsiębiorstwa państwowego Électricité de France (EDF). Nie wspomina jednak o cenach prądu we Francji dwukrotnie niższych niż w Niemczech oraz o ogromnych dotacjach na źródła odnawialne (por. Bodek 2018; Shellenberger 2019; Strupczewski 2014). Ponadto opisywane przez A. Grzeszaka rosnące koszty elektrowni budowanych obecnie we Francji, Anglii czy Finlandii biorą się nie z nakładów realnych, m.in. materiałów, urządzeń, robocizny, a administracyjnych, by nie napisać urzędniczo-politycznych, dyktowanych opisywanym już strachem przed atomem i mnożeniem wymogów bezpieczeństwa nierzadko poza rozsądną granicę (*vide* niemiecki *Atomaustieg* jako pokłosie Fukushima), którym i tak współczesne reaktory umieją sprostać (Strupczewski 2014).

Analizowany artykuł w swojej warstwie językowej oraz na poziomie mniej lub bardziej intencjonalnych nawiązań uruchamia dwa istotne wątki, o których była mowa przy conceptualizacji energetyki jądrowej. Otóż jego nagłówek brzmi *Ofensywa jądrowa* i ta retoryka wojenna na pewno nie oszczędza z atomistyką, a raczej nadaje jej groźne, właśnie wojenne, „ofensywne” (atakujące) oblicze, ożywiając skojarzenia z bombą atomową.

Drugi wątek wyznaczony jest ramą interpretacyjną: „energia atomowa w Polsce to fantazja”. Lid artykułu otwiera zdanie „Fantazja o polskim atomie powraca”, następnie element znaczeniowy, wskazujący na nierealność polskich planów atomowych, ujawnia się czy to w powtórzonym określeniu „fantazja”, czy też wyrażeniu „niekończąca się opowieść”, wprowadzającym czytelnika w świat fantastyczny (skojarzenie z filmem *Never Ending Story* bądź nawet przy niealuzyjnym odczytaniu – odniesienie do ciągłego gadania, nierobienia niczego – opowiadanie czegoś jako przeciwieństwo robienia).

Końcowa partia analizowanego tekstu zawiera też schemat myślowy, który będzie wracał w analizowanych niżej wypowiedziach kandydatów na prezydenta. Część ta, poprzedzona podtytułem *Cichy zabójca*, wiążącym się znów z retoryką wojny i atmosferą zagrożenia, ukazuje energię wiatrową i słoneczną właśnie jako zabójcę energetyki jądrowej. Ta metafora użyta w antyatomowym kontekście uruchamia przynajmniej jeden schemat myślowy popularny w ujmowaniu tej problematyki. Chodzi o dysjunkcyjne

myślenie o energetyce jądrowej i solarnej oraz wiatrowej. W logice dysjunkcja ma schemat „nieprawda, że p i q”, w odniesieniu zaś do omawianej tematyki mówi ona, że jeśli wprowadza się OZE, to tym samym oznacza to wykluczenie atomu i oczywiście *vice versa*.

Tego rodzaju wykluczające myślenie nie ma rzeczowego uzasadnienia, gdyż reaktory mogą współpracować z wiatrakami czy fotowoltaiką (K. Bodek w prywatnej korespondencji potwierdza to też choćby przykładem funkcjonowania elektrowni atomowej Borssele w Holandii). Jeśli tego rodzaju możliwe współdziałanie odnieść do wspomnianego na początku tych rozważań prawa unijnego dotyczącego redukcji emisji, to taki miks energetyczny okaże się bardzo dobrym rozwiązaniem. Autor *Ofensywy jądrowej* nie wskazuje jednak na to optymalne połączenie, pozostając przy rozłącznym ujęciu tych dwóch źródeł energii. Podobny schemat powtórzono w wypowiedziach polityków, co zostanie omówione poniżej.

4. Unikanie i dysjunkcyjne myślenie polityków o atomie

Analizowane wypowiedzi głównych kandydatów na prezydenta w wyborach z 2020 r. pochodzą z cieszącego się dużą oglądalnością kanału internetowego *Imponderabilia*, prowadzonego przez Karola Paciorka. Obejmują one wywiady z sześcioma ważnymi politykami walczącymi o fotel prezydenta: Robertem Biedroniem, Władysławem Kosiniakiem-Kamyszem, Krzysztofem Bosakiem, Szymonem Hołownią, Rafałem Trzaskowskim i A. Dudą.

Jeden z bloków tematycznych omawianych w czasie tych rozmów obejmował ochronę środowiska, zmiany klimatyczne i kwestie energetyczne. Co zaskakujące, każdy z zaproszonych gości mówił czy choćby wspominał o OZE, problemach klimatycznych bądź redukowaniu emisji, jednak tylko w dwóch przypadkach wystąpiła tematyka atomu, co ważniejsze – została przywołana ze względu na zadane przez gospodarza programu bezpośrednie pytanie dotyczące tej sprawy.

Pojawienie się tematyki energii atomowej w widoczny sposób było czymś niewygodnym dla R. Biedronia oraz R. Trzaskowskiego. Odpowiedzi tych kandydatów skupione wokół tej kwestii ujawniły bez mała wszystkie negatywne elementy ukazane wcześniej w schemacie konceptualizacji energetyki jądrowej.

Dla R. Biedronia OZE czynią atom niepotrzebnym, w czym widać właśnie wskazany dysjunkcyjny schemat myślenia. Pojawia się też

klisza nieopłacalności energetyki jądrowej oraz przeświadczenie, że w Polsce nie da się tego wdrożyć, choćby z racji braku własnej technologii (Robert Biedroń 2020). To oczywiście błędne przekonanie, gdyż tylko cztery kraje mają na własność te rozwiązania, co nie przeszkadza reszcie świata w budowaniu takich instalacji u siebie. Jednak szczególnie warto podkreślenia jest silne przeświadczenie kandydata lewicy, że drogi atomu i źródeł odnawialnych są zdecydowanie rozbieżne, a kwestie zapotrzebowania na energię załatwią „indywidualne farmy, a nie wielkie systemy, które na świecie się nie sprawdziły” (Robert Biedroń 2020). W wielkim skrócie można stwierdzić, że R. Biedroń z przekonaniem powtarza wszystkie wątpliwe założenia czy też *cliché*, których nierzetelny czy też utopijny charakter ukazują choćby K. Bodek (2018) i M. Shellenberger (2019).

Pytanie o atom wprowadziło w konfuzję nie tylko R. Biedronia, ale i R. Trzaskowskiego, który mówił – na zasadzie próby uniku – o konieczności czystego powietrza, nie wykorzystując jednak tej szansy na choćby uwagę, że atom to nie Bełchatów czy Konin i emisyjny nie jest. Gdy zapytany po raz drugi – co wynika z unikania odpowiedzi – „To co z tym atomem?” (Rafał Trzaskowski 2020), kandydat na prezydenta staje przed koniecznością sprecyzowania swego stanowiska. Przedstawiając je, powiela schemat dysjunkcyjnego myślenia o energetyce jądrowej i OZE: „Ja się obawiam, że my, inwestując w atom zamiast w odnawialne źródła energii, możemy za 10–20 lat stać się nienowocześni [...]”. I nieco dalej: „Odwrócenie się od ocieplenia klimatu spowoduje, że staniemy się skansenem gospodarczym” (Rafał Trzaskowski 2020). Kolejny polityk zatem nie wyobraża sobie współpracy atomu i OZE, dodatkowo nie widzi bezemisyjności energetyki jądrowej w kontekście ocieplenia klimatu.

Budowy elektrowni jądrowych w Polsce całkowicie nie wyklucza R. Trzaskowski, jednak traktuje to nieco – sięgając po tytuł znanej powieści Fredricka Forsyth’a – jako „diabelską alternatywę” (tu „alternatywa” jako synonim rozwiązania, wyjścia z sytuacji, a nie schematu: a lub b).

Wnioski

Dlaczego dominujący sposób przedstawiania energetyki jądrowej w mediach tak bardzo odbiega od modelu jej ujmowania opracowanego w pierwszej części na podstawie analizy dyrektyw unijnych oraz faktów

technicznych? Dlaczego też ten temat jest tak niewygodny, unikany? Odpowiedź na pytanie pierwsze w dużej mierze została udzielona w części poświęconej medialnemu obrazowi tej energetyki. Jeśli zatem przywołać pytanie drugie ze wstępu prezentowanych rozważań, to można zauważyć, że dominuje negatywne naświetlanie kwestii budowy elektrowni jądrowej w Polsce (nie mówiąc już o kilku takich instalacjach). Widać w tym powielanie i zarazem siłę działania błędnych skojarzeń z bronią atomową, następnie cechujących się wyolbrzymieniem traum po Czarnobylu (głównie) czy Fukushima (marginalnie), wreszcie wzmacnianą przekazami popkulturowymi radiofobię. Ten zespół schematów myślowych oraz klisz przyczynia się do powstawania negatywnych reakcji dużej części polityków czy dziennikarzy na tematykę jądrową⁴.

Natomiast unikanie zagadnienia energii jądrowej przez polityków walczących o fotel prezydenta ma swoje wyjaśnienie w koncepcji pytań powszechnych oraz dzielących⁵ poruszanych w czasie kampanii wyborczych (np. Pew Research Center 2020: Rozdział 4). I o ile ocieplenie klimatu czy jeszcze bardziej bezpieczeństwo energetyczne (reformy w energetyce, zapewnienie Polsce niezależności energetycznej, dywersyfikacja źródeł energii itd.) należą do pytań powszechnych, wartych dyskusji i programów, gdyż przyciągają ewentualnych głosujących, o tyle już przedstawienie jednego z ważnych rozwiązań, czyli energetyki jądrowej, jak na razie zalicza się do kwestii dzielących, mogących odstraszyć wielu wyborców. Z tej perspektywy unikanie tej tematyki na łamach periodyków o klarownej linii politycznej nie może dziwić, tak samo też uciekanie czy branie w nawias tego zagadnienia w wypowiedziach osób startujących w wyborach prezydenckich.

Prawdopodobnie jednak w kolejnych wyborach to unikanie tematyki energetycznej, w tym zaś szczególnie energii atomowej, może się zmienić. Rosnące zapotrzebowanie na energię powiązane z unijną polityką redukcji emisji i dekarbonizacji, do tego jeszcze kłopoty z kopalniami

⁴ Symptomatyczna jest tu wypowiedź R. Biedronia o tym, że serial Netflixa *Czarnobyl* pokazuje, co oznacza energetyka jądrowa (Onet Wiadomości 2019). Ta wypowiedź nie wchodzi w analizowany zakres czasowy, nie była więc w tekście głównym komentowana. Ale w ramach przypisu warto na tym przykładzie pokazać, jak silnie działa heurystyka dostępności: otóż można sobie wyobrazić 440 seriali o wszystkich sprawnie działających od dziesięcioleci elektrowniach atomowych. Ponieważ jednak medialnie i psychologicznie bardziej widoczny jest jednostkowy przypadek Czarnobyla, zatem w ramach tej heurystyki 1 okazuje się większe od 440, zawiniony wypadek i wyjątek mocniejszy od zasady.

⁵ Dziękuję prof. Jarosławowi Flisowi za naprowadzenie na tę kwestię.

w Turowie i zapewne w niedługim czasie w Bełchatowie spowodują, że te dotychczasowe ramy medialnego funkcjonowania elektrowni atomowych zmienia się, przesuwając to zagadnienie w stronę pytań powszechnych.

Bibliografia

- An Ecomodernist Manifesto* (2015), <https://static1.squarespace.com/static/5515d9f9e4b04d5c3198b7bb/t/552d37bbe4b07a7dd69fcd9dbb/1429026747046/An+Ecomodernist+Manifesto.pdf> (3.12.2020).
- Bartmiński, J. (2014), *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowe podstawy obrazu świata*, (Lublin: Wydawnictwo UMCS): 76–88.
- Bodek, K. (2018), *Bliżej Nauki: Elektrownie jądrowe – tak czy nie?*, <https://www.youtube.com/watch?v=lowfpPiLUCI&t=879s> (15.11.2020).
- Czarnobyl – sowiecka Hiroszima* (2019), <https://www.rp.pl/Historia/304279919-Czarnobyl-sowiecka-Hiroszima.html> (3.12.2020).
- Decyzja 2015/1814 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 października 2015 r. w sprawie ustanowienia i funkcjonowania rezerwy stabilności rynkowej dla unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i zmiany dyrektywy 2003/87/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. U. UE L 264/1 z 9.10.2015, EUR-Lex. Baza aktów prawnych UE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32015D1814&qid=1607028590293> (18.11.2020).
- Dyrektywa 2018/410 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 14 marca 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2003/87/WE w celu wzmocnienia efektywnych pod względem kosztów redukcji emisji oraz inwestycji niskoemisyjnych oraz decyzję (UE) 2015/1814 (Tekst mający znaczenie dla EOG.), Dz. U. UE L 76 z 19.3.2018, EUR-Lex. Baza aktów prawnych UE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0410> (18.11.2020).
- Flis, J. (2007), *Samorządowe public relations*, (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego).
- Gil, L. (2018), *Is Africa Ready for Nuclear Energy?*, <https://www.iaea.org/news-center/news/is-africa-ready-for-nuclear-energy> (17.11.2020).
- Grant, J. (2017), *Aluminum Production Leaves a Big Carbon Footprint, so Alcoa Is Adapting with Sustainable Products*, <https://www.wesa.fm/post/aluminum-production-leaves-big-carbon-footprint-so-alcoa-adapting-sustainable-products#stream/0> (17.11.2020).
- Grzeszak, A. (2020), *Ofensywa jądrowa*, „Polityka” 28: 41–43 (w wersji internetowej tytuł brzmi: *Nasz sen o atomie*).

- Kaczmarek, H., E. Pawlikowska-Asendrych (2018), *Struktura semantyczna pojęcia HAUS. Analiza w ujęciu kognitywnym*, [w:] A. Libura, D. Bębeniec, H. Kowalewski (red.), *Dociekania kognitywne*, (Kraków: Universitas): 155–170.
- Kassenberg, A. (2020), *Świat odchodzi od inwestycji w elektrownie atomowe. Koszt energii z atomu znacznie wyższy niż w elektrowniach wiatrowych czy słonecznych*, <https://www.kierunekenergetyka.pl/artykul,77753,swiat-odchodzi-od-inwestycji-w-elektrownie-atomowe-koszt-energii-z-atomu-znacznie-wyzszy-niz-w-elektrowniach-wiatrowych-chy-slonecznych.html> (17.11.2020).
- Kość, W. (2019), „To klimatyczne szaleństwo”. Niemcy zamykają elektrownię jądrową w Philippsburgu, <https://oko.press/to-klimatyczne-szalenstwo-niemcy-zamykaja-elektrownie-atomowa-w-philippsburgu/> (18.11.2020).
- Maćkiewicz, J. (2014), *Co językoznawstwo może dać medioznawstwu?*, [w:] T. Gackowski (red.), *Metodologie badań medioznawczych*, (Warszawa: Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego): 17–34.
- Onet Wiadomości (2019), *Czy w Polsce powinny powstać elektrownie atomowe? Robert Biedroń: jest ciekawsza alternatywa*, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/czy-w-polsce-powinny-powstac-elektrownie-atomowe-robert-biedron-jest-ciekawsza/znfcrn0> (3.12.2020).
- Pew Research Center (2020), *Important Issues in the 2020 Election*, <https://www.pew-research.org/politics/2020/08/13/important-issues-in-the-2020-election/> (3.12.2020).
- Phipps, K. (2019), *Chernobyl and Pop Culture's Long History of Irradiated Nightmares*, <https://www.vulture.com/2019/05/chernobyl-hbo-radiation-fear-film-tv.html> (17.11.2020).
- Pinker, S. (2018), *Nowe Oświecenie. Argumenty za rozumem, nauką, humanizmem i postępem*, tłum. T. Bieroń, (Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo).
- Ptaszek, G. (2015), *Jak badać medialny obraz świata?*, [w:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Medialny obraz świata*, t. 1. *Zagadnienia teoretyczne*, (Lublin: Wydawnictwo UMCS): 13–24.
- Rafał Trzaskowski szczerze o Andrzej Dudzie i kontrkandydatach, oraz swojej szansie w wyborach (2020), *Imponderabilia 2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=0RC3hx6dSF0> (3.12.2020).
- Robert Biedroń: wybory korespondencyjne, co z mandatem do PE, prawo aborcyjne (2020), *Imponderabilia 2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=twL9B9qUpqw> (3.12.2020).
- Ropeik, D. (2017), *Fear of Radiation Is More Dangerous Than Radiation Itself*, <https://aeon.co/ideas/fear-of-radiation-is-more-dangerous-than-radiation-itself> (17.11.2020).
- Rose, S. (2013), *How Bad Is It Really? Nuclear Technology – Facts And Feelings*, <https://www.youtube.com/watch?v=oTKl5X72Nlc> (3.12.2020).
- Shellenberger, M. (2017), *Why I Changed My Mind About Nuclear Power*, <https://www.youtube.com/watch?v=ciStd9Y2ak&t=466s> (3.12.2020).

- Shellenberger, M. (2019), *Why Renewables Can't Save the Planet*, <https://www.youtube.com/watch?v=N-yALPEpV4w&t=907s> (3.12.2020).
- Statista (2020), *Number of Operable Nuclear Reactors As of April 2020, by Country*, <https://www.statista.com/statistics/267158/number-of-nuclear-reactors-in-operation-by-country/> (3.12.2020).
- Strupczewski, A. (2014), *Odnawialne źródła energii i energia jądrowa w Polsce*, CASE, <https://www.youtube.com/watch?v=cHicSyLP09Y> (3.12.2020).
- Strupczewski, A. (2016), *Zdrowotne skutki awarii w Czarnobylu w 30. rocznicę katastrofy*, Energetyka, <http://www.elektroonline.pl/a/8966,Zdrowotne-skutki-awarii-w-Czarnobylu-w-30-rocznice-katastrofy> (3.12.2020).
- Strupczewski, A. (2019), *Porozmawiajmy o Energetyce – Energetyka jądrowa bezpieczna i potrzebna Polsce*, <https://www.youtube.com/watch?v=e84VH9WcYBs> (3.12.2020).
- UN News (2020), *Carbon Dioxide Levels Hit New Record; COVID Impact 'A Tiny Blip'*, WMO Says, <https://news.un.org/en/story/2020/11/1078322> (3.12.2020).
- Worldometer [b.r.], *CO₂ Emissions per Capita*, www.worldometers.info/co2-emissions/co2-emissions-per-capita/ (17.12.2020).
- Żmijewski, B. (2018), *Atomowe fakty i mity*, <http://poludnie.com.pl/2018/02/26/atomowe-fakty-i-mity/> (17.11.2020).

Medial Image of Nuclear Energy in Poland (Case Study). Analysis of Broadcasts from the Last Six Months of President Campaign

**Obraz medialny energetyki jądrowej w Polsce (studium przypadku).
Analiza przekazów z ostatnich sześciu miesięcy prezydenckiej kampanii wyborczej**

MACIEJ ZWEIFFEL

PhD, Jagiellonian University, e-mail: maciej.zweiffel@uj.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4010-3907>

Abstract: Energetic policy and differentiation of energy sources are connected with the place of nuclear energy in so called energy mix. According to that it is important to answer the question how political players perceive nuclear energy. The article shows the medial image of nuclear energy presented by presidential candidates in the 2020 Polish election. First part of the paper is focused on analysis of crucial European Union legal documents about emission reduction, what is deeply bound with energy production. Then the model of perceiving nuclear energy was worked out. This model put together ecological challenges and growing energy consumption. In the frames of this rational model of nuclear power candidates' statements on this topic were discussed. For the purposes of this paper were used cognitivist, semiotic and rhetoric tools which allow to appear typical conceptualizations of nuclear power, in particular *cliché* and thinking schemes – incompatible with facts and technical data – functioning amongst political players.

Keywords: nuclear energy, medial image, decarbonization, *cliché*, conceptualization

Streszczenie: Polityka energetyczna i różnicowanie źródeł energii wiąże się z kwestią znaczenia energetyki jądrowej w miksie energetycznym. W związku z tym ważna staje się odpowiedź na pytanie, jak aktorzy polityczni postrzegają energetykę jądrową. W tekście omówiono medialny obraz energetyki jądrowej prezentowany w wypowiedziach kandydatów na prezydenta w wyborach z 2020 r. Najpierw przeprowadzono analizę dokumentów prawnych Unii Europejskiej dotyczących redukcji dwutlenku węgla, co ściśle wiąże się z produkcją energii. Następnie opracowano model postrzegania energii jądrowej godzący wyzwania ekologiczne z rosnącymi potrzebami energetycznymi. W ramach tego modelu omówiono wypowiedzi kandydatów poruszające ten temat. W analizie zebranych przypadków wykorzystano narzędzia kognitywistyki, semiotyki oraz retoryki. Pozwoliły one ukazać typowe konceptualizacje energetyki jądrowej, w tym m.in. *cliché* oraz sprzeczne z faktami schematy myślowe obecne w dyskursie aktorów politycznych.

Słowa kluczowe: energia atomowa, obraz medialny, dekarbonizacja, *cliché*, konceptualizacja

The presented discussion focuses on the issue of nuclear energy in Poland seen from the perspective of the 2020 presidential election. The part containing the analysis of collected materials focuses on two issues: did the issue of nuclear energy appear during the presidential campaign, as part of the energy theme in Poland? If this issue was discussed, in what light it was presented? The analysis included statements made by presidential candidates on the *Imponderabilia*¹ Internet channel and a search of publications addressing the issue of nuclear power plant construction in Poland, appearing during the period under review in the following weekly opinion magazines: "Polityka," "Newsweek," "Tygodnik Powszechny," "W Sieci," "Do Rzeczy," "Wprost." The television debate of eleven candidates was omitted because it focused only on worldview issues and was subordinated to the political goal of the ruling party, and climate or energy issues were not mentioned at all.

In order to fairly assess the image of nuclear power presented in the opinion magazines and in the statements of presidential candidates, it will be referred to the following concepts and findings on this subject. The first covers the view of scientists and practitioners at the same time, particularly Andrzej Strupczewski (National Centre for Nuclear Research) and Kazimierz Bodek (Faculty of Physics, Astronomy, and Applied Computer Science, Jagiellonian University). This scientific perspective will be complemented by the approach of ecologists, represented mainly by the authors of *An Eco-modernist Manifesto* 2015, the considerations of Michael Shellenberg, one of the main environmental activists of the 21st century, at one time an opponent of nuclear energy, and finally Steven Pinker, proposing in his book *Nowe Oświecenie* (2018) a balanced treatment of, among others, the issues of energy demand, development and environmental protection.

It is worth explaining why these approaches and these authors were chosen to build a paradigm view of nuclear power. As for the sheer scope

¹ The selection of this channel was dictated by the following considerations: first, during the 2020 presidential campaign, its creator conducted interviews with a similar structure (e.g., range of questions, interview time) during the 2020 presidential campaign. Secondly, its host, while not hiding his political views (he openly said so during the interview with the incumbent president), was able to put them aside during the interviews, giving the floor mostly to his interlocutors. Fourthly, the channel is very popular (e.g., the interview with President Andrzej Duda reached 1.2 million views), while maintaining the standards of reliable journalism (e.g., the host is well prepared for meetings, his questions are balanced, politicians and media people are eager to participate in these programs, which is evidenced by the presence of all candidates – TV debates failed to achieve this).

or breadth of the material, this was dictated by the small size of the article itself. The most important aspect, however, is the content and contribution to the current discussion on climate change and carbon dioxide emission reduction. As a framework for assessing the image of nuclear power in Polish opinion weeklies during the presidential campaign, and in the statements of the presidential candidates themselves, the presented concepts cover two central approaches to nuclear technology. Steven Pinker, M. Shellenberger and the authors of *An Ecomodernist Manifesto* exemplify the view of intellectuals and climate activists who, while calling for a maximum reduction of carbon dioxide emissions and a reduction of the greenhouse effect, do not lose sight of the fact that every human being has the right to live in prosperity. However, K. Bodek and A. Strupczewski present a scientific and consumer-based approach to this form of energy production, trying to objectively assess the key pros and cons of this method of generating electricity.

1. Towards a rational view of nuclear Energy

The paradigm of perception of nuclear energy constructed in this article is closely related to the entry into force and validity also in Poland of the following EU documents:

1. Decision 2015/1814 of the European Parliament and of the Council of 6 October 2015 on the establishment and functioning of a market stability reserve for the EU Emissions Trading Scheme and amending Directive 2003/87/EC;
2. Directive 2018/410 of the European Parliament and of the Council (EU) of 14 March 2018 amending Directive 2003/87/EC to strengthen cost-effective emission reductions and low-carbon investments and Decision (EU) 2015/181.

The referenced documents – in a nutshell – oblige the members of the European Union to reduce greenhouse gas emissions, mainly carbon dioxide. As we read in Decision 2015/1814, it is about “reducing CO₂ emissions in a cost-effective manner and stimulating innovation in low-carbon technologies that foster economic growth and job creation” (Decision 2015/1814: para. 4). A conjunctural approach can thus be seen. Reducing greenhouse gas emissions correlates with continued economic development,

and does not mean stopping or slowing down the economy to achieve low emissions. This kind of view is opposed to the ideology called “greenism” by S. Pinker, which treats the development of civilization and the use of the earth’s resources as an expression of greed and an unequivocal evil that can only be remedied by the gradual withdrawal of humans through depopulation, economic slowdown, etc. (Pinker 2018: 154).²

Linking the reduction of greenhouse gases, especially carbon dioxide, to sustaining civilizational development and necessarily expanding spheres of prosperity requires a constant supply of energy. This fact is pointed out by ecomodernists, or so-called enlightenment or humanist ecologists. They point out that “when people use energy to build a structured enclave in their bodies and homes, they must increase entropy in other areas of the environment in the form of waste, dirt, and other forms of disorder” (Pinker 2018: 155). In the case of energy production, these wastes are combustion products (usually in gaseous and solid forms) and used equipment. In the approach presented in this work, all these residues can be reduced to the so-called carbon footprint (equipment also has to be produced, and energy is needed for that), which of course should be as small as possible.

Since there is a correlation between the level of prosperity and the amount of energy used, i.e. the richer the society, the more energy it consumes (Bodek 2018), it is necessary to bet on energy that is as efficient as possible and at the same time leaves the smallest carbon footprint. Here, electricity produced by wind power and solar radiation is usually immediately indicated. It seems that by simply expanding the wind and photovoltaic infrastructure, the growing energy needs will be met. However, this is a solution that raises huge problems and impacts energy security. This is due to at least three factors, which will be briefly outlined here. These include: the large fluctuation range of these sources, their low power density (*An Ecomodernist Manifesto* 2015: Chapter 4) and – perhaps surprisingly – large carbon footprints along with a large amount of harmful or difficult to recycle waste.

The first weakness of wind and solar renewable energy is obvious. It is characterized by intermittency (Shellenberger 2019) and creates a highly unstable energy system. For example, if wind speed increases twice, three times

² Counterintuitively, even such radical suspensions of mobility and activity as during the COVID-19 outbreak reduce carbon emissions by only 4–7% (UN News 2020). Thus, it is apparent that there is a need for carbon-free energy production in the first place, as energy consumption is not decreasing at all.

as much energy is produced (Bodek 2018). If the amount of energy relative to wind speed increased linearly, this would be simpler to manage, but with the indicated spike increase, transmission lines could be overloaded. In turn, building power lines with such a large reserve is highly uneconomical, as well as environmentally unsound. The other side of this coin is, of course, the windless periods, which even in offshore farms (the windiest ones) often last several weeks (Strupczewski 2014). Thus, wind and solar energy cannot be the only source of energy, so it needs constant support. Usually, these are gas or coal-fired power plants.

The second disadvantage of wind and solar solutions lies in their low energy density. If one counts their average efficiency (thus not the most commonly reported efficiency at the so-called peak, i.e., the peak moment), it rarely exceeds 20% (Strupczewski 2014), and at the same time, actually, most importantly, they need a huge space. "Meeting the world's needs with renewables by 2050 would require covering an area the size of the United States (including Alaska), Mexico, Central America, and the inhabited part of Canada with windmills and solar panels" (Pinker 2018: 181). Compared to a nuclear power plant, a solar farm of comparable capacity needs about 450-500 times more land (Pinker 2018: 181; Shellenberger 2019).

The third weakness of these renewable energy sources (RES) seems to be surprising. After all, panels and windmills do not emit any gases, do not burn anything and thus produce clean electricity. However, due to the already mentioned instability of these energy sources, they need support. This support is usually provided by combining RES with coal power, biomass or gas (fossil or biogas), which of course generates a carbon footprint. This regularity is confirmed by the fact that in Germany, as part of the so-called *Energiewende* and the radical shift towards renewables, especially wind and solar, linked to the abandonment of nuclear (*Atomausstieg*), carbon dioxide emissions are increasing every year (Bodek 2018; Bone 2019; Shellenberger 2017). In addition, the construction of wind and solar farms requires infrastructural investment, which is not insignificant in terms of carbon emissions. At this point, it is worth drawing a comparison between nuclear energy and solar and wind energy in terms of the carbon footprint of the construction of such installations. The former is four times less carbon-intensive than solar-based power (Shellenberger 2017). One of the reasons for such a significant carbon footprint during the construction of solar panel farms is probably related to the high demand for aluminium. Producing a tonne of this metal generates 11.7 tonnes of carbon dioxide (Grant 2017).

Then there are the other heavy metals that are not detrimental to the greenhouse effect but are necessary for the production of panels: lead, cadmium, chromium. The demand for concrete and steel is also of great importance in this respect. It turns out that here, too, nuclear power requires much less (Shellenberger 2017). For example, for a capacity of 1,000 MW, the steel and concrete resources needed to build a suitable nuclear power plant in comparison with a wind power plant are, as calculated by A. Strupczewski, one to six, one million tonnes against six million (Strupczewski 2014). Residues from the use of solar, wind and nuclear power plants should also be included, while not forgetting that the lifespan of the former two is on average calculated to be twenty years, which is three times shorter than that of nuclear power plants (Żmijewski 2018). Moreover, nuclear power plant waste is one of the residues whose storage and recycling are subject to extremely strict regulations so that their harmfulness or impact on the environment is radically negated. The issue of their radioactivity is presented in the next section of the article.

The three weaknesses of solar and wind power solutions discussed above relate solely to emissions and pollution. However, these sources should also be looked at from the perspective of the consumer paying for electricity. It is difficult to expect that economic development, which is included in the EU's climate policy, will be effectively stimulated by high energy prices. And the prices of electricity produced by solar cells and windmills may come as an unpleasant surprise – after all, wind and sun cost nothing, so there are no fuel costs. In order not to elaborate too much, it is worth mentioning a few examples.

In California, which is a leader in the implementation of energy reaching for renewable sources, electricity is five times more expensive than in the rest of the US states (Shellenberger 2019). Slightly closer to Poland, in Germany, as part of the aforementioned *Energiewende*, electricity prices increased by 50% between 2006 and 2016 and are twice as high as in neighbouring France, which mainly uses nuclear power plants (Shellenberger 2017).

To summarise a rational view of nuclear power that takes into account the reduction of greenhouse gas emissions along with sustaining economic development and not overburdening society, it seems reasonable to recall the words of nuclear physicist Sanniva Rose: “How is it possible to worry about global warming and yet not lean towards nuclear power?” (Rose 2013).

2. The media image of nuclear energy

In this part of the article, the above model of perception of nuclear energy, juxtaposed with the requirements and directions of EU climate policy (reduction of pollution consistent with socio-economic development) will be contrasted with its image in the media. It turns out that in relation to nuclear power plants, the emotional dimension prevails over a balanced account of advantages and disadvantages. It is not without reason that S. Rose added the subtitle *facts and feelings* to the title of her lecture on nuclear energy (Rose 2013). Unfortunately, the latter prevail.

The already cited S. Pinker relates this negative image of nuclear energy to the strong influence of pop-cultural catastrophic visions starring a reactor explosion (and yet a reactor is not a nuclear bomb), reinforced by media exaggeration of actual nuclear accidents (Pinker 2018: 181–182). Three Mile Island, Chernobyl and Fukushima have a paralysing effect, although the former and the latter did not cause any casualties, while a Chernobyl-like event (31 dead) has no right to happen with normal plant operation. In addition, still, modern reactors are designed to withstand a force comparable to the impact of a passenger plane or a tsunami (new technical requirements after the 2001 and 2011 events), and in the event of a reactor leak, radiation increased only within the plant itself, i.e. within a radius of about 800 metres (Strupczewski 2019).

To illustrate how disproportionate this fear is to the facts about nuclear power, it is worth citing some data. If we take the number of deaths per terawatt hour (1000 GWh), we find that for coal it is 161, for oil 36, for gas 4, for hydropower 1.5, for wind 0.15 and finally for nuclear 0.04 (Rose 2013). So nuclear is $3\frac{3}{4}$ safer than wind power. These figures were not used to claim that nuclear energy is the safest way to generate electricity, as there are no photovoltaic farms on the list (probably no one has died because of them). The point is to show the drastic discrepancy between the real danger of nuclear power plants and the media's or popular perception of that danger.

If one is tempted to create a model for the conceptualisation of nuclear power, i.e. to reach for the method often used within cognitive science (Kaczmarek, Pawlikowska-Asendrych 2018: 145), the effect may look like the one in Figure 1.

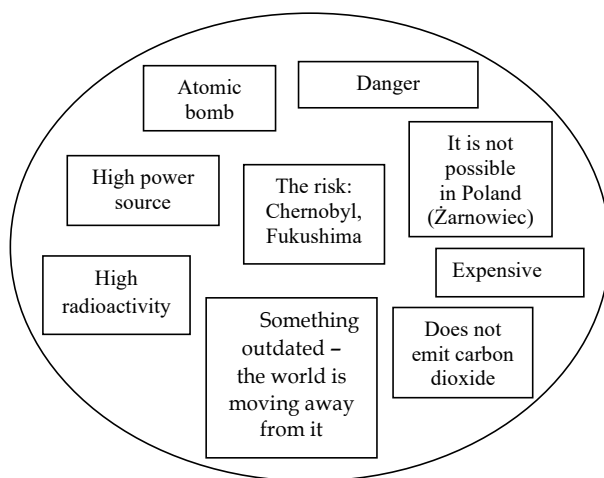

Figure 1. Nuclear power conceptualisation model
(in the collection the most frequent conceptualisations or *clichés* centred around nuclear power; closer to the centre are the strongest ones)

Source: own study.

The model presented here uses the tools of cognitive definition developed by Jerzy Bartmiński. Such approaches focus primarily on the understanding of given expressions from the perspective of average language users (Bartmiński 2014: 85). The model presented here is based on a qualitative linguistic analysis of the cited utterances of politicians and professional statements showing common associations (thought patterns) focused on nuclear energy, and cited and analysed in this article. This conceptualisation is not only an attempt to capture but also to a large extent reflects the way of perceiving and talking about nuclear power, which is most often present in the mass media, in the statements of politicians or the so-called professionals dealing with ecology. For example, it is worth recalling a statement by Andrzej Kassenberg of the Institute for Sustainable Development, which follows the patterns of “something outdated,” – “the world is moving away from it,” and “something risky, dangerous” (Kassenberg 2020). The presidential candidates’ statements and press material analysed further will also confirm this model.

Very important components of the outlined model include elements that create a sense of threat (associations with the atomic bomb, Chernobyl and Fukushima, radioactivity), the popular *cliché* about the huge costs of this energy and the world’s departure from these solutions, and finally, the very Polish feeling that it will fail again (Żarnowiec, government projects that

have been dragging on for many years). In such a company, the advantages of nuclear power plants – their emission-free nature and enormous efficiency (energy density) – appear muted.

It is worthwhile to dwell briefly on the negative associations triggered by the nuclear power slogan since these – as further analysis will reveal – have so far been dominant. The association with an atomic bomb is one of the most common (Rose 2013), and yet completely meaningless since a reactor is not such a bomb. In contrast, catastrophic visions with a nuclear accident at the centre have been a constant presence in mass culture since the 1950s (Phipps 2019). If we add to this the phenomenon called radiophobia, the fear of being irradiated, it becomes clear why nuclear power is portrayed in such an unbiased way. As David Ropeik, among others, writes, driven precisely by panicky fear, the hasty evacuation of people from the Fukushima area caused more than 1,600 casualties, while the radiation itself was not so strong and dangerous as to force the evacuation of nearly 154,000 people (Ropeik 2017; Shellenberger 2017). The reaction of the German authorities to Fukushima to abandon nuclear power altogether also fits into this pattern of perception. After all, one does not have to be a geologist or climatologist to realise the extremely low probability of an earthquake and tsunami in this region of Europe. It should also be mentioned that, as far as industry is concerned, the largest amounts of radiation are produced by the coal power industry, and as part of *Atomaustieg* our western neighbours have just had to increase their mining and burning of lignite and hard coal (Bodek 2018).

The strong pop-cultural and media fear of radiation (one can speak of *cliché* here) reinforces the so-called availability heuristic distorting the rational perception of atomics. As S. Pinker, “people estimate the probability of an event or the frequency of a particular kind of thing by the ease with which examples come to mind” (Pinker 2018: 61). Images of the dangerous operation of nuclear power plants are present on the fly, as it were, constantly sustained by the media, while factual information that speaks of several hundred reactors producing electricity without any fluctuations has very little staying power. At present there are 440 power stations (Statista 2020), not counting submarines or above-water craft so powered and operating perfectly.

The *cliché* of the obsolescence and unprofitability of this power station remains, as the question of whether such a plant can be built in Poland will be resolved by reality itself. Energy prices have already been mentioned, so far the one from the atom turns out to be much cheaper, despite very strong

lobbying and subsidising of renewable sources (Shellenberger 2017, 2019), also in Poland. It is worth recalling one of the opinions containing the aforementioned *cliché*: “The world is also moving decisively away from nuclear power plants, perhaps with the exception of China, India and, of course, Russia,” according to A. Kassenberg (2020). Even if A. Kassenberg were honest in his calculation, these three countries account for 40% of the world’s population, and their economic significance cannot be overestimated. However, this enumeration needs to be supplemented, missing many African countries (Gil 2018), as well as – which may come as a surprise, since it is after all an oil power – the United Arab Emirates (UAE), investing dynamically in nuclear energy. It is no coincidence that this Arab state has appeared, as thanks to its investments in nuclear, the country has a chance to stop being in the infamous world’s top spot as the largest emitter of carbon dioxide *per capita* (in 2016 UAE ranked 5th in emissions per capita and 28th in total; Worldometer [s.a.]).

In statements such as the one quoted above, one can see a value-laden supposition – particularly evident in the word “obviously” occurring before “in Russia” – that nuclear investment does not concern the developed and democratic West. It is worth considering whether this kind of thinking makes sense in serious reflection on climate change.

The way nuclear power is portrayed in social media is both one-sided and fuelled by fears that are not borne out by reality. The central axis of this unreliable vision is, of course, Chernobyl, and not a few hundred efficiently functioning and emission-free installations, because “good news is no news at all” (Flis 2007: 69).

This is not the place to show all the exaggerations visible in the Chernobyl trauma, exaggerations uncritically reproduced by the seemingly responsible media. Examples include calling Chernobyl a “Soviet Hiroshima” or describing the power of the contamination, which makes absolutely no sense even to a layman, as “comparable to the effect of the 50 atomic bombs dropped on Hiroshima” (*Czarnobyl – sowiecka Hiroszima* 2019).

“Meanwhile, studies by international organisations such as the United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation (UNSCEAR), the World Health Organisation (WHO) and the International Atomic Energy Agency (IAEA) have systematically shown that radiation in evacuated areas is on average less than natural radiation in many parts of Europe and the world” (Strupczewski 2016).

The decision to permanently evacuate proved to be wrong and caused more harm than good (Ropeik 2017). It was also all the more inadvisable and harmful to evacuate the Fukushima area, driven by an irrational fear of radiation, a fear that has its roots in Chernobyl and the already discussed association of the reactor with the atomic bomb, which in Japan obviously has great psychic power.

Summing up the picture presented, it should be remembered that assessing the operation of nuclear power plants through the prism of Chernobyl is like assessing the safety of passenger planes from the perspective of 9/11. Both cases belong to exceptional events and therefore cannot be used to assess the normal operation of nuclear power plants or passenger flights. Unfortunately, the availability heuristic wins out, additionally, while aeroplanes on longer journeys have no competition, nuclear power after 1986 gave way in many cases to a stronger fossil fuel lobby, especially in Poland (Bodek, private correspondence, 21 August 2021).

3. Press silence on the atom

As can be seen from the above considerations, the problem of atomics turns out to be very complex. Rational perception is often obscured by negative feelings rooted in fears that have little relation to facts. This is probably why this difficult subject matter is not popular in Polish weekly opinion magazines. This is evidenced, among other things, by a search covering issues of such Polish opinion weeklies as: "Polityka," "Newsweek," "Tygodnik Powszechny," "Wprost," "Do Rzeczy," "W Sieci," coming out in the period from 5 February (announcement of the preliminary election date) to 12 July 2020 (second round of elections). It turned out that during this period only Polityka devoted an article to this issue by Adam Grzeszak (2020). The impulse to publish the article was probably the visit of the President (and candidate in the second round of the election) Andrzej Duda to the United States, as his talks with Donald Trump concerned, among other things, American-Polish cooperation in nuclear energy.

In addition to the conceptualisation presented above, linguistic tools relating to the rhetorical organisation of messages as examples of media discourse (see Maćkiewicz 2014: 21–22) were used to analyse the article and the candidates' statements addressing nuclear energy. This analysis can

also be treated as focusing on the media version of the linguistic image of the world present in the referenced messages (see Ptaszek 2015: 14–15), and a prelude to its interpretation remains the already mentioned conceptualisation built on the basis of cognitive science.³

In this journalist's statement, a rational view of nuclear energy is intertwined with the negative elements of its conceptualisation presented earlier. The author emphasises the emission-free nature of nuclear power and points to this solution as a way of replacing coal in Poland (Grzeszak 2020: 43). However, he talks extensively about the unprofitability of nuclear power plants, showing, for example, the debt of the French state-owned company Électricité de France (EDF). However, he fails to mention electricity prices in France that are twice as low as in Germany and the huge subsidies for renewables (cf. Bodek 2018; Shellenberger 2019; Strupczewski 2014). Moreover, the rising costs of power plants currently under construction in France, England or Finland, as described by A. Grzeszak, are due not to real outlays, e.g., materials, equipment, labour, but to administrative, not to write bureaucratic-political ones, dictated by the already described fear of nuclear and the multiplication of safety requirements often beyond the reasonable limit (vide German *Atomaustieg* as an aftermath of Fukushima), which modern reactors are able to meet anyway (Strupczewski 2014).

The analysed article, in its linguistic layer and at the level of more or less intentional references, sets in motion two important themes that were mentioned when conceptualising nuclear power. Its headline reads *Nuclear Offensive* and this war rhetoric certainly does not tame nuclear power, but rather gives it a menacing, precisely warlike, "offensive" (attacking) face, reviving associations with the atomic bomb.

The second theme is delineated by an interpretative frame: "nuclear energy in Poland is a fantasy." The lede of the article opens with the sentence "The fantasy of the Polish atom is back," then the element of meaning, pointing to the unreality of the Polish atomic plans, is revealed either in the repeated term "fantasy" or in the expression "never-ending story," introducing the reader into a fantastic world (association with the film *NeverEnding Story* or, even if read non-allusively, a reference to constant talking, doing nothing – telling something as the opposite of doing it).

³ I do not resort to content analysis, as this works best when examining a large collection of texts. In the case of a single article, and in connection with the presented model of nuclear energy perception, it is much better to use tools related to the concept of linguistic worldview.

The final part of the analysed text also contains a thought pattern that will recur in the statements of the presidential candidates analysed below. This part, preceded by the subtitle *The Silent Assassin*, which is again related to the rhetoric of war and the atmosphere of threat, presents a wind and solar energy as the killer of nuclear energy. This metaphor, used in an anti-nuclear context, sets in motion at least one thought pattern popular in the treatment of this issue. This is disjunctive thinking about nuclear power and solar and wind power. In logic, the disjunction has the schema "it is not true that p and q," and in relation to the subject under discussion it says that if RES are introduced, this, therefore, means that the atom is excluded, and *vice versa* of course.

This kind of exclusionary thinking has no factual justification, as reactors can cooperate with windmills or photovoltaics (K. Bodek in private correspondence also confirms this with the example of the Borssele nuclear power plant in the Netherlands). If this kind of possible cooperation is related to the EU law on emission reduction mentioned at the beginning of this discussion, such an energy mix will turn out to be a very good solution. However, the author of the *Nuclear Offensive* does not point to this optimal combination, remaining with a disconnected view of the two energy sources. A similar pattern is repeated in the statements of politicians, as will be discussed below.

4. Evasive and disjunctive thinking of politicians on nuclear

The analysed statements of the main presidential candidates in the 2020 elections come from the highly watched web channel *Imponderabilia*, hosted by Karol Paciorek. They include interviews with six major politicians vying for the presidential seat: Robert Biedron, Władysław Kosiniak-Kamysz, Krzysztof Bosak, Szymon Hołownia, Rafał Trzaskowski and A. Duda.

One of the thematic blocks discussed during these talks included environmental protection, climate change and energy issues. Surprisingly, each of the invited guests spoke or at least mentioned RES, climate problems or reduction of emissions, but only in two cases the topic of nuclear energy appeared – more importantly, it was brought up due to a direct question regarding this issue asked by the host of the programme.

The appearance of the topic of nuclear energy was clearly something uncomfortable for R. Biedroń and R. Trzaskowski. The answers of these candidates focused on this issue and revealed almost all negative elements shown earlier in the nuclear energy conceptualisation scheme.

For R. Biedroń, RES make nuclear power unnecessary, which shows the disjunctive thinking pattern just indicated. There is also the *cliché* of the unprofitability of nuclear power, and the conviction that it cannot be implemented in Poland, if only due to the lack of its own technology (Robert Biedroń 2020). This is, of course, a misconception, since only four countries have such solutions, which does not prevent the rest of the world from building such installations at home. However, what is particularly noteworthy is the strong conviction of the left-wing candidate that the paths of the atom and renewable sources are definitely divergent, and that the issues of energy demand will be taken care of by “individual farms, not large systems that have failed in the world” (Robert Biedroń 2020). In a nutshell, it can be said that R. Biedroń convincingly repeats all questionable assumptions or *clichés*, whose unreliable or utopian character is shown, for example, by K. Bodek (2018) and M. Shellenberger (2019).

The question about nuclear power confounded not only R. Biedroń, but also R. Trzaskowski, who spoke – by way of an attempt at evasion – about the need for clean air, but did not use this opportunity to at least point out that nuclear power is not Bełchatów or Konin and is not emissive. When asked for the second time – as is evident from the evasive answer – “So what about the atom?” (Rafał Trzaskowski 2020), the presidential candidate is confronted with the need to specify his position. In presenting it, he reproduces the pattern of disjunctive thinking about nuclear energy and RES: “I am afraid that we, investing in nuclear instead of renewable energy sources, may in 10–20 years become unmodern [...]” And a bit further: “Turning our back on global warming will make us an economic backwater” (Rafał Trzaskowski 2020). Another politician, therefore, cannot imagine cooperation between the atom and RES and additionally does not see the emission-free nature of nuclear power in the context of global warming.

Rafał Trzaskowski does not rule out the construction of nuclear power plants in Poland at all, but treats it somewhat – to use the title of a well-known novel by Fredrick Forsyth – as “the devil’s alternative” (here “alternative” as a synonym for a solution, a way out of a situation, and not the scheme: a or b).

Conclusions

Why is the dominant media portrayal of nuclear energy so different from the model developed in the first part based on an analysis of EU directives and technical facts? And why is this subject so uncomfortable, so avoided? The answer to the first question is largely given in the section on the media image of the energy industry. Therefore, if we refer to the second question from the introduction of the presented deliberations, it can be observed that negative coverage of the issue of nuclear power plant construction in Poland (not to mention several such installations) dominates. One can see in this the reproduction and, at the same time, the power of erroneous associations with nuclear weapons, then characterised by exaggerated traumas after Chernobyl (mainly) or Fukushima (marginally), and, finally, radiophobia reinforced by pop culture messages. This set of thought patterns and *clichés* contributes to the negative reactions of a large part of politicians or journalists to the nuclear issue.⁴

In contrast, the avoidance of nuclear energy by politicians running for president is explained by the concept of common and divisive⁵ questions raised during election campaigns (e.g., Pew Research Center 2020: Chapter 4). And while global warming or even more so energy security (reforms in the energy sector, ensuring energy independence for Poland, diversification of energy sources, etc.) are common questions, worthy of discussion and programmes, as they attract potential voters, the presentation of one of the important solutions, i.e. nuclear energy, is so far classified as a divisive issue, likely to scare off many voters. From this perspective, the avoidance of this issue in periodicals with a clear political line is not surprising, nor is the avoidance or bracketing of this issue in the statements of those running for president.

It is likely, however, that this avoidance of energy issues, and nuclear energy in particular, will change in the next elections. The growing demand

⁴ Robert Biedron's statement that the Netflix series *Chernobyl* shows what nuclear power means is symptomatic of this (Onet Wiadomości 2019). This statement does not fall within the analysed time frame, so it was not commented on in the main text. But as a footnote, it is worth showing on this example how strongly the heuristics of accessibility work: well, one can imagine 440 series about all the nuclear power plants that have been operating efficiently for decades. However, as the single case of Chernobyl is more visible in the media and psychologically, so within this heuristic 1 turns out to be bigger than 440, the culpable accident and the exception stronger than the rule.

⁵ I would like to thank professor Jarosław Flis for raising this issue to me.

for energy, which is linked to the EU's emissions reduction and decarbonisation policy, as well as the problems with the Turów and, probably soon, Bełchatów mines, will mean that the current media framework for the operation of nuclear power plants will change, moving the issue towards a general question.

References

- An Ecomodernist Manifesto* (2015), <https://static1.squarespace.com/static/5515d9f9e4b04d5c3198b7bb/t/552d37bbe4b07a7dd69fcd9bb/1429026747046/An+Ecomodernist+Manifesto.pdf> (3.12.2020).
- Bartmiński, J. (2014), *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata* [Point of View, Perspective, Linguistic Worldview], [in:] J. Bartmiński (ed.), *Językowe podstawy obrazu świata* [The Linguistic Basis of the World View], (Lublin: Wydawnictwo UMCS): 76–88.
- Bodek, K. (2018), *Blżej Nauki: Elektrownie jądrowe – tak czy nie?* [Closer to Science: Nuclear Power Plants – Yes or No?], <https://www.youtube.com/watch?v=lowfp-PiLUCI&t=879s> (15.11.2020).
- Czarnobyl – sowiecka Hiroszima* [Chernobyl – the Soviet Hiroshima] (2019), <https://www.rp.pl/Historia/304279919-Czarnobyl--sowiecka-Hiroszima.html> (3.12.2020).
- Decyzja [Decision] 2015/1814 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 października 2015 r. w sprawie ustanowienia i funkcjonowania rezerwy stabilności rynkowej dla unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i zmiany dyrektywy 2003/87/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. U. UE L 264/1 z 9.10.2015, EUR-Lex. Baza aktów prawnych UE) [Decision 2015/1814 of the European Parliament and of the Council of 6 October 2015 on the establishment and operation of a market stability reserve for the EU Emission Trading Scheme and amending Directive 2003/87/EC (Text with EEA relevance), OJ. EU L 264/1 of 9.10.2015, EUR-Lex. EU legislation database], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32015-D1814&qid=1607028590293> (18.11.2020).
- Dyrektywa [Directive] 2018/410 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 14 marca 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2003/87/WE w celu wzmocnienia efektywnych pod względem kosztów redukcji emisji oraz inwestycji nisko-emisyjnych oraz decyzję (UE) 2015/1814 (Tekst mający znaczenie dla EOG.), Dz. U. UE L 76 z 19.3.2018, EUR-Lex. Baza aktów prawnych UE) [Directive 2018/410 of the European Parliament and of the Council (EU) of 14 March 2018 amending Directive 2003/87/EC to strengthen cost-effective emission reductions

- and low-carbon investments and Decision (EU) 2015/1814 (Text with EEA relevance), OJ. EU L 76, 19.3.2018, EUR-Lex. EU legislation database], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0410> (18.11.2020).
- Flis, J. (2007), *Samorządowe public relations* [Local Government Public Relations], (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego).
- Gil, L. (2018), *Is Africa Ready for Nuclear Energy?*, <https://www.iaea.org/newscenter/news/is-africa-ready-for-nuclear-energy> (17.11.2020).
- Grant, J. (2017), *Aluminum Production Leaves a Big Carbon Footprint, so Alcoa Is Adapting with Sustainable Products*, <https://www.wesa.fm/post/aluminum-production-leaves-big-carbon-footprint-so-alcoa-adapting-sustainable-products#stream/0> (17.11.2020).
- Grzeszak, A. (2020), *Ofensywa jądrowa* [Nuclear offensive], "Polityka" 28: 41–43 (in the online version, the title reads: *Nasz sen o atomie* [Our Dream of the Atom]).
- Kaczmarek, H., E. Pawlikowska-Asendrych (2018), *Struktura semantyczna pojęcia HAUS. Analiza w ujęciu kognitywnym* [The Semantic Structure of the Concept HAUS. Analysis from a Cognitive Perspective], [in:] A. Libura, D. Bębeniec, H. Kowalewski (eds.), *Dociekania kognitywne* [Cognitive Inquiries], (Kraków: Universitas): 155–170.
- Kassenberg, A. (2020), *Świat odchodzi od inwestycji w elektrownie atomowe. Koszt energii z atomu znacznie wyższy niż w elektrowniach wiatrowych czy słonecznych* [The World is Moving Away from Investing in Nuclear Power Plants. The Cost of Nuclear Energy Is Much Higher Than That of Wind or Solar Power Plants], <https://www.kierunekenergetyka.pl/arttykul,77753,swiat-odchodzi-od-inwestycji-w-elektrownie-atomowe-koszt-energii-z-atomu-znacznie-wyzszy-niz-w-elektrowniach-wiatrowych-czy-slonecznych.html> (17.11.2020).
- Kość, W. (2019), *"To klimatyczne szaleństwo." Niemcy zamykają elektrownię jądrową w Philippsburgu* ["It's Climate Madness." Germany Closes Nuclear Plant in Philippsburg], <https://oko.press/to-klimatyczne-szalenstwo-niemcy-zamykaja-elektrownie-atomowa-w-philippsburgu/> (18.11.2020).
- Maćkiewicz, J. (2014), *Co językoznawstwo może dać medioznawstwu?* [What Can Linguistics Give to Media Studies?], [in:] T. Gackowski (ed.), *Metodologie badań medioznawczych* [Methodologies of media studies], (Warszawa: Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego): 17–34.
- Onet Wiadomości [Onet News] (2019), *Czy w Polsce powinny powstać elektrownie atomowe? Robert Biedroń: jest ciekawsza alternatywa* [Should Nuclear Power Plants be Built in Poland? Robert Biedroń: There Is a More Interesting Alternative], <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/czy-w-polsce-powinny-powstac-elektrownie-atomowe-robert-biedron-jest-ciekawsza/znfcrn0> (3.12.2020).
- Pew Research Center (2020), *Important Issues in the 2020 Election*, <https://www.pew-research.org/politics/2020/08/13/important-issues-in-the-2020-election/> (3.12.2020).

- Phipps, K. (2019), *Chernobyl and Pop Culture's Long History of Irradiated Nightmares*, <https://www.vulture.com/2019/05/chernobyl-hbo-radiation-fear-film-tv.html> (17.11.2020).
- Pinker, S. (2018), *Nowe Oświecenie. Argumenty za rozumem, nauką, humanizmem i postępem* [The New Enlightenment. Arguments for Reason, Science, Humanism, and Progress], transl. T. Bieroń, (Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo).
- Ptaszek, G. (2015), *Jak badać medialny obraz świata?* [How to Study the Media Image of the World?], [in:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (eds.), *Współczesne media. Medialny obraz świata*, t. 1. *Zagadnienia teoretyczne* [Contemporary Media. Media Image of the World, vol. 1. Theoretical Issues], (Lublin: Wydawnictwo UMCS): 13–24.
- Rafał Trzaskowski szczerze o Andrzeju Dudzie i kontrkandydatach, oraz swojej szansie w wyborach [Rafał Trzaskowski Honestly about Andrzej Duda, His Opponents and His Chances in the Election] (2020), *Imponderabilia 2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=0RC3hx6dSF0> (3.12.2020).
- Robert Biedroń: wybory korespondencyjne, co z mandatem do PE, prawo aborcyjne [Robert Biedroń: Correspondence Election, What About the Mandate to the EP, Abortion Law] (2020), *Imponderabilia 2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=twL-9B9qUpqw> (3.12.2020).
- Ropeik, D. (2017), *Fear of Radiation Is More Dangerous Than Radiation Itself*, <https://aeon.co/ideas/fear-of-radiation-is-more-dangerous-than-radiation-itself> (17.11.2020).
- Rose, S. (2013), *How Bad Is It Really? Nuclear Technology – Facts and Feelings*, <https://www.youtube.com/watch?v=oTKI5X72Nlc> (3.12.2020).
- Shellenberger, M. (2017), *Why I Changed My Mind About Nuclear Power*, <https://www.youtube.com/watch?v=ciStd9Y2ak&t=466s> (3.12.2020).
- Shellenberger, M. (2019), *Why Renewables Can't Save the Planet*, <https://www.youtube.com/watch?v=N-yALPEpV4w&t=907s> (3.12.2020).
- Statista (2020), *Number of Operable Nuclear Reactors As of April 2020, by Country*, <https://www.statista.com/statistics/267158/number-of-nuclear-reactors-in-operation-by-country/> (3.12.2020).
- Strupczewski, A. (2014), *Odnawialne źródła energii i energia jądrowa w Polsce* [Renewable Energy Sources and Nuclear Energy in Poland], CASE, <https://www.youtube.com/watch?v=cHicSyLP09Y> (3.12.2020).
- Strupczewski, A. (2016), *Zdrowotne skutki awarii w Czarnobylu w 30. rocznicę katastrofy* [Health Effects of the Chernobyl Accident on the 30th Anniversary of the Disaster], *Energetyka*, <http://www.elektroonline.pl/a/8966,Zdrowotne-skutki-awarii-w-Czarnobylu-w-30-rocznice-katastrofy> (3.12.2020).
- Strupczewski, A. (2019), *Porozmawiajmy o Energetyce – Energetyka jądrowa bezpieczna i potrzebna Polsce* [Let's Talk About Power Industry – Nuclear Power Industry Safe and Needed in Poland], <https://www.youtube.com/watch?v=e84VH-9WcYBs> (3.12.2020).

- UN News (2020), *Carbon Dioxide Levels Hit New Record; COVID Impact 'A Tiny Blip', WMO Says*, <https://news.un.org/en/story/2020/11/1078322> (3.12.2020).
- Worldometer [s.a.], *CO₂ Emissions per Capita*, www.worldometers.info/co2-emissions/co2-emissions-per-capita/ (17.12.2020).
- Żmijewski, B. (2018), *Atomowe fakty i mity* [Atomic Facts and Myths], <http://poludnie.com.pl/2018/02/26/atomowe-fakty-i-mity/> (17.11.2020).

Gazociąg Baltic Pipe w koncepcjach zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski w myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego

The Baltic Pipe Gas Pipeline in the Concept of Ensuring Poland's Energy
Security in the Political Thought of the Democratic Left Alliance
and the Polish People's Party

MICHAŁ PASZKOWSKI

Dr, Instytut Europy Środkowej w Lublinie, e-mail: michal.paszkowski@ies.lublin.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-2751-8550>

Streszczenie: Uzależnienie Polski od dostaw gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej było negatywnie oceniane przez polskie ugrupowania polityczne. Politycy wielu partii podnosili zasadność budowy zróżnicowanej struktury importu tego surowca, a ważną, rozważaną przez lata koncepcją energetyczną była współpraca z Norwegią. Celem artykułu jest analiza myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego w odniesieniu do budowy gazociągu Baltic Pipe. Główny paradygmat badawczy, zastosowany w tekście, stanowi analiza świadectw i śladów myśli politycznej. Podjęcie badanego tematu było istotne z uwagi na brak opracowań, w których można znaleźć efekty autorskich studiów dotyczących stanowiska partii politycznych w kontekście budowy tego gazociągu.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, Baltic Pipe, bezpieczeństwo energetyczne, partie polityczne

Abstract: Poland's dependence on natural gas supplies from the Russian Federation has been negatively assessed by Polish political groups. Politicians of many parties have been raising the legitimacy of building a diversified import structure for this raw material, and an important energy concept considered over the years has been cooperation with Norway. The aim of this article is to analyze the political thought of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party in relation to the construction of the Baltic Pipe gas pipeline. The main research paradigm used in the text was the analysis of testimonies and traces of political thought. Addressing the topic was important because of the lack of studies reporting original research on the position of political parties in the context of building this pipeline.

Keywords: political thought, Baltic Pipe, energy security, political parties

Ważnym aspektem polityki energetycznej Polski była dywersyfikacja dostaw surowców energetycznych. Stworzenie zróżnicowanej struktury importu gazu ziemnego stało się naczelnym elementem zarówno koncepcji, jak i praktyki wielu ugrupowań politycznych. Problem zapewnienia alternatywnych, w stosunku do Federacji Rosyjskiej, kierunków dostaw surowców energetycznych w zasadniczy sposób decydował również o kształcie i charakterze polityki zagranicznej Polski. Kluczową rolę w tych programach odgrywała współpraca energetyczna Polski z Norwegią, a tym samym projekt budowy gazociągu Baltic Pipe¹.

Budowa gazociągu polsko-norweskiego była istotnym elementem debaty politycznej w Polsce, a stanowiska wielu partii różniły się w sprawie podejścia do realizacji tego typu infrastruktury. Jednym z kluczowych aspektów podnoszonych przez zwolenników projektu była realna dywersyfikacja źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego. Natomiast dla przeciwników tej koncepcji to cena gazu ziemnego była istotna, gdyż to ona mogła mieć wpływ na tempo wzrostu gospodarczego i konkurencyjność przedsiębiorstw w Polsce.

Celem artykułu jest analiza myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej (SLD)² oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) w odniesieniu do budowy gazociągu Baltic Pipe oraz określenie potencjalnych konsekwencji formułowanych poglądów i podejmowanych decyzji. W pracy przeanalizowano przede wszystkim wypowiedzi polityków tych dwóch ugrupowań w kontekście badanego zagadnienia, gdyż kwestia budowy gazociągu Baltic Pipe nie znajduje się w enuncjacjach politycznych tych dwóch partii. Zasadniczym założeniem było twierdzenie, iż w koncepcjach SLD i PSL realizacja tego typu inwestycji nie miała uzasadnienia politycznego oraz ekonomicznego. W tym kontekście nie była ona projektem wspieranym przez ugrupowania. Jednocześnie budowa gazociągu polsko-norweskiego nie doprowadziłaby do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego

¹ Gazociąg Baltic Pipe to inwestycja, której celem jest dywersyfikacja dostaw gazu ziemnego do Polski poprzez budowę infrastruktury na dnie Morza Bałtyckiego, Morza Północnego oraz na terenie Danii i Polski, łączącej złoża gazu ziemnego w Norwegii z odbiorcami surowca w Danii i Polsce.

² W pracy nie została przeanalizowana myśl polityczna ugrupowania Nowa Lewica, która powstała po połączeniu dwóch partii politycznych (SLD, Wiosna). W programie tego ugrupowania wskazuje się na potrzebę uniezależnienia Polski od dostaw gazu ziemnego poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE). Kwestia budowy gazociągu Baltic Pipe nie jest poruszana w deklaracjach programowych tej partii (Nowa Lewica 2019).

Polski poprzez dywersyfikację źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego³. Zasadniczy paradygmat badawczy, zastosowany w tekście, stanowi analiza świadectw i śladów myśli politycznej. Podjęcie badanego tematu było istotne z uwagi na brak opracowań, w których można znaleźć efekty autorskich studiów dotyczących stanowiska partii politycznych w kontekście budowy gazociągu Baltic Pipe.

1. Niechciany projekt Sojuszu Lewicy Demokratycznej

Jednym z najczęściej podejmowanych zagadnień przez partie polityczne w Polsce była współpraca energetyczna polsko-norweska obejmująca z jednej strony budowę rurociągu łączącego Polskę z norweskimi złożami surowców energetycznych (Baltic Pipe), z drugiej zaś kontrakt na dostawy gazu ziemnego. Tego typu projekt był realizowany przez rząd Akcji Wyborczej Solidarność, przy czym rząd Leszka Millera, premiera Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2004, zrezygnował z inwestycji. W ramach formułowanych poglądów podkreślano m.in. brak uzasadnienia ekonomicznego budowy gazociągu.

Politycy SLD w sferze werbalnej nie kwestionowali potrzeby dywersyfikacji importu surowców z „różnych kierunków” (*Wypowiedź Wiesława Kaczmarka* 17.12.2001), jednak zwracali dużą uwagę na ekonomiczny aspekt budowy rurociągów. Zdawali sobie sprawę z założeń budowy gazociągu polsko-norweskiego, niemniej jednak stali na stanowisku, iż zapewnienie dostępu do sieci europejskiej, w ramach procesu dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego, mogło nastąpić również na bazie innych, konkurencyjnych projektów. Andrzej Szarawarski, sekretarz stanu w ministerstwie gospodarki w rządzie L. Millera, uważał, że taką samą rolę, co „projekt norweski” mógł odgrywać również „rurociąg duński na trasie Rødvig–Niechorze, bo to także [...] połączy [Polskę – M.P.] z Morzem Północnym, ewentualnie przez [...] trasę [...] z Emden przez Berlin aż do Szczecina, gdzie trzeba byłoby wybudować odcinek między Szczecinem a Berlinem” (*Wypowiedź Andrzeja Szarawarskiego* 26.04.2002).

³ Analiza projektów politycznych służących zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego państwa stanowi zagadnienie będące przedmiotem badań nad myślą polityczną partii politycznych (Paszkowski 2015: 99–109).

Kluczowym aspektem porozumienia polsko-norweskiego o budowie gazociągu stała się kwestia finansowania inwestycji. Zgodnie z przeprowadzonymi negocjacjami inwestor był zobowiązany pokryć w pełni koszt budowy rurociągu. Zabezpieczeniem dla przedsiębiorstw norweskich, a więc gwarancją realizacji inwestycji, był odbiór gazu ziemnego zgodnie z zawartymi pomiędzy przedsiębiorstwami umowami handlowymi (*Wypowiedź Jacka Piechoty* 25.01.2002). Jak dowodził A. Szarawarski, „nas [Polskę – M.P.] dotyczyłby tylko terminal w Niechorzu, który wybuduje PGNiG S.A.” (*Wypowiedź Andrzeja Szarawarskiego* 26.04.2002). Analiza źródeł myśli politycznej wskazuje, że politycy SLD byli świadomi warunków porozumienia, jednakże negatywnie oceniali możliwość dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego w ramach budowy rurociągu łączącego Polskę ze źródłami surowców energetycznych z Norwegii. Stali na stanowisku, że w aspekcie finansowym było to „bardzo drogie rozwiązanie” (*Wypowiedź Małgorzaty Ostrowskiej* 7.07.2005). Małgorzata Ostrowska, sekretarz stanu w ministerstwie gospodarki i pracy w rządzie Marka Belki, sądziła, że „ten projekt [obejmujący budowę gazociągu norweskiego – M.P.] się nie spinał finansowo, dlatego [...] żeby go spłacić opłatami, trzeba byłoby bardzo dużą ilość tego gazu przez tę nitkę norweską przepuścić, a nie było odbiorców” (*Wypowiedź Małgorzaty Ostrowskiej* 7.07.2005). Podobnego zdania był Wiesław Kaczmarek, minister Skarbu Państwa, który dowodził, iż „dziesiątki czynników decydują o tym, czy kontrakt pod względem ekonomicznym jest sensowny i bezpieczny” (*Wypowiedź Wiesława Kaczmarka* 17.12.2001). Konsekwencją takiego stanowiska było przekonanie, że najważniejszym czynnikiem decydującym o imporcie gazu ziemnego powinna być cena oferowanego surowca krajowym odbiorcom.

Politycy SLD, podnosząc potencjalną zasadność budowy rurociągu z Norwegii i zapewnienia dostaw gazu ziemnego do Polski, sformułowali dwa generalne argumenty. Po pierwsze, wskazywali na wyższą cenę gazu ziemnego importowanego z Norwegii w porównaniu z dostawami z Federacji Rosyjskiej (Knap 24.05.2001: 1, 4; *Miller: kontrakt norweski był niewykonalny* 3.01.2006; Rychlewski 4.01.2006: 2), po drugie, podnieśli kwestię ekonomicznej opłacalności budowy rurociągu, który w konfrontacji z innymi inwestycjami, m.in. gazociągiem Bernau-Szczecin, był projektem droższym. Jak dowodził W. Kaczmarek, „to jest [...] jeden z czynników, który powoduje, że w całym tym rachunku gaz norweski [...] siłą rzeczy, ze względu na program inwestycyjny, musi być droższy niż ten gaz, który pozyskujemy z innych źródeł dostaw” (*Wypowiedź Wiesława*

Kaczmarka 17.12.2001). Konsekwencją takiego stanowiska był dominujący wśród polityków SLD pogląd o konieczności wstrzymania realizacji inwestycji. Kazimierz Zarzycki, poseł SLD, twierdził, że należało „rewidować ten kontrakt [norweski – M.P.], który jeszcze nie został skonsumowany, a który ma tyle kosztować” (*Wypowiedź Kazimierza Zarzyckiego* 25.01.2002).

W koncepcjach politycznych SLD rozmowy z Norwegią były nierozdzielnie związane z trwającymi w latach 2001–2003 negocjacjami polsko-rosyjskimi obejmującymi dostawę gazu ziemnego do Polski. W ocenie Sojuszu zasadność realizacji inwestycji była uwarunkowana koniecznością dokonania niezbędnych analiz w zakresie absorpcji gazu ziemnego, „w kontekście [...] kontraktu jamalskiego, który jest kontraktem istniejącym, podpisanym” (*Wypowiedź Marka Kossowskiego* 25.01.2002). Generalnie członkowie tego ugrupowania stali na stanowisku potrzeby uregulowania najpierw problemu dostaw gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej do Polski, a dopiero później kwestii współpracy z Norwegią (Łakoma, Maciejewski 7.03.2002: B2). Uważali, że zbyt duża ilość zakontraktowanego surowca mogła negatywnie wpłynąć na sytuację finansową PGNiG S.A. Leszek Miller dowodził, że podejmowanie dodatkowych zobowiązań importowych w sytuacji dostaw gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej, które znacznie przekraczały potrzeby polskiej gospodarki, byłoby przejawem nieodpowiedzialności rządu (Barański 23.02.2004: 3; Ożadowicz 8.01.2009: 3; Szelestowska 6.06.2002: 3; *Wypowiedź Leszka Millera* 26.03.2003). Brak renegotjacji porozumienia groził koniecznością dokonania opłat za nieodebrany gaz ziemny (Knap 13.02.2003: 2; Wójcik 13–14.04.2002: 5; *Wypowiedź Leszka Millera* 13.06.2003). Koncentracja wysiłków rządu lewicowego na uregulowaniu kwestii importu surowców energetycznych z Federacji Rosyjskiej spowodowała marginalizację roli i znaczenia umowy polsko-norweskiej. O ograniczonym zainteresowaniu członków SLD problemem dostaw gazu ziemnego z Norwegii świadczyła wypowiedź L. Millera jeszcze z 2001 r., w której stwierdził, że w momencie wygrania przez Sojusz wyborów parlamentarnych kontrakt gazowy z Norwegią na dostawy gazu ziemnego do Polski, zawarty przez rząd Jerzego Buzka, zostanie gruntownie zweryfikowany (Majewski, Reszka 12.12.2001: A3).

Dodatkowo politycy SLD przekonywali, że strona norweska w ramach realizacji inwestycji nie wypełniła w pełni swoich zobowiązań ([AŁ] 21–22.02.2004: A1, B1; Michałek 28–29.11.2009: 2; Miller 12.01.2009: 4–5; *Wypowiedź Jacka Piechoty* 19.02.2004). Zgodnie z porozumieniem w inwestycję były w różnym zakresie zaangażowane również przedsiębiorstwa z Danii,

Szwecji oraz potencjalni odbiory surowca z regionu Europy Środkowej. Polska nie była zatem jedynym uczestnikiem międzynarodowego projektu, a w efekcie również odbiorcą gazu ziemnego z Norwegii. W ramach przeprowadzonych negocjacji Polska zadeklarowała możliwość odbioru ok. 5 mld m³ gazu ziemnego rocznie, natomiast strona norweska była zobowiązana, we współpracy z Polską, do znalezienia dodatkowych odbiorców na poziomie ok. 3 mld m³ gazu ziemnego (*Odpowiedź* 17.10.2002; Rychlewski 10.01.2006: 3; *Wypowiedź Jacka Piechoty* 19.02.2004). Konsekwencją takiej oceny kontraktu ze strony polityków SLD było stanowisko, zgodnie z którym to Norwegowie nie wypełnili ciężących na nich obowiązków. Jak dowodził L. Miller, „strona norweska uzależnia możliwość [...] zrealizowania [projektu – M.P.] od znalezienia poza naszym krajem dodatkowych odbiorców gazu”, a – kontynuując – „jak dotąd nie znalazła, co prowadzi do jedynego logicznego wniosku, że jeśli nie znajdzie, to ten projekt jest po prostu nieopłacalny” (*Wypowiedź Leszka Millera* 26.09.2002). Podobny punkt widzenia przedstawiał Tadeusz Iwiński, poseł SLD, który uważał, że „projekt norweski nie doszedł do skutku, ponieważ Szwedzi, którzy mieli być elementem składowym, nie złożyli odpowiedniej oferty na pewne minimum, które wymagało trójstronnych działań” (*Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego* 7.07.2005).

Podsumowując, stanowisko SLD wobec budowy gazociągu polsko-norweskiego było jednoznaczne i wynikało z odmiennego podejścia do kwestii bezpieczeństwa energetycznego. Politycy Sojuszu twierdzili, że kluczowym elementem było nie źródło dostaw, ale cena importowanego gazu ziemnego, która umożliwiała rozwój gospodarczy. W tych uwarunkowaniach kluczowym partnerem była Federacja Rosyjska. Dodatkowo podnoszono aspekt finansowy budowy gazociągu oraz znalezienie odbiorców na część importowanego surowca, a problemy w tym kontekście stanowiły uzasadnienie do rezygnacji z inwestycji.

2. Niepotrzebna inwestycja w ocenie Polskiego Stronnictwa Ludowego

Budowa gazociągu umożliwiającego dostawy gazu ziemnego z Norwegii do Polski była ważnym elementem debaty politycznej, a swoje poglądy na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego prezentowali także przedstawiciele PSL. Formułowane koncepcje były na tyle istotne, gdyż

w latach 2007–2015 PSL pełniło istotną funkcję w systemie parlamentarnym w Polsce (partia koalicyjna), a przedstawiciele tego ugrupowania odpowiadali za kształt polityki energetycznej. W poglądach członków tego ugrupowania na współpracę z Norwegią dominowało jednak podejście sceptyczne, a stanowisko partii względem budowy gazociągu Baltic Pipe było argumentowane przede wszystkim względami ekonomicznymi, a nie politycznymi.

Analiza źródeł myśli politycznej PSL uprawnia do stwierdzenia, że Ludowcy, podobnie jak politycy Sojuszu, w porównywalny sposób traktowali kwestię zróżnicowania źródeł dostaw gazu ziemnego, w tym importu tego surowca z Norwegii do Polski. W ich ocenie projekt był niepotrzebny i bezzasadny. Waldemar Pawlak, wicepremier i minister gospodarki w latach 2007–2012, podkreślał, że od 2010 r. funkcjonował rewers wirtualny, a następnie fizyczny na gazociągu jamalskim i dlatego też Polska miała „możliwość importu gazu z kierunku zachodniego” (Sawicki 17.01.2022: A18). Koszty budowy gazociągu Baltic Pipe ponieśli by, w jego ocenie, odbiorcy, co nie byłoby korzystne dla gospodarki Polski. Podobnego zdania był Stefan Krajewski, polityk PSL, który uważał, że „jeśli chcemy uniezależnić się od dostaw gazu z Rosji, to poprzez Baltic Pipe będziemy uzależniać się od dostaw z innych krajów” (Polskie Radio 2022). Zasadniczo tego typu poglądy wynikały z przekonania, że kluczem do zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski były własne zasoby surowcowe. Józef Zych, poseł PSL, twierdził, iż zawarcie umowy z Norwegią przy imporcie gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej, który „przekracza nasze potrzeby” (*Wypowiedź Józefa Zycha* 20.07.2000), spowodowałoby ograniczenie możliwości eksploatacji krajowych złóż. Biorąc pod uwagę brak w latach 2007–2015 decyzji politycznych dotyczących współpracy z Norwegią, sceptyczne opinie Ludowców w zakresie kooperacji polsko-norweskiej stanowią potwierdzenie tezy, że PSL sprzeciwiało się importowi gazu ziemnego do Polski z kierunku północnego.

Cechą charakterystyczną myśli politycznej PSL były poglądy, zgodnie z którymi zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego Polski wymagało rozbudowy infrastruktury importowej. Ludowcy uważali, że był to skuteczny sposób na zróżnicowanie dostaw gazu ziemnego do Polski. W ten sposób budowę połączenia gazowego Bernau–Szczecin uzasadniał W. Pawlak, który twierdził, że „im więcej połączeń międzysystemowych, tym lepiej dla całego systemu” (*Wypowiedź Waldemara Pawlaka* 9.01.2009). Politycy PSL wielokrotnie wskazywali na potrzebę rozwoju infrastruktury

gazowej (*Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej* 19.11.2009; *Wypowiedź Waldemara Pawlaka* 31.08.2011). W ich opinii magazyny gazu ziemnego oraz połączenia międzysystemowe mogły zapewnić szybkie dostawy surowca na krajowy rynek w sytuacjach kryzysowych (*Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej* 18.12.2008). Jak dowodził W. Pawlak, budowa interkonektorów stanowi „ten element, który jest w polityce europejskiej bardzo mocno przez Polskę prezentowany” (*Wypowiedź Waldemara Pawlaka* 2.12.2009).

Politycy PSL uważali, że rozbudowa transgranicznych połączeń gazowych może być traktowana jako element łączący polski system gazowy z systemem europejskim. Tego typu rozwiązania, w ocenie W. Pawlaka, miały charakter techniczny, a nie polityczny, gdyż ułatwiały przedsiębiorstwom, które importowały gaz ziemny do Polski, możliwość zakupu surowca z różnych kierunków i od innych dostawców. Analiza myśli politycznej PSL wskazuje, że stronnictwo, w ramach prowadzonych działań politycznych służących dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego do Polski, opowiadało się jedynie za zwiększeniem krajowego wydobycia gazu ziemnego oraz budową połączeń międzysystemowych (interkonektory). Co ważne, podobny charakter miał mieć gazociąg Baltic Pipe. W efekcie politycy PSL w sposób przewrotny wskazywali na potrzebę rozbudowy infrastruktury, ale nie budowy gazociągu polsko-norweskiego. Tym samym kwestia współpracy z Norwegią była rozważana w niewielkim zakresie.

Faktycznie wielu polityków PSL podkreślało brak zasadności dla budowy gazociągu Baltic Pipe, ale jednocześnie było też grono Ludowców, którzy prezentowali odmienne podejście. Tego typu pogląd formułował Adam Jarubas, eurodeputowany PSL, który podnosił, iż „Polska musi zmniejszać swoją zależność energetyczną od Rosji, która używa dostaw surowców jako narzędzia nacisku na Europę” (Aleksowska 2022). Podkreślał, że tylko zróżnicowana baza kontrahentów i dostawców stawiała Polskę w dogodnej pozycji negocjacyjnej z Federacją Rosyjską. W tym kontekście zwracał uwagę, iż „Polska powinna mieć różne opcje i źródła energii, bo wtedy może także negocjować lepsze ceny dostaw tych surowców, także od samej Rosji” (Aleksowska 2022). Nie negował tym samym potrzeby importu gazu ziemnego ze Wschodu, ale stworzenia warunków, które postawiłyby Polskę w dogodnej pozycji negocjacyjnej.

Uogólniając, należy stwierdzić, iż duże uzależnienie Polski od dostaw gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej nie stanowiło dla PSL istotnego zagrożenia, chociaż w programie akcentowano, że Polska „nie może

być uzależniona od kaprysów i szantażu rządów innych państw” (Polskie Stronnictwo Ludowe 2019: 24). Ludowcy podkreślali, w kontekście planów związanych z budową gazociągu Baltic Pipe, że niezależnie od źródła pochodzenia surowca Polska byłaby i tak podatna na naciski potencjalnych dostawców. Dlatego też ukazywali potrzebę zarówno dalszej współpracy z Federacją Rosyjską, jak i podejmowania działań w kierunku rozwoju krajowej bazy surowcowej. Politycy PSL prezentowali jednocześnie poglądy, że o zasadności kierunku dostaw gazu ziemnego powinien decydować aspekt ekonomiczny, a nie polityczny. Niemniej tego typu sytuacja powodowała, że w przypadku kontraktu z Federacją Rosyjską i tak temat dostaw był upolityczniony z uwagi na konieczność zawarcia umowy międzyrządowej regulującej import gazu ziemnego. Tego typu podejście było dominujące w poglądach PSL, ale wśród polityków tego ugrupowania byli także ci, którzy artykułowali opinie wskazujące na konieczność ograniczenia zależności od dominującego dostawcy surowców energetycznych do Polski.

Uwagi końcowe

Uwarunkowania geograficzne oraz surowcowe wpływały na zakres przedmiotowy współpracy polsko-norweskiej, która obejmowała kwestię dostaw gazu ziemnego do Polski. Poddane analizie partie polityczne w sposób odmienny oceniały możliwość współpracy z państwami będącymi producentami surowców energetycznych. Tego typu koncepcje polityczne wpłynęły na charakter i skalę kooperacji z Norwegią w zakresie budowy gazociągu łączącego złoża gazu ziemnego w tym państwie z odbiorcami w Polsce. Idea powstania tego typu infrastruktury ma długą historię, a pierwsze próby budowy gazociągu miały miejsce jeszcze w okresie rządów Akcji Wyborczej Solidarność (1997–2001). W kolejnych latach tego typu koncepcja była negowana lub wspierana przez różne środowiska polityczne, przy czym stanowisko SLD oraz PSL było w tej materii jednoznaczne.

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że politycy SLD oraz PSL nie traktowali Norwegii, a więc znaczącego producenta surowców energetycznych w Europie, jako istotnego partnera, który umożliwiłby dywersyfikację źródeł i kierunków importu gazu ziemnego. Wśród członków tych ugrupowań nie panowało przekonanie o potrzebie uniezależnienia Polski

od importu strategicznych surowców z Federacji Rosyjskiej. Dla obu partii politycznych współpraca energetyczna z Norwegią była zbyteczna.

Problematyka dostaw gazu ziemnego do Polski stanowiła jeden z ważniejszych tematów debaty politycznej. W ocenie SLD oraz PSL dominującym czynnikiem warunkującym import gazu ziemnego była finalna cena surowca. Tego typu założenie, z uwagi na istniejącą infrastrukturę, faworyzowało dostawy gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej. W konsekwencji kooperacja z Norwegią nie odgrywała istotnej roli w koncepcjach politycznych tych ugrupowań. Dodatkowo trzeba wskazać, iż rząd lewicowy, pełniąc władzę w Polsce w latach 2001–2005, w ograniczonym stopniu podejmował działania na rzecz dywersyfikacji źródeł dostaw gazu ziemnego. W tym kontekście politycy SLD zrezygnowali z możliwości importu tego surowca również z Norwegii, utrudniając tym samym na wiele lat powrót do koncepcji budowy gazociągu Baltic Pipe. Także politycy PSL, odgrywając istotną rolę w procesie sprawowania władzy w Polsce i tworząc w latach 2007–2015 rząd koalicyjny PO–PSL, nie podejmowali aktywnych działań w kierunku realizacji inwestycji.

Bibliografia

- [AŁ] (21–22.02.2004), *Gazowa burza w Sejmie*, „Rzeczpospolita”: A1, B1.
- Aleksowska, B. (2022), *Baltic Pipe niepotrzebne? Adam Jarubas dla polskatimes.pl: Stanowczo nie zgadzam się z oceną Pawłaka*, „Polska Times”, <https://polskatimes.pl/baltic-pipe-niepotrzebne-adam-jarubas-dla-polskatimespl-standowczo-nie-zgadzam-sie-z-ocena-pawlaka/ar/c1-16003731> (25.01.2022).
- Barański, M. (23.02.2004), *Janek Gazrurka*, „Trybuna”: 3.
- Knap, R. (24.05.2001), *Gaz do dechy*, „Nasz Dziennik”: 1–4.
- Knap, R. (13.02.2003), *Gazu trochę mniej*, „Nasz Dziennik”: 2.
- Łakoma, A., A. Maciejewski (7.03.2002), *Sposób na energetykę i hutnictwo*, „Rzeczpospolita”: B2.
- Majewski, M., P. Reszka (12.12.2001), *Z czym do Moskwy*, „Rzeczpospolita”: A3.
- Michalek, J. (28–29.11.2009), *Gazowa histeria*, „Trybuna”: 2.
- Miller, L. (12.01.2009), *Polska nie musi płacić za moje błędy*, „Super Express”: 4–5.
- Miller: kontrakt norweski był niewykonalny (3.01.2006), <https://www.wnp.pl/wiadomosci/miller-kontrakt-norweski-byl-niewykonalny.6720.html> (28.01.2022).
- Nowa Lewica (2019), *Polska jutra. Główne postulaty lewicy*, <https://klub-lewica.org.pl/program> (25.01.2022).

- Odpowiedź ministra Skarbu Państwa na interpelację nr 1897 w sprawie przywrócenia przewidzianego w porozumieniu z 1993 r., zawartym pomiędzy rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Federacji Rosyjskiej, składu akcjonariatu w spółce EuRoPol Gaz S.A. (17.10.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ4.nsf/main/11B30FFA> (14.01.2022).
- Ożadowicz, P. (8.01.2009), *Mit norweskiej rury*, „Trybuna”: 3.
- Paszkowski, M. (2015), *Specyfika badań politologicznych nad myślą polityczną w zakresie bezpieczeństwa energetycznego państwa*, „Humanities and Social Sciences” 2(22): 99–109. DOI: 10.7862/rz.2015.hss.22.
- Polskie Radio (2022), *„To za czasów Tuska odkręcano kurki z napisem Nord Stream 2”*. Katarzyna Sójka przypomina rządy PO–PSL, <https://polskieradio24.pl/130/8356/Artykul/2886598> (22.01.2022).
- Polskie Stronnictwo Ludowe (2019), *Łączymy Polaków. Program Wyborczy 2019*, <https://www.psl.pl/> (24.01.2022).
- Rychlewski, C. (4.01.2006), *Stare chwytły*, „Trybuna”: 2.
- Rychlewski, C. (10.01.2006), *Mylenie tropów*, „Trybuna”: 3.
- Sawicki, B. (17.01.2022), *Asymetria gazowego ryzyka*, „Rzeczpospolita”: A18.
- Szelestowska, K. (6.06.2002), *Ciepło z północy*, „Trybuna”: 3.
- Wójcik, M. (13–14.04.2002), *Od przybytku głowa boli*, „Nasz Dziennik”: 5.
- Wypowiedź Andrzeja Szarawarskiego z 26 IV 2002 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP (26.04.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/956eba3182c7ec51c1257473002a08a4?OpenDocument> (18.01.2022).
- Wypowiedź Jacka Piechoty z 25 I 2002 r. w trakcie debaty nad informacją rządu na temat działań podejmowanych przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski (25.01.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/3332ddb2023254fac12574720025debb?OpenDocument> (14.01.2022).
- Wypowiedź Jacka Piechoty z 19 II 2004 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP (19.02.2004), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/55f9c6fc8e5b2a90c1257478003ddac9?OpenDocument> (22.01.2022).
- Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej z 18 XII 2008 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP (18.12.2008), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/15a066aeaae82511c125752400313fc3?OpenDocument> (20.01.2022).
- Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej z 19 XI 2009 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP (19.11.2009), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/0e84f00def124e00c1257674003274b6?OpenDocument> (23.01.2022).
- Wypowiedź Józefa Zycha z 20 VII 2000 r. w trakcie debaty nad sprawozdaniem z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 1999 r. wraz z opinią Komisji do Spraw Kontroli Państwowej (20.07.2000), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/25dc095f7a913078c125749d00348d63?OpenDocument> (22.01.2022).
- Wypowiedź Kazimierza Zarzyckiego z 25 I 2002 r. w trakcie debaty nad informacją rządu na temat działań podejmowanych przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w celu zapewnienia

- bezpieczeństwa energetycznego Polski* (25.01.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c43cfab0d28dd4b1c1257472-0025e007?OpenDocument> (20.01.2022).
- Wypowiedź Leszka Millera z 26 IX 2002 r. w trakcie debaty nad wnioskiem o wyrażenie wotum nieufności ministrowi infrastruktury Markowi Polowi* (26.09.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c3756296c467b9a3c125747300310c3f?OpenDocument> (22.01.2022).
- Wypowiedź Leszka Millera z 26 III 2003 r. w trakcie debaty nad wnioskiem o wyrażenie wotum nieufności ministrowi infrastruktury Markowi Polowi* (26.03.2003), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/b53e33474245afe2c1257475002b6304?OpenDocument> (29.01.2022).
- Wypowiedź Leszka Millera z 13 VI 2003 r. w trakcie debaty nad rozpatrzeniem wniosku prezesa Rady Ministrów o wyrażenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wotum zaufania Radzie Ministrów* (13.06.2003), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/8403db78f5a0cdb1c12574750037e957?OpenDocument> (18.01.2022).
- Wypowiedź Małgorzaty Ostrowskiej z 7 VII 2005 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP* (7.07.2005), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/e0162c4306f78697c125747b0035cb94?OpenDocument> (17.01.2022).
- Wypowiedź Marka Kossowskiego z 25 I 2002 r. w trakcie debaty nad informacją rządu na temat działań podejmowanych przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski* (25.01.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/d11500e099efb-515c12574720025e1a1?OpenDocument> (24.01.2022).
- Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego z 7 VII 2005 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP* (7.07.2005), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c18dfb3c13c8dcb0c125747b0035c676?OpenDocument> (10.01.2022).
- Wypowiedź Waldemara Pawlaka z 9 I 2009 r. w trakcie debaty nad informacją Prezesa Rady Ministrów na temat bezpieczeństwa energetycznego Polski w związku z przerwaniem dostarczania gazu ziemnego z Rosji przez terytorium Ukrainy* (9.01.2009), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/0c58b5eb-654e52a7c125753c002dbe61?OpenDocument> (15.01.2022).
- Wypowiedź Waldemara Pawlaka z 2 XII 2009 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP* (2.12.2009), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/913b243c07571cef412576810034ad71?OpenDocument> (11.01.2022).
- Wypowiedź Waldemara Pawlaka z 31 VIII 2011 r. w trakcie debaty nad sprawozdaniem Komisji Gospodarki o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa paliwowego państwa i zakłóceń na rynku naftowym oraz o zmianie ustawy prawo energetyczne* (31.08.2011), <https://orka2.sejm.gov.pl/>

Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/b29efd7ea807146ec12578f-f0031cfa5?OpenDocument (25.01.2022).

Wypowiedź Wiesława Kaczmarka z 17 XII 2001 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP (17.12.2001), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745-f0037938e/c66f4d4ad8c5ebb7c12574710034e9d8?OpenDocument> (15.01.2022).

The Baltic Pipe Gas Pipeline in the Concept of Ensuring Poland's Energy Security in the Political Thought of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party

Gazociąg Baltic Pipe w koncepcjach zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski w myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego

MICHAŁ PASZKOWSKI

PhD, Institute of Central Europe in Lublin, e-mail: michal.paszkowski@ies.lublin.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-2751-8550>

Abstract: Poland's dependence on natural gas supplies from the Russian Federation has been negatively assessed by Polish political groups. Politicians of many parties have been raising the legitimacy of building a diversified import structure for this raw material, and an important energy concept considered over the years has been cooperation with Norway. The aim of this article is to analyze the political thought of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party in relation to the construction of the Baltic Pipe gas pipeline. The main research paradigm used in the text was the analysis of testimonies and traces of political thought. Addressing the topic was important because of the lack of studies reporting original research on the position of political parties in the context of building this pipeline.

Keywords: political thought, Baltic Pipe, energy security, political parties

Streszczenie: Uzależnienie Polski od dostaw gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej było negatywnie oceniane przez polskie ugrupowania polityczne. Politycy wielu partii podnosili zasadność budowy zróżnicowanej struktury importu tego surowca, a ważną, rozważaną przez lata koncepcją energetyczną była współpraca z Norwegią. Celem artykułu jest analiza myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego w odniesieniu do budowy gazociągu Baltic Pipe. Główny paradygmat badawczy, zastosowany w tekście, stanowi analiza świadectw i śladów myśli politycznej. Podjęcie badanego tematu było istotne z uwagi na brak opracowań, w których można znaleźć efekty autorskich studiów dotyczących stanowiska partii politycznych w kontekście budowy tego gazociągu.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, Baltic Pipe, bezpieczeństwo energetyczne, partie polityczne

An important aspect of Poland's energy policy has been the diversification of supplies of energy resources. The creation of a diversified structure of natural gas imports has become the main element of both the concept and practice of many political groupings. The problem of ensuring alternative, in relation to the Russian Federation, directions of supply of energy raw materials has also fundamentally determined the shape and character of Poland's foreign policy. A key role in these programmes was played by Poland's energy cooperation with Norway, and thus the Baltic Pipe project.¹

The construction of the Polish-Norwegian gas pipeline has been an important element in the political debate in Poland, and the positions of many parties have differed on the approach to the construction of this type of infrastructure. One of the key aspects raised by the supporters of the project was the real diversification of sources and directions of natural gas supply. For opponents of the concept, however, it was the price of natural gas that was important, as it could affect the rate of economic growth and competitiveness of businesses in Poland.

The aim of the paper is to analyse the political thought of the Democratic Left Alliance (SLD)² and the Polish People's Party (PSL) with respect to the construction of the Baltic Pipe pipeline and to identify potential consequences of the views expressed and decisions taken. The study analysed first of all the statements of politicians of the two parties in the context of the investigated issue, as the issue of the construction of the Baltic Pipe pipeline is not present in the political pronouncements of the two parties. The basic assumption was that in the conceptions of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party the implementation of this type of investment was not justified politically and economically. In this context, it was not a project supported by the parties. At the same time, the construction of the Polish-Norwegian gas pipeline would not lead to the increase of Poland's energy security through diversification of natural gas supply

¹ Baltic Pipe is an investment designed to diversify natural gas supplies to Poland by building infrastructure in the Baltic Sea, the North Sea and in Denmark and Poland to connect natural gas deposits in Norway with customers in Denmark and Poland.

² The paper does not analyse the political thought of the New Left party, which was formed after the merger of two political parties (SLD, Wiosna). The group's programme indicates the need to make Poland independent from natural gas supplies through the development of renewable energy sources (RES). The issue of building the Baltic Pipe gas pipeline is not mentioned in the programme declarations of this party (Nowa Lewica 2019).

sources and directions.³ The main research paradigm used in the text is the analysis of testimonies and traces of political thought. Taking up the examined topic was important due to the lack of studies in which one can find the results of author's studies concerning the position of political parties in the context of the construction of the Baltic Pipe gas pipeline.

1. Unwanted project of the Democratic Left Alliance

One of the most frequently taken up issues by political parties in Poland was the Polish-Norwegian energy cooperation involving, on the one hand, the construction of a pipeline connecting Poland with Norwegian energy deposits (Baltic Pipe) and, on the other hand, a contract for natural gas supplies. Such a project was pursued by the government of the Solidarity Electoral Action, but the government of Leszek Miller, prime minister of Poland in 2001–2004, abandoned the investment. Among other things, the opinions expressed emphasized the lack of economic justification for the construction of the pipeline.

SLD politicians did not verbally question the need for diversification of raw material imports from “various directions” (*Wypowiedź Wiesława Kaczmarka* 17.12.2001), but they paid great attention to the economic aspect of pipeline construction. They were aware of the assumptions of the construction of the Polish-Norwegian gas pipeline; nevertheless, they took the view that providing access to the European network, as part of the process of diversifying sources and directions of natural gas supplies, could also be done on the basis of other, competing projects. Andrzej Szarawarski, Secretary of State in the Ministry of Economy in the government of L. Miller, believed that the same role as the “Norwegian project” could also be played by the “Danish pipeline on the Rødvig-Niechorze route, as it will also [...] connect [Poland – M.P.] with the North Sea, possibly via [...] the route [...] from Emden via Berlin to Szczecin, where the section between Szczecin and Berlin would have to be built” (*Wypowiedź Andrzeja Szarawarskiego* 26.04.2002).

³ The analysis of political projects to ensure the energy security of the state is an issue that is the subject of research on the political thought of political parties (Paszkowski 2015: 99–109).

A key aspect of the Polish-Norwegian agreement on the construction of the pipeline became the issue of financing the investment. According to the conducted negotiations, the investor was obliged to cover the full cost of the pipeline construction. The security for Norwegian enterprises, and thus a guarantee for the execution of the investment, was the off-take of natural gas in accordance with trade agreements concluded between the companies (*Wypowiedź Jacka Piechoty* 25.01.2002). As argued by A. Szarawarski, "we [Poland – M.P.] would only be concerned with the terminal in Niechorze, which will be built by PGNiG S.A." (*Wypowiedź Andrzeja Szarawarskiego* 26.04.2002). The analysis of the sources of political thought indicates that the politicians of the Democratic Left Alliance were aware of the conditions of the agreement, however, they evaluated negatively the possibility of diversification of natural gas supplies within the construction of the pipeline connecting Poland with the sources of energy resources from Norway. They took the position that financially it was a "very expensive solution" (*Wypowiedź Małgorzaty Ostrowskiej* 7.07.2005). Małgorzata Ostrowska, Secretary of State in the Ministry of Economy and Labour in Marek Belka's government, believed that "this project [involving the construction of the Norwegian pipeline – M.P.] was not financially feasible, therefore [...] in order to pay it off with fees, it would be necessary to pass a very large amount of gas through this Norwegian line, and there were no receivers" (*Wypowiedź Małgorzaty Ostrowskiej* 7.07.2005). Wiesław Kaczmarek, Minister of State Treasury, was of a similar opinion, arguing that "dozens of factors decide whether a contract from an economic point of view is reasonable and safe" (*Wypowiedź Wiesława Kaczmarka* 17.12.2001). A consequence of this position was the conviction that the most important factor determining the import of natural gas should be the price of the commodity offered to domestic consumers.

SLD politicians, while raising the potential legitimacy of building a pipeline from Norway and ensuring natural gas supplies to Poland, formulated two general arguments. Firstly, they pointed to a higher price of natural gas imported from Norway in comparison with supplies from the Russian Federation (Knap 24.05.2001: 1, 4; *Miller: kontrakt norweski był niewykonalny* 3.01.2006; Rychlewski 4.01.2006: 2), secondly, they raised the issue of economic profitability of the construction of the pipeline, which in confrontation with other investments, among others the Bernau-Szczecin gas pipeline, was a more expensive project. As W. Kaczmarek argued, "this is [...] one of the factors that make Norwegian gas [...] inevitably more expensive than

the gas we obtain from other sources of supply, due to the investment program" (*Wypowiedź Wiesława Kaczmarka* 17.12.2001). The consequence of such a stance was the view, dominant among the politicians of the Democratic Left Alliance, that the investment should be suspended. Kazimierz Zarzycki, a Democratic Left Alliance MP, claimed that it was necessary to "review this contract [Norwegian – M.P.], which has not yet been consummated, and which is to cost so much" (*Wypowiedź Kazimierza Zarzyckiego* 25.01.2002).

In SLD's political concepts, the talks with Norway were inseparably linked to the ongoing 2001–2003 Polish-Russian negotiations covering natural gas supplies to Poland. According to the Alliance, the rationale for the investment was conditioned on the need to make the necessary analyses in the area of natural gas absorption, "in the context of [...] the Yamal contract, which is an existing, signed contract" (*Wypowiedź Marka Kosowskiego* 25.01.2002). Generally, members of this group were of the opinion that the problem of natural gas supplies from the Russian Federation to Poland should be regulated first and only then the issue of cooperation with Norway (Łakoma, Maciejewski 7.03.2002: B2). They believed that too much of the contracted raw material could negatively influence the financial situation of PGNiG S.A. Leszek Miller argued that undertaking additional import obligations in the situation of natural gas supplies from the Russian Federation, which significantly exceeded the needs of the Polish economy, would be a sign of the government's irresponsibility (Barański 23.02.2004: 3; Ożadowicz 8.01.2009: 3; Szelestowska 6.06.2002: 3; *Wypowiedź Leszka Millera* 26.03.2003). Failure to renegotiate the agreement threatened to make payments for unclaimed natural gas (Knap 13.02.2003: 2; Wójcik 13–14.04.2002: 5; *Wypowiedź Leszka Millera* 13.06.2003). The left-wing government's concentration of efforts on regulating the import of energy resources from the Russian Federation resulted in the marginalisation of the role and significance of the Polish-Norwegian agreement. The limited interest of SLD members in the problem of natural gas supplies to Poland was evidenced by L. Miller's statement back in 2001, in which he stated that at the moment of the Alliance's winning the parliamentary elections, the gas contract with Norway for natural gas supplies to Poland, concluded by Jerzy Buzek's government, would be thoroughly verified (Majewski, Reszka 12.12.2001: A3).

In addition, SLD politicians have argued that the Norwegian side has not fully complied with its obligations as part of the investment ([AŁ] 21–22.02.2004: A1, B1; Michałek 28–29.11.2009: 2; Miller 12.01.2009: 4–5;

Wypowiedź Jacka Piechoty 19.02.2004). According to the agreement, companies from Denmark, Sweden and potential buyers from the Central European region were also involved in the investment to a varying extent. Thus, Poland was not the only participant in the international project, and consequently also a consumer of natural gas from Norway. Within the framework of conducted negotiations, Poland declared the possibility of receiving about 5 billion m³ of natural gas annually, while the Norwegian side was obliged, in cooperation with Poland, to find additional recipients at the level of about 3 billion m³ of natural gas (*Odpowiedź* 17.10.2002; Rychlewski 10.01.2006: 3; *Wypowiedź Jacka Piechoty* 19.02.2004). The consequence of such an assessment of the contract by SLD politicians was the position that it was the Norwegians who failed to fulfil their obligations. As argued by L. Miller, "the Norwegian side makes the possibility of [...] implementing [the project – M.P.] dependent on finding additional gas recipients outside our country," and – continuing – "so far it has not found any, which leads to the only logical conclusion, that if it does not, this project is simply unprofitable" (*Wypowiedź Leszka Millera* 26.09.2002). A similar point of view was presented by Tadeusz Iwiński, SLD MP, who believed that "the Norwegian project did not come to fruition, because the Swedes, who were supposed to be a component, did not make an adequate offer for a certain minimum, which required trilateral action" (*Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego* 7.07.2005).

To sum up, the SLD's position on the construction of the Polish-Norwegian gas pipeline was unequivocal and resulted from a different approach to the issue of energy security. Alliance politicians claimed that the key element was not the source of supply, but the price of imported natural gas which would enable economic development. In these circumstances, the key partner was the Russian Federation. In addition, the financial aspect of building the gas pipeline and finding customers for part of the imported raw material was raised, and problems in this context provided justification for abandoning the investment.

2. An unnecessary investment in the opinion of the Polish People's Party

The construction of a gas pipeline to enable natural gas supplies from Norway to Poland was an important element of the political debate, and the representatives of the Polish People's Party (PSL) also presented their

views on ensuring energy security. The formulated concepts were important enough, as in 2007–2015, the PSL held an important function in the parliamentary system in Poland (coalition party) and its representatives were responsible for shaping the energy policy. However, its members' views on cooperation with Norway were dominated by a sceptical approach, and the party's position on the construction of the Baltic Pipe gas pipeline was argued primarily on economic rather than political grounds.

Analysis of the sources of the political thought of PSL entitles one to conclude that Ludowcy, similarly to politicians of the Alliance, treated the issue of diversification of natural gas supply sources, including the import of this raw material from Norway to Poland, in a comparable way. In their opinion, the project was unnecessary and unjustified. Waldemar Pawlak, Deputy Prime Minister and Minister of Economy in 2007–2012, emphasised that since 2010 virtual and then physical reverse was functioning on the Yamal pipeline and therefore Poland had "the possibility to import gas from the western direction" (Sawicki 17.01.2022: A18). The costs of building the Baltic Pipe pipeline would, in his opinion, be borne by consumers, which would not be beneficial for the Polish economy. A similar opinion was expressed by Stefan Krajewski, a PSL politician, who believed that "if we want to become independent from Russian gas supplies, then, through Baltic Pipe, we will become dependent on supplies from other countries" (Polskie Radio 2022). Essentially, such views stemmed from the belief that Poland's own raw material resources were the key to ensuring energy security. Józef Zych, a PSL MP, claimed that concluding an agreement with Norway while importing natural gas from the Russian Federation, which "exceeds our needs" (*Wypowiedź Józefa Zycha* 20.07.2000), would limit the possibilities of exploiting domestic deposits. Considering the lack of political decisions on cooperation with Norway 2007–2015, the sceptical opinions of the People's Party regarding Polish-Norwegian cooperation confirm the thesis that the PSL opposed the import of natural gas to Poland from the northern direction.

A characteristic feature of PSL political thought was the view that ensuring Poland's energy security required the expansion of the import infrastructure. Ludowcy believed that this was an effective way to diversify natural gas supplies to Poland. This is how the construction of the Bernau-Szczecin gas interconnection was justified by W. Pawlak, who claimed that "the more interconnections, the better for the whole system" (*Wypowiedź Waldemara Pawlaka* 9.01.2009). PSL politicians have repeatedly pointed

to the need for the development of gas infrastructure (*Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej* 19.11.2009; *Wypowiedź Waldemara Pawlaka* 31.08.2011). In their opinion, natural gas storage facilities and interconnectors could ensure a fast supply of the raw material to the domestic market in crisis situations (*Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej* 18.12.2008). As argued by W. Pawlak, the construction of interconnectors is “an element which is strongly represented by Poland in the European policy” (*Wypowiedź Waldemara Pawlaka* 2.12.2009).

PSL politicians believed that the expansion of cross-border gas connections could be treated as an element connecting the Polish gas system with the European system. Such solutions, in the opinion of W. Pawlak, were of a technical rather than political nature, as they facilitated the possibility for companies, which imported natural gas to Poland, to purchase the raw material from different directions and from other suppliers. Analysis of the political thought of PSL indicates that the party, within the framework of its political activities aimed at diversification of sources and directions of natural gas supplies to Poland, advocated only increased domestic production of natural gas and construction of interconnectors. Importantly, the Baltic Pipe gas pipeline was to be of a similar nature. As a result, PSL politicians perversely pointed to the need to develop the infrastructure, but not to the construction of the Polish-Norwegian gas pipeline. Thus, the issue of cooperation with Norway was considered to a minor extent.

Indeed, many PSL politicians emphasised the lack of justification for the construction of the Baltic Pipe gas pipeline, but at the same time, there was a group of Ludowcy who presented a different approach. Such a view was formulated by Adam Jarubas, a PSL MEP, who argued that “Poland needs to reduce its energy dependence on Russia, which uses the supply of raw materials as a tool to pressure Europe” (Aleksowska 2022). He stressed that only a diverse base of contractors and suppliers would put Poland in a favourable negotiating position with the Russian Federation. In this context, he pointed out that “Poland should have different options and sources of energy, because then it can also negotiate better prices for the supply of these raw materials, also from Russia itself” (Aleksowska 2022). Thus, he did not deny the need to import natural gas from the East, but to create conditions that would put Poland in a convenient negotiating position.

Generalizing, it should be said that Poland’s heavy dependence on natural gas supplies from the Russian Federation did not pose a significant threat to the PSL, although the programme emphasized that Poland

“must not be dependent on the whims and blackmail of the governments of other countries” (Polskie Stronnictwo Ludowe 2019: 24). The People's Party emphasised, in the context of the plans related to the construction of the Baltic Pipe gas pipeline, that regardless of the source of the raw material, Poland would still be vulnerable to pressure from potential suppliers. Therefore they demonstrated the need for both further cooperation with the Russian Federation and taking steps to develop the domestic raw material base. At the same time, the politicians of the PSL presented their views that the rationale for the direction of natural gas supplies should be decided by the economic aspect, and not the political one. However, this type of situation meant that in the case of the contract with the Russian Federation the topic of supplies was politicised anyway due to the necessity to conclude an intergovernmental agreement regulating the import of natural gas. This type of approach was dominant in the views of the PSL, but among the politicians of this group, there were also those who articulated opinions pointing to the necessity of reducing the dependence on the dominant supplier of energy resources to Poland.

Concluding remarks

Geographical and raw material determinants influenced the subject scope of the Polish-Norwegian cooperation, which included natural gas supplies to Poland. The analysed political parties differently assessed the possibility of cooperation with countries that are producers of energy resources. Such political concepts influenced the character and scale of cooperation with Norway in the scope of construction of a gas pipeline connecting natural gas deposits in that country with customers in Poland. The idea of creating this type of infrastructure has a long history and the first attempts to build the gas pipeline took place already during the rule of Solidarity Electoral Action (1997–2001). In the following years, this kind of concept was denied or supported by various political circles, while the position of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party (PSL) was unambiguous in this matter.

The research conducted allows for a conclusion that the politicians of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party did not treat Norway, i.e. a significant producer of energy resources in Europe, as

an important partner which would enable the diversification of natural gas import sources and directions. Among the members of these groupings, there was no conviction about the need to make Poland independent from imports of strategic raw materials from the Russian Federation. For both political parties, energy cooperation with Norway was unnecessary.

The issue of natural gas supplies to Poland was one of the major topics of the political debate. In the opinion of SLD and PSL, the dominant factor conditioning the natural gas import was the final price of the raw material. Such an assumption, due to the existing infrastructure, favoured natural gas supplies from the Russian Federation. Consequently, cooperation with Norway did not play a significant role in the political concepts of these groupings. Additionally, it should be pointed out that the left-wing government, while in power in Poland 2001–2005, undertook actions aimed at diversification of natural gas supply sources to a limited extent. In this context, the Democratic Left Alliance politicians abandoned the possibility to import this raw material also from Norway, thus making it difficult to return to the concept of constructing the Baltic Pipe gas pipeline for many years. Also, PSL politicians, playing an important role in the process of governing in Poland and forming the PO-PSL coalition government 2007–2015, did not take active steps towards the implementation of the investment.

References

- [AŁ] (21–22.02.2004), *Gazowa burza w Sejmie* [A Gas Storm in the Sejm], "Rzeczpospolita": A1, B1.
- Aleksowska, B. (2022), *Baltic Pipe niepotrzebne? Adam Jarubas dla polskatimes.pl: Stanowczo nie zgadzam się z oceną Pawlaka* [Baltic Pipe Unnecessary? Adam Jarubas for polskatimes.pl: I Strongly Disagree with Pawlak's Assessment], "Polska Times," <https://polskatimes.pl/baltic-pipe-niepotrzebne-adam-jarubas-dla-polskatimespl-standowczo-nie-zgadzam-sie-z-ocena-pawlaka/ar/c1-16003731> (25.01.2022).
- Barański, M. (23.02.2004), *Janek Gazrurka*, "Trybuna": 3.
- Knap, R. (24.05.2001), *Gaz do dechy* [Step on the Gas], "Nasz Dziennik": 1–4.
- Knap, R. (13.02.2003), *Gazu trochę mniej* [A Little Less Gas], "Nasz Dziennik": 2.
- Łakoma, A., A. Maciejewski (7.03.2002), *Sposób na energetykę i hutnictwo* [The Way to Energy and Steel Industry], "Rzeczpospolita": B2.

- Majewski, M., P. Reszka (12.12.2001), *Z czym do Moskwy* [With What to Moscow], "Rzeczpospolita": A3.
- Michalek, J. (28–29.11.2009), *Gazowa histeria* [Gas Hysteria], "Trybuna": 2.
- Miller, L. (12.01.2009), *Polska nie musi płacić za moje błędy* [Poland Does Not Have to Pay for My Mistakes], "Super Express": 4–5.
- Miller: kontrakt norweski był niewykonalny [Miller: the Norwegian Contract Was Unworkable] (3.01.2006), <https://www.wnp.pl/wiadomosci/miller-kontrakt-norweski-był-niewykonalny,6720.html> (28.01.2022).
- Nowa Lewica [New Left] (2019), *Polska jutra. Główne postulaty lewicy* [Poland of Tomorrow. Main Postulates of the Left], <https://klub-lewica.org.pl/program> (25.01.2022).
- Odpowiedź ministra Skarbu Państwa na interpelację nr 1897 w sprawie przywrócenia przewidzianego w porozumieniu z 1993 r., zawartym pomiędzy rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Federacji Rosyjskiej, składu akcjonariatu w spółce EuRoPol Gaz S.A. [Reply of the Minister of the Treasury to Interpellation no. 1897 Concerning the Restoration of the Shareholding Composition in EuRoPol Gaz S.A. Envisaged in the Agreement of 1993 Concluded Between the Government of the Republic of Poland and the Government of the Russian Federation] (17.10.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ4.nsf/main/11B30FFA> (14.01.2022).
- Ożadowicz, P. (8.01.2009), *Mit norweskiej rury* [The Myth of the Norwegian Pipe], "Trybuna": 3.
- Paszkowski, M. (2015), *Specyfika badań politologicznych nad myślą polityczną w zakresie bezpieczeństwa energetycznego państwa* [Specifics of Political Science Research on Political Thought in the Field of National Energy Security], "Humanities and Social Sciences" 2(22): 99–109. DOI: 10.7862/rz.2015.hss.22.
- Polskie Radio [Polish Radio] (2022), *"To za czasów Tuska odkręcano kurki z napisem Nord Stream 2." Katarzyna Sójka przypomina rządy PO-PSL* ["It Was Under Tusk that the Nord Stream 2 Taps Were Turned On." Katarzyna Sójka Recalls PO-PSL Governments], <https://polskieradio24.pl/130/8356/Artykul/2886598> (22.01.2022).
- Polskie Stronnictwo Ludowe [Democratic Left Alliance] (2019), *Łączymy Polaków. Program Wyborczy 2019* [We Unite the Poles. Electoral Programme 2019], <https://www.psl.pl/> (24.01.2022).
- Rychlewski, C. (4.01.2006), *Stare chwytły* [Old Tricks], "Trybuna": 2.
- Rychlewski, C. (10.01.2006), *Mylene tropów* [Confusing the Clues], "Trybuna": 3.
- Sawicki, B. (17.01.2022), *Asymetria gazowego ryzyka* [Asymmetry of Gas Risk], "Rzeczpospolita": A18.
- Szelestowska, K. (6.06.2002), *Ciepło z północy* [Heat from the North], "Trybuna": 3.
- Wójcik, M. (13–14.04.2002), *Od przybytku głowa boli* [A Headache from Too Much], "Nasz Dziennik": 5.

Wypowiedź Andrzeja Szarawarskiego z 26 IV 2002 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Andrzej Szarawarski of 26 IV 2002 During the Session of the Polish Parliament] (26.04.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/956eba3182c7ec51c1257473002a08a4?OpenDocument> (18.01.2022).

Wypowiedź Jacka Piechoty z 25 I 2002 r. w trakcie debaty nad informacją rządu na temat działań podejmowanych przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski [Statement by Jacek Piechota of 25 I 2002 During the Debate on the Information of the Government on Actions Taken by the Government of the Republic of Poland to Ensure the Energy Security of Poland] (25.01.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/3332ddb2023254fac12574720025debb?OpenDocument> (14.01.2022).

Wypowiedź Jacka Piechoty z 19 II 2004 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Jacek Piechota of 19 II 2004 During the Session of the Polish Parliament] (19.02.2004), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/55f9c6fc8e5b2a90c1257478003ddac9?OpenDocument> (22.01.2022).

Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej z 18 XII 2008 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Joanna Strzelec-Łobodzińska of 18 December 2008 During the Session of the Polish Parliament] (18.12.2008), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/15a066aeaae82511c125752400313fc3?OpenDocument> (20.01.2022).

Wypowiedź Joanny Strzelec-Łobodzińskiej z 19 XI 2009 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Joanna Strzelec-Łobodzińska of 19 November 2009 During the Session of the Polish Parliament] (19.11.2009), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/0e84f00def124e00c1257674003274b6?OpenDocument> (23.01.2022).

Wypowiedź Józefa Zycha z 20 VII 2000 r. w trakcie debaty nad sprawozdaniem z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 1999 r. wraz z opinią Komisji do Spraw Kontroli Państwowej [Statement by Józef Zych on 20 July 2000 During the Debate on the Report on the Activities of the Supreme Chamber of Control in 1999 Together with the Opinion of the Committee for State Control] (20.07.2000), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/25dc095f7a913078c125749d00348d63?OpenDocument> (22.01.2022).

Wypowiedź Kazimierza Zarzyckiego z 25 I 2002 r. w trakcie debaty nad informacją rządu na temat działań podejmowanych przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski [Statement by Kazimierz Zarzycki of 25 I 2002 During the Debate on the Information of the Government on Actions Taken by the Government of the Republic of Poland to Ensure Polish Energy Security] (25.01.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4>.

nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c43cfab0d28dd4b1c12574720025e-007?OpenDocument (20.01.2022).

Wypowiedź Leszka Millera z 26 IX 2002 r. w trakcie debaty nad wnioskiem o wyrażenie wotum nieufności ministrowi infrastruktury Markowi Polowi [Statement by Leszek Miller of 26 September 2002 During the Debate on the Motion of No Confidence in the Minister of Infrastructure Marek Pol] (26.09.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c3756296c467b9a3c125747300310c3f?OpenDocument> (22.01.2022).

Wypowiedź Leszka Millera z 26 III 2003 r. w trakcie debaty nad wnioskiem o wyrażenie wotum nieufności ministrowi infrastruktury Markowi Polowi [Statement by Leszek Miller of 26 March 2003 During the Debate on the Motion of No Confidence in the Minister of Infrastructure Marek Pol] (26.03.2003), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/b53e33474245afe2c1257475002b6304?OpenDocument> (29.01.2022).

Wypowiedź Leszka Millera z 13 VI 2003 r. w trakcie debaty nad rozpatrzeniem wniosku prezesa Rady Ministrów o wyrażenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wotum zaufania Radzie Ministrów [Statement by Leszek Miller on 13 June 2003 During the Debate on the Consideration of the Prime Minister's Motion to Express the Sejm of the Republic of Poland's Vote of Confidence in the Council of Ministers] (13.06.2003), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/8403db78f5a0cdb1c12574750037e957?OpenDocument> (18.01.2022).

Wypowiedź Małgorzaty Ostrowskiej z 7 VII 2005 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Małgorzata Ostrowska on 7 July 2005 During a Session of the Polish Parliament] (7.07.2005), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/e0162c4306f78697c125747b0035cb94?OpenDocument> (17.01.2022).

Wypowiedź Marka Kossowskiego z 25 I 2002 r. w trakcie debaty nad informacją rządu na temat działań podejmowanych przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski [Statement by Marek Kossowski of 25 I 2002 During the Debate on the Information of the Government on Actions Taken by the Government of the Republic of Poland to Ensure Polish Energy Security] (25.01.2002), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/d11500e099efb515c12574720025e1a1?OpenDocument> (24.01.2022).

Wypowiedź Tadeusza Iwińskiego z 7 VII 2005 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Tadeusz Iwiński of 7 July 2005 During the Sitting of the Polish Parliament] (7.07.2005), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c18dfb3c13c8dcb0c125747b0035c676?OpenDocument> (10.01.2022).

Wypowiedź Waldemara Pawlaka z 9 I 2009 r. w trakcie debaty nad informacją Prezesa Rady Ministrów na temat bezpieczeństwa energetycznego Polski w związku z przerwaniem dostarczania gazu ziemnego z Rosji przez terytorium Ukrainy [Statement by Waldemar Pawlak of 9 January 2009 During the Debate on the Prime Minister's Information on Poland's Energy Security in Connection with the Interruption of Natural Gas Supplies from Russia Via Ukraine] (9.01.2009), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/0c58b5eb654e52a7c125753c002dbe61?OpenDocument> (15.01.2022).

Wypowiedź Waldemara Pawlaka z 2 XII 2009 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Waldemar Pawlak on 2 December 2009 During the Sitting of the Polish Parliament] (2.12.2009), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/913b243c07571cef412576810034ad71?OpenDocument> (11.01.2022).

Wypowiedź Waldemara Pawlaka z 31 VIII 2011 r. w trakcie debaty nad sprawozdaniem Komisji Gospodarki o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa paliwowego państwa i zakłóceń na rynku naftowym oraz o zmianie ustawy prawo energetyczne [Statement by Waldemar Pawlak of 31 August 2011 During the Debate on the Report of the Committee on Economy on the Government Draft Act Amending the Act on Stocks of Crude Oil, Petroleum Products and Natural Gas and the Rules of Proceeding in Situations of Threat to National Fuel Security and Disturbances in the Oil Market and Amending the Energy Law Act] (31.08.2011), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/f7d22bd4c1700a9ec125738c003df43c/b29efd7ea807146ec12578ff0031cfa5?OpenDocument> (25.01.2022).

Wypowiedź Wiesława Kaczmarskiego z 17 XII 2001 r. w trakcie posiedzenia Sejmu RP [Statement by Wiesław Kaczmarek of 17 December 2001 During the Session of the Polish Parliament] (17.12.2001), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/c66f4d4ad8c5ebb7c12574710034e9d8?OpenDocument> (15.01.2022).

Prezydentura Donalda Trumpa i 25. poprawka do Konstytucji Stanów Zjednoczonych

Donald Trump's Presidency and the Twenty-fifth Amendment to the United States Constitution

SYLWIA K. MAZUR

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, e-mail: smazur@wsiz.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9596-0797>

Streszczenie: Zważywszy na silną pozycję prezydenta w amerykańskim systemie ustrojowym, kwestia ciągłości władzy jest kluczowa dla stabilności i bezpieczeństwa nie tylko Stanów Zjednoczonych, lecz także globalnego porządku. Jednym z przepisów regulujących sukcesję głowy państwa jest 25. poprawka Konstytucji, regulująca w sekcji trzeciej i czwartej sytuację, w której prezydent nie jest zdolny do pełnienia swoich obowiązków. Choć sekcja czwarta nie została dotychczas użyta, to głosy dotyczące jej wykorzystania towarzyszyły prezydenturze Donalda Trumpa przez niemalże całą kadencję. Autorka stawia tezę, iż 25. poprawka, szczególnie jej czwarta sekcja, nie została stworzona jako narzędzie usunięcia prezydenta z urzędu i nie może być traktowana jako alternatywa dla procedury impeachmentu, jak miało to miejsce w przypadku prezydentury D. Trumpa, szczególnie po ataku na Kapitol w styczniu 2021 r. W artykule zaprezentowano okoliczności wprowadzenia poprawki, analizie poddano jej treść ze szczególnym zwróceniem uwagi na sekcję czwartą oraz zaprezentowano argumenty za oraz przeciw wykorzystaniu poprawki w celu usunięciu 45. prezydenta. Artykuł łączy w sobie rozważania teoretyczne (analiza Konstytucji Stanów Zjednoczonych oraz aktów regulujących kwestię sukcesji w prawie amerykańskim) wraz ze studium przypadku prezydentury D. Trumpa.

Słowa kluczowe: USA, konstytucja, 25. poprawka, prezydent, sukcesja

Abstract: Given the strong position of the President in the American political system, the issue of continuity of power is crucial for stability and safety not only of The United States but also of the global order. Among provisions regulating the president's succession, there is the Twenty-fifth Amendment, in which sections three and four regulate the situation in which the president is unable to fulfill his duties. Although section four has never been used, voices supporting the launching of the procedure did accompany Donald Trump's presidency from the beginning. The author puts forth a thesis that the 25th Amendment was not designed as an instrument for the president's removal and cannot be perceived as an alternative for impeachment procedure. The article presents circumstances surrounding the amendment's introduction, analyzes its content with special attention given to section four and presents arguments for and against using the amendment to remove D. Trump. Presented research combines theoretical considerations (analysis of the US Constitution and provisions regulating the issue of presidential succession) with a case study (D. Trump's presidency).

Keywords: USA, constitution, Twenty-fifth Amendment, president, succession

Rok 2017 miał być czasem, w którym powodem uwagi poświęconej 25. poprawce do Konstytucji Stanów Zjednoczonych miała być 50. rocznica jej ratyfikacji. Wydarzenia polityczne bywają jednak przewrotne. Zaprzysiężenie Donalda Trumpa na stanowisko prezydenta w styczniu tegoż roku sprawiło, że poprawka zaistniała w świadomości obywateli jako potencjalne narzędzie do odsunięcia urzędującego prezydenta od władzy. Od momentu kiedy kontrowersyjny nowojorski biznesmen, bez żadnego doświadczenia związanego z obieralnym stanowiskiem lub służbą wojskową, został 45. prezydentem Stanów Zjednoczonych, jego przeciwnicy polityczni, akademicy oraz komentatorzy życia publicznego wymieniali powody, które, ich zdaniem, wypełniały przesłanki potrzebne do uruchomienia sekcji czwartej poprawki mówiącej o sukcesji wiceprezydenta w sytuacji, w której prezydent nie może sprawować władzy oraz zadań swojego urzędu.

Ross Douthat uważa, iż to „nie zbrodnie lub wykroczenia, ani zmowa z Rosjanami, lecz zwykła umysłowa niezdolność” sprawiły, iż 45. prezydent nie mógł wykonywać swoich obowiązków (Douthat 2017). „Niezdolność moralną” zarzucił z kolei D. Trumpowi Joe Biden, ówczesny kandydat na prezydenta Partii Demokratycznej w wyborach 2020 r. (Dorning 2019). Głosy nawołujące do usunięcia pojawiły się w trakcie trwania pandemii koronawirusa, kiedy grupa specjalistów od zdrowia psychicznego określiła prezydenta „ewidentnie niezdolnym do kierowania” i wezwała do rezygnacji lub całkowitego pozbawienia go uprawnień (World Mental Health Coalition 2020). Jednak najsilniejsze głosy za użyciem poprawki skutkującej odsunięciem prezydenta od władzy pojawiły się po zamieszkach na Kapitolu, które miały miejsce 6 stycznia 2021 r.

1. Sukcesja prezydencka w prawie amerykańskim

Kwestia sukcesji amerykańskiego prezydenta jest regulowana przez art. 2, sekcję pierwszą klauzulę 6 Konstytucji oraz poprawki 20., 22. i 25. Artykuł 2 stanowi, iż w przypadku usunięcia prezydenta z urzędu, jego śmierci, zrzeczenia się lub niezdolności do sprawowania władzy i zadań przechodzą one na wiceprezydenta. Przepis nie wyjaśnia jednak, czy wiceprezydent w takiej sytuacji staje się prezydentem, czy tylko pełni obowiązki prezydenta, choć precedens w tej kwestii ustanowił wiceprezydent John Tyler, który po

śmierci Williama H. Harrisona w trakcie sprawowania przez niego urzędu przejął jego obowiązki, zaznaczając, że „jest” prezydentem. Tym samym stworzył precedens stosowany w momencie śmierci prezydenta. Z drugiej strony wydarzenie to stało się przeszkodą w sytuacji tymczasowej niezdolności prezydenta do sprawowania funkcji, albowiem w świetle konstytucji status wiceprezydenta w momencie śmierci jest taki sam jak w sytuacji niezdolności, rezygnacji lub usunięcia (Forte i Spalding 2019: 249).

W akcie nie pojawia się także definicja niezdolności (*inability*). Co więcej, Konstytucja nie wskazuje, w jakim trybie powinna zostać uruchomiona procedura, przez kogo oraz na jak długo, jeśli niezdolność przestanie istnieć (Silva 1968: 85–110). W świetle przepisu Kongres otrzymał uprawnienia do ustalenia kolejnych po wiceprezydencie osób do sukcesji. Według Presidential Succession Act z 1947 r. w przypadku braku możliwości objęcia stanowiska przez wiceprezydenta stanowisko to przejmuje: Spiker Izby Reprezentantów, dalszy w kolejności jest Przewodniczący *pro tempore* Senatu¹ (w takiej sytuacji, każdy z nich musi zrezygnować z przewodniczenia izbie). Jeśli oba te stanowiska są wolne lub osoby je zajmujące z jakiegokolwiek powodu nie kwalifikują się do objęcia urzędu głowy państwa, to prezydentem zostaje członek gabinetu. W tym wypadku kolejność sukcesji wygląda następująco: Sekretarz Stanu, Sekretarz Skarbu, Sekretarz Obrony oraz Prokurator Generalny². W każdym z wymienionych przypadków kandydat musiał być odpowiednio zaprzysiężony na swoim poprzednim stanowisku oraz musiał spełniać kryteria do objęcia stanowiska prezydenta³.

25. poprawka zastępuje oraz rozszerza art. 2, sekcję pierwszą, klauzulę 6 Konstytucji. Jej wprowadzenie miało na celu zapewnienie konstytucyjnego mechanizmu, który pozwoliłby na uporządkowane przekazanie władzy w sytuacji usunięcia, śmierci, rezygnacji lub niezdolności prezydenta do wykonywania obowiązków. W przeszłości w sytuacji prezydenckiej niezdolności brak konstytucyjnego mechanizmu sprawiał, że władza nie

¹ W świetle Konstytucji przewodniczącym Senatu jest wiceprezydent. Nie jest on jednak jego członkiem, a głos oddaje tylko w wyniku równego podziału głosów.

² Członkowie gabinetu są mianowani przez prezydenta. Spiker Izby Reprezentantów oraz Przewodniczący *pro tempore* Senatu są obieralni. Choć nie jest to wymóg formalny, do tychczas każdy spiker Izby Reprezentantów zasiadał w izbie. W tej sytuacji Senat wybiera swojego przewodniczącego *pro tempore*. Od 1943 r. funkcję tę pełni najstarszy stażem senator z posiadającej większość w izbie partii.

³ Musi mieć ukończone 35 lat, nie może być obywatelem naturalizowanym oraz od 14 lat powinien mieszkać na terytorium Stanów Zjednoczonych.

była transferowana na wiceprezydenta lub transfer taki odbywał się nieformalnie albo w sposób nieznajdujący konstytucyjnego uzasadnienia.

2. Okoliczności przyjęcia 25. poprawki do Konstytucji Stanów Zjednoczonych

Pomiędzy uchwaleniem Konstytucji a przyjęciem 25. poprawki upłynęło 178 lat. W tym czasie zmarło ośmiu prezydentów Stanów Zjednoczonych, z czego czterech w wyniku zabójstwa. Za każdym razem w takiej sytuacji stanowisko obejmował wiceprezydent, a przejęcie władzy odbywało się bez większych kontrowersji. W tym samym czasie wielu prezydentów cierpiało na różne choroby, które uniemożliwiały im sprawowanie obowiązków. W tych okolicznościach żaden wiceprezydent nie stał się urzędującym prezydentem⁴. Stworzenie poprawki było zatem wynikiem historii prezydenckich niezdolności do wypełniania obowiązków, które przekładały się na skonfundowanie dotyczące władzy wykonawczej (Feerick 2010–2011: 45). Choroby Dwighta Eisenhowera oraz zabójstwo prezydenta Johna F. Kennedy'ego w 1963 r. pozwoliły stworzyć warunki do uchwalenia konstytucyjnej poprawki.

Głównym celem regulacji miało być zapewnienie, że w czasie choroby lub poważnego zranienia prezydenta, który stanie się niezdolny do podejmowania decyzji, będzie on tymczasowo zwolniony ze swoich obowiązków, dzięki czemu głową państwa zostanie osoba, której zdolności poznawcze będą niezaburzone. Drugim celem było zapobieżenie ukrywaniu braku sprawności prezydenta przez transfer władzy do wiceprezydenta. Prezydent wracałby do swoich obowiązków po ustaniu przeszkody. Głównym pomysłodawcą 25. poprawki był Birch Bayh, przewodniczący senackiej podkomisji ds. Konstytucji i Sprawiedliwości⁵. Dnia 6 stycznia 1965 r. po-

⁴ Prezydent George Washington w 1790 r. zachorował na grypę, która uniemożliwiła mu sprawowanie funkcji przez miesiąc. James A. Garfield przez 79 dni po postrzeleniu walczył o życie. Pomimo różnych sugestii wysyłanych w stronę wiceprezydenta Chestera A. Arthura nie podjęto żadnych kroków. W 1893 r. Grover Cleveland potajemnie przeszedł dwie operacje, po których spędził dwa miesiące w Massachusetts, dochodząc do siebie.

⁵ Birch Bayh był także współtwórcą 26. poprawki do amerykańskiej Konstytucji, która obniżała wiek głosowania do 18 lat. Polityk kierował także pracami nad poprawką dotyczącą równouprawnienia – Equal Rights Amendment, która została przyjęta zarówno przez izbę,

prawka została zaprezentowana w Izbie Reprezentantów oraz Senacie. Trzy tygodnie później poparł ją prezydent Lyndon B. Johnson. Finalna wersja została zatwierdzona w lipcu 1965 r. Dnia 10 lutego 1967 r. poprawkę ratyfikował 38. stan. Tym samym spełniono wymogi formalne wymagane do wejścia w życie poprawki. Dnia 23 lutego 1967 r. proklamowano ją jako 25. poprawkę do amerykańskiej Konstytucji.

3. Treść 25. poprawki

Poprawka składa się z czterech sekcji. Pierwsza formalizuje przejęcie władzy przez wiceprezydenta w razie usunięcia prezydenta z urzędu, jego śmierci lub ustąpienia z urzędu. Było to sformalizowanie „precedensu Tylera”. Sekcja druga odnosi się do wakatu na stanowisku wiceprezydenta. W takiej sytuacji to prezydent nominuje swojego następcę, który musi zostać zatwierdzony większością głosów obu izb Kongresu⁶. Sekcje trzecia i czwarta tworzą procedury na wypadek niemożności sprawowania władzy przez prezydenta. W przypadku sekcji trzeciej prezydent osobiście składa oświadczenie spikerowi Izby Reprezentantów oraz przewodniczącemu *pro tempore* Senatu, że nie może sprawować władzy i zadań urzędu. Do czasu złożenia pisemnego oświadczenia tym samym osobom, iż przeszkoda ustała, władzę i zadania sprawuje wiceprezydent jako pełniący obowiązki prezydenta.

Zdaniem Herberta L. Abramsa⁷ sekcja trzecia może być wykorzystana w sytuacji, kiedy prezydent jest przed poważną operacją lub operacją, która wymaga anestezji lub użycia psychoaktywnych środków w znacznej

jak i Senat, lecz zabrakło głosów trzech stanów, aby można ją było ratyfikować. Do dzisiaj B. Bayh pozostaje jedynym politykiem spoza grona ojców założycieli, który stworzył dwie przyjęte poprawki do Konstytucji.

⁶ Sekcja druga poprawki została wykorzystana dwukrotnie. Po raz pierwszy w 1973 r., kiedy Gerald R. Ford zastąpił Spiro T. Agnewa, który zrezygnował, oraz ponownie w 1974 r., kiedy Nelson A. Rockefeller został nominowany, aby zastąpić G.R. Forda, który został prezydentem po rezygnacji Richarda M. Nixona.

⁷ Herbert L. Adams był profesorem radiologii na Uniwersytecie Stanforda oraz działaczem pokojowym. W swoich pracach dotyczących 25. poprawki twierdził, iż członkowie administracji, przede wszystkim prezydent, wiceprezydent oraz lekarz prezydencki, powinni z wyprzedzeniem ustalić wytyczne dotyczące uruchomienia poprawki.

ilości, zмага się z poważną chorobą, zdiagnozowano u niego chorobę Alzhaimera lub inną postępującą chorobę upośledzającą umysł, w sytuacji w której prezydent lub jego lekarz uznają, że jego choroba, zranienie lub warunki emocjonalne wpływają na jego osąd lub zdolność do rządzenia; oraz w trakcie jakichkolwiek przewidywalnych sytuacji, w których prezydent nie jest w stanie komunikować się ze swoim rządem (Abrams 1992). Do dziś trwa spór, czy sekcja trzecia została kiedykolwiek użyta⁸. Pytanie budzi także „polityczna” niezdolność do sprawowania władzy, którą należy odróżnić od przesłanek zdrowotnych, zarówno fizycznych, jak i psychicznych.

Sekcja czwarta dotyczy najtrudniejszych przypadków, kiedy prezydent nie może lub odmawia zdeklarowania własnej niezdolności (Feerick 1992: 200). W jej świetle wiceprezydent wraz z większością kierowników departamentów (lub innego ciała określonego przez Kongres) składa przewodniczącemu *pro tempore* Senatowi oraz spikerowi Izby Reprezentantów pisemne oświadczenie, że prezydent nie może sprawować władzy. Wiceprezydent niezwłocznie przejmuje władzę i obowiązki prezydenta. Jeśli prezydent złoży tym samym osobom oświadczenie, iż nie-
możność już nie zachodzi, wówczas znów przejmuje władzę i zadania, chyba że wiceprezydent i większość kierowników departamentów złoży do czterech dni oświadczenie, że prezydent jednak nie może spełniać władzy i zadań. Organem decydującym jest w tej sytuacji Kongres⁹. W ciągu tych czterech dni oraz maksymalnie dwudziestu jeden, które Kongres ma na podjęcie decyzji, to wiceprezydent pełni obowiązki prezydenckie. Jeżeli uchwałą podjętą większością dwóch trzecich głosów każdej izby stwierdza, że prezydent nie może sprawować władzy i zadań urzędu, to wówczas nadal sprawuje ją wiceprezydent. W przeciwnym razie prezydent znów przejmuje władzę. Sekcja czwarta została zatem także stworzona na sytuację, w której prezydent odmawia lub nie jest w stanie stwierdzić swej niezdolności do sprawowania urzędu (White Burkett Miller Center 1988: 16). Cytowany wcześniej H.L. Abrams (1992) uważa, że użycie sekcji czwartej jest skomplikowane i delikatne. Dotyczy takich sytuacji, jak

⁸ W lipcu 1985 r. prezydent Ronald Reagan na czas trwania operacji transferował władzę na wiceprezydenta Georga Busha. Choć podjął kroki wskazane w 25. poprawce, to powstrzymał się od przywołania poprawki i stworzenia precedensu.

⁹ Jeśli Kongres nie jest w sesji, musi w takiej sytuacji zebrać się w ciągu 48 godzin. Na podjęcie decyzji ma 21 dni od otrzymania oświadczenia lub jeśli nie jest w trakcie sesji, 21 dni od momentu zebrania się.

utrata przytomności, znaczące zmiany zdolności poznawczych lub brak możliwości komunikowania się, poważny uszczerbek będący wynikiem wypadku lub ataku, choroba śmiertelna lub postępujące upośledzenie warunków umysłowych.

4. Wątpliwości dotyczące 25. poprawki

Pomimo wprowadzenia poprawki nierozstrzygnięta zostaje kwestia, kto decyduje, iż prezydent nie jest w stanie wypełniać swoich obowiązków. Sekcja trzecia brzmi jasno, gdyż mówi o tym, że to sam prezydent informuje o niemożności sprawowania urzędu. Sytuacja wygląda na bardziej skomplikowaną w przypadku sekcji czwartej. Idealnym rozwiązaniem byłoby, gdyby prezydenci dobrowolnie rezygnowali tymczasowo z pełnionej funkcji. Istnieje jednak tendencja do opóźniania kontroli stanu prezydenta i uruchomienia poprawki. Głowy państwa obawiają się, że informacja o ich słabym stanie może przełożyć się na ich karierę polityczną lub przemianę w „kulawą kaczkę”¹⁰ (Abrams 1999: 122).

Sam B. Bayh uważał zresztą, iż poprawka wymaga pewnych proceduralnych usprawnień. Po pierwsze, administracja prezydencka nie jest zazwyczaj przygotowana na kryzys, a zatem jeszcze przed inauguracją, prezydent-elekt, wiceprezydent-elekt, ich małżonkowie, szef personelu Białego Domu oraz pozostałe kluczowe figury – włącznie z osobistym lekarzem prezydenta – powinny stworzyć plan na możliwość pojawienia się niezdolności sprawowania urzędu przez prezydenta. Po drugie, lekarz prezydencki powinien mieć więcej kontaktu z prezydentem. Odpowiedzialność takiego lekarza jest dwójaka: dobro pacjenta oraz najlepszy interes narodu. Jego rola powinna być dokładniej wskazana przez Kongres, tak aby mógł szybko poinformować szefa personelu oraz wiceprezydenta o wątpliwościach związanych ze zdolnością prezydenta do wykonywania jego zadań. Po trzecie, Kongres powinien również rozważyć ustanowienie szerszego prawa dotyczącego zakazu zniekształcania informacji dotyczących prezydenckiej niezdolności (Bayh 1995).

¹⁰ W oryginale „lame duck”. Termin używany w krajach anglosaskich, odnosi się do polityka, który wkrótce odejdzie z urzędu, lecz piastuje go do momentu wyboru następcy. Termin jest zazwyczaj używany w celu podkreślenia braku sprawczości politycznej.

Krytyka poprawki dotyczyła przede wszystkim niewskazania roli lekarzy w determinowaniu zdolności prezydenta do sprawowania urzędu (Batchelor 1994: 54). Pojawiły się głosy, że o niezdolności prezydenta powinien decydować panel lekarzy¹¹. Jednak, zdaniem B. Bayha (1955), to osobisty lekarz prezydenta jest w stanie doradzać wiceprezydentowi oraz gabinetowi w nagłych przypadkach, albowiem to on obserwuje prezydenta na co dzień. Zewnętrzny panel lekarzy nie miałby podobnego wglądu. W przypadku osobistego lekarza pojawia się oczywisty konflikt interesów, albowiem powinien on chronić informacje dotyczące zdrowia prezydenta. Podstawą relacji lekarz–pacjent jest poziom zaufania z poszanowaniem interesów pacjenta, za wyjątkiem okoliczności, w których ujawnienie takiej informacji jest obowiązkowe (Abrams 1995: 465–469). W takiej sytuacji lekarz musiałby wybierać pomiędzy oczekiwaniami pacjenta a obowiązkiem względem kraju. Z kolei przeciwnicy podejmowania decyzji przez konsylium lekarskie powoływali się na historyka i politologa Clintona Rossitera, który już w 1960 r. pisał, iż odsunięcie prezydenta od władzy jest aktem politycznym, a zatem decyzja nie powinna być podejmowana przez nikogo poza prezydentem i wiceprezydentem (Rossiter 1960: 210). Pojawiły się także głosy, że lekarze wchodzący w skład konsylium nie są w żaden sposób odpowiedzialni przed wyborcami, przez co należy wykluczyć takie rozwiązanie (Harriger 1995: 563–583). Warto jednak dodać, że w świetle poprawki konsylium i tak pozostawałoby ciałem doradczym, którego decyzje nie byłyby wiążące dla wiceprezydenta i członków gabinetu.

Wiele uwagi poświęca się także fragmentowi przepisu mówiącemu, że uruchomieniem poprawki zajmuje się wiceprezydent. Jako że to wiceprezydent obejmowałby władzę w sytuacji niemocy prezydenta, sugerowano, iż poprawka może stać się narzędziem służącym uzurpatorowi w przejęciu władzy. Z drugiej strony decyzja winna zostać podjęta w obrębie władzy wykonawczej. Jest to kwestia zbyt upolityczniona, aby miał o niej rozstrzygać Sąd Najwyższy. Problemem może być także brak definicji w sekcji trzeciej i czwartej pojęć „niezdolny” oraz „niezdolność”. Aczkolwiek nie jest to przeoczenie. „Sztywna” definicja jest niepożądana w sytuacji, w której „niezdolność” może przybierać różne formy, niekoniecznie mieszczące się w definicji (Feerick 1992). Dyskusje towarzyszące 25. poprawce wyraźnie wskazują, że pojęcie to ma dotyczyć wszystkich sytuacji, w których warunki lub okoliczności uniemożliwiają prezydentowi

¹¹ Taką opinię wyraził m.in. Jimmy Carter.

sprawowanie obowiązków, a w interesie kraju jest, aby to wiceprezydent przejął władzę (Feerick 1992).

5. Donald Trump i kontrowersje związane z użyciem poprawki

Jak wskazano wyżej, prezydentura D. Trumpa od początku miała miejsce w cieniu rozmów o uruchomieniu 25. poprawki. Już kampania prezydencka była zapowiedzią „nieszampowej” prezydentury 45. gospodarza Białego Domu. Donald Trump i Hillary Clinton wzajemnie oskarżali się o „niezdolność” do objęcia fotela prezydenckiego. W trakcie kampanii złamano „zasadę Goldwatera”, która zabrania psychiatrom formułowania diagnoz oraz opinii względem osób piastujących funkcje publiczne bez bezpośredniego badania (Kroll, Pouncey 2016: 226–235), i komentowano zdrowie psychiczne obojga kandydatów.

Kontrowersje dotyczące stanu prezydenta przybrały na sile w pierwszej połowie 2017 r., kiedy D. Trump jako nowo wybrany prezydent podawał informacje, które kompletnie nie odzwierciedlały rzeczywistości, np. że tłum zebrany na inauguracji był największy w historii, że Barack Obama nakazał zainstalowanie podsłuchów w Trump Tower, a uzyskanie mniejszej liczby głosów od H. Clinton w głosowaniu powszechnym wynikało z oddawania głosów przez nieudokumentowanych imigrantów. Specjaliści od zdrowia psychicznego sygnalizowali, że D. Trump cierpi na narcystyczne zaburzenie osobowości, które może ograniczać jego zdolność do rządzenia. I choć nie jest to zaburzenie rzadkie u przywódców, to do tychczas diagnozowano je u dyktatorów (Barber 2016). John Gartner posunął się dalej i swej książce napisał, że 45. prezydent Stanów Zjednoczonych cierpi na narcyzm złośliwy (*malignant narcissism*; Gartner 2018: 29). Z opinią tą nie zgadzał się Allen Frances, który jest autorem kryteriów definiujących narcystyczne zaburzenie osobowości. Jego zdaniem, choć 45. prezydent mógł być narcyzem, nie czyniło go to osobą chorą psychicznie (Frances 2017).

W trakcie trwania prezydentury D. Trumpa równie często podnoszony był zarzut braku jego prawdomówności. W czasie czteroletniej kadencji „The Washington Post” wyliczył, że prezydent ma na swoim koncie 30 573 fałszywe lub zwodzące wypowiedzi (The Washington Post 2021). Jamal Greene uważa, iż problem z prezydentem, który ciągle

klamie, polega na tym, iż istnieją zachowania wymagające pewnego stopnia wiarygodności – „prezydent, którego słowa nie mają znaczenia nie może umiejętnie prowadzić polityki zagranicznej”. Nie może negocjować umów, nie ma również szans na stworzenie produktywnych relacji z innymi przywódcami. Nie może przedstawić kongresowi informacji o „stanie unii”. Choć zachowanie takie niekoniecznie oznacza naruszenie prawa, to istnieją wątpliwości co do wiarygodności, z którą prawo jest egzekwowane. Podsumowując, kompulsywnie kłamiący prezydent „nie może sprawować władzy i zadań swojego urzędu” (Greene 2017).

W świetle interpretacji okoliczności, które można by zakwalifikować w sekcji czwartej, pojawiały się przypadki mentalnej niezdolności prezydenta, porwania lub ujęcia, znalezienia się pod aparatem tlenowym w czasie ataku wroga lub utrata mowy lub wzroku (Feerick 1992: 200). W trakcie debat, które miały miejsce podczas tworzenia poprawki, wyraźnie zaznaczono, że niepopularność, brak kompetencji, czyn kwalifikujący się do impeachmentu, słaby osąd czy lenistwo nie kwalifikują się jako „niezdolność” w świetle poprawki (Congressional Record 1965). Zaburzenie osobowości lub choćby nawet pewne formy choroby psychicznej¹² nie muszą oznaczać, że prezydent jest niezdolny do sprawowania swojej funkcji. Równie łatwo można odnieść się do argumentu przeciwko kłamstwom prezydenta. Richard M. Nixon powiedział, że nie był oszustem, a dopuścił się wyjątkowo beczelnego czynu jako prezydent, przez który zrezygnował z prezydentury. Ronald Reagan twierdził, że nie był świadomy umowy Iran-Contra, lecz historycy są w posiadaniu dowodów, że wiedział o całej akcji. Z kolei Bill Clinton na oczach milionów zapewniał, że nie miał relacji seksualnych z Monicą Lewinsky. Dziś wiadomo, że była to nieprawda.

Należy także zauważyć, że w przypadku sekcji czwartej niezbędnym aktorem jest wiceprezydent, bez którego nie może ona zostać przywołana. Mike Pence zaprzeczył, aby kiedykolwiek słyszał dyskusje dotyczące użycia 25. poprawki, podkreślając, że nie spodziewa się, by ten temat pojawił się w trakcie rozmów pomiędzy członkami rządu (Abrams 2019). W trakcie trwania kadencji wiceprezydent oraz członkowie gabinetu być może nie zdecydowali się na taki krok z obawy przed zemstą prezydenta, szczególnie iż nic nie stało na przeszkodzie, aby prezydent usunął takie osoby w sytuacji „powrotu” do swoich obowiązków, zwłaszcza że prezydent D. Trump usuwał ze stanowisk osoby, które w jakikolwiek sposób mu

¹² Prezydent Abraham Lincoln cierpiał na depresję.

szkodziły¹³. Głosy nawołujące do użycia 25. poprawki pojawiły się po tym, jak został on hospitalizowany w wyniku zakażenia COVID-19 (sporadyczne) oraz po zamieszkach na Kapitolu, które miały miejsce 6 stycznia 2021 r. (nasilone).

Głosy nawołujące do uruchomienia 25. poprawki przybrały na mocy po zamieszkach na Kapitolu 6 stycznia 2021 r. Prezydentowi zarzucono, że jego retoryka dotycząca przegranych wyborów prezydenckich spowodowała zamieszki, w wyniku których zagrożone było życie osób znajdujących się w linii sukcesji: wiceprezydenta Mike Pence’a, spikerki Izby Reprezentantów Nancy Pelosi oraz przewodniczącego Senatu *pro tempore* Chucka Grassley’a. Tym razem głosy nawołujące do użycia 25. poprawki pojawiły się także po stronie republikańskiej. Pierwszym kongresmenem Grand Old Party, który nawoływał do wszczęcia procedury, był Adam Kinzinger z Illinois (Reuters 2021). John Kelly, były szef personelu Białego Domu, stwierdził, że gdyby w dalszym ciągu był członkiem gabinetu, zagłosowałby za wykorzystaniem 25. poprawki do odsunięcia prezydenta od władzy (Cole 2021). Po stronie Demokratów N. Pelosi stwierdziła, że jeśli wiceprezydent i gabinet nie podejmą kroków, to izba rozpocznie drugą procedurę impeachmentu. Prezydenta określiła zaś „niebezpiecznym” (Associated Press 2021). Dyskusje te zostały jednoznacznie ucięte przez samego wiceprezydenta, który stwierdził, iż uruchomienie procedury z 25. poprawki nie tylko nie leży w interesie Narodu, lecz jest także niezgodne z Konstytucją (Beech, Shalal 2021). W tej sytuacji trudno było także zignorować nastroje wyborców republikańskich, z których ponad połowa winą za zamieszki obarczyła ruchy z lewej strony sceny politycznej (Thrush 2021). Tym sposobem przeciwko prezydentowi D. Trumpowi wszczęto drugą procedurę impeachmentu, która jest tematem na odrębną analizę.

Podsumowując, od momentu tworzenia poprawki zdawano sobie sprawę, że nie jest ona idealna, a jej wykorzystanie będzie rzadkie. Stworzono jednak elastyczny przepis, zapewniając jednocześnie sporo źródeł historii legislacyjnej, które miały pomóc przyszłym pokoleniom w zrozumieniu celu stworzenia przepisu i jego znaczenia. Biorąc pod uwagę kontekst

¹³ Tuż po zakończeniu procedury impeachmentu odwołał ze stanowiska ambasadora w Unii Europejskiej Gordona Sondlanda. Kilka godzin wcześniej z Białego Domu wyprowadzono ppłk. Alexandra Vindmana, członka Rady Bezpieczeństwa Narodowego. Obu mężczyzn łączył fakt, że byli świadkami w postępowaniu, które doprowadziło do uruchomienia procedury. Obawy przed zemstą są więc w tym wypadku jak najbardziej uzasadnione.

historyczny, dokumenty powstałe podczas tworzenia poprawki oraz jej strukturę oczywiste wydaje się, że zastosowanie mechanizmu z czwartej sekcji – po raz pierwszy w historii Stanów Zjednoczonych – szczególnie w przypadku prezydenta, który nie jest chory i ciągle cieszy się poparciem części społeczeństwa, mogłoby doprowadzić do wybuchu kryzysu konstytucjonalnego. Tym samym poprawka dołączyła do grona przepisów normujących kwestie realizacji władzy, które mogą zostać wykorzystane jako narzędzia w walce politycznej.

Proces opisany w sekcji czwartej tworzy tak potężne skutki konstytucyjne i polityczne, iż jego użycie może mieć miejsce tylko w najbardziej uzasadnionych przypadkach (Neal 1999: 5). Celem przepisu nie jest odsunięcie od władzy osoby, której zachowanie w odczuciu opinii publicznej nie mieści się w kanonach zachowania głowy państwa lub której styl komunikowania uchodzi za kontrowersyjny. Poprawka została stworzona w celu zapewnienia, iż na czele amerykańskiego rządu stoi osoba świadoma oraz komunikatywna. Co więcej, sekcja czwarta nie usuwa prezydenta ze stanowiska, a tym bardziej nie czyni tego na stałe. Zgodnie z przepisem władza jest tymczasowo przekazywana wiceprezydentowi. Choć głosy nawołujące do uruchomienia 25. poprawki pochodziły zarówno od polityków, konstytucjonalistów, jak i wyborców, to silna pozycja prezydenta D. Trumpa w Partii Republikańskiej znajdująca swoje odbicie w lojalności członków gabinetu, w tym przede wszystkim wiceprezydenta M. Pence’a, sprawiły, że poprawka nie została użyta. Jednak nawet jeśli prezydent po ataku na Kapitol zostałby odsunięty od urzędu przy użyciu omawianego mechanizmu, nie oznaczałoby to, że nie mógłby ponownie kandydować w 2024 r.

Bibliografia

- Abrams, A. (2019), *'I've Never Heard Any Discussion of the 25th Amendment.'* Pence Denies Report There Was Effort to Remove President Trump, „Time”, <https://time.com/5529715/mike-pence-denies-25th-amendment-trump/> (25.02.2021).
- Abrams, H.L. (1992), *The President Has Been Shot: Confusion, Disability, and the 25th Amendment in the Aftermath of the Attempted Assassination of Ronald Reagan*, (New York: W.W. Norton).
- Abrams, H.L. (1995), *The Vulnerable President and the Twenty-fifth Amendment*, „Wake Forest Law Review Fall” 30: 465–469.

- Abrams, H.L. (1999), *Can the Twenty-fifth Amendment Deal with a Disabled President? Preventing Future White House Cover-Ups*, „Presidential Studies Quarterly” 29(1): 122.
- Associated Press (2021), *Pelosi: If Trump Not Removed Under 25th Amendment, Congress May Go Forward with Impeachment*, <https://apnews.com/article/impeachments-4bf5445752103c64353dbc21fede40ca> (26.02.2021).
- Barber, N. (2016), *Does Trump Suffer from Narcissistic Personality Disorder?*, Psychology Today, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/the-human-beast/201608/does-trump-suffer-narcissistic-personality-disorder> (18.02.2021).
- Bayh, B. (8.04.1995), *The White House Safety Net*, „The New York Times”.
- Beech, E., A. Shalal (2021), *Pence Says He Opposes Removing Trump with the 25th Amendment*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-pence-letter-idUSKBN29I03C> (26.02.2021).
- Cole, D. (2021), *Trump's ex-White House Chief of Staff John Kelly Supports Using 25th Amendment to Remove the President*, <https://edition.cnn.com/2021/01/07/politics/john-kelly-trump-25th-amendment-capitol-riot-cnntv/index.html> (26.02.2020).
- Congressional Record 3283 (January 4, 1965, to October 22, 1965) Volume 111, Part 24.
- Dorning, M. (2019), *Democrats Decry Immigration Raids Leaving Children Home Alone*, <https://www.bloomberg.com/amp/news/articles/2019-08-08/democrats-decry-immigration-raids-leaving-children-home-alone> (10.02.2021).
- Douthat, R. (2017), *Donald Trump Does Not Surprise*, <https://www.nytimes.com/2017/05/13/opinion/donald-trump-does-not-surprise.html> (12.02.2021).
- Frances, A. (14.02.2017), *An Eminent Psychiatrist Demurs on Trump's Mental State* (letter to the editor), „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2017/02/14/opinion/an-eminent-psychiatrist-demurs-on-trumps-mental-state.html> (19.02.2021).
- Feerick, J.D. (1992), *The Twenty-fifth Amendment: Its Complete History and Applications*, (New York: Fordham University Press).
- Feerick, J.D. (2010–2011), *Response to Akhil Reed Amar's Address on Applications and Implications of the Twenty-fifth Amendment*, „Houston Law Review” 47: 45.
- Forte, D.F., M. Spalding (2014), *The Heritage Guide to the Constitution: Fully Revised Second Edition*, (Washington D.C.: Regnery Publishing).
- Gartner, J. (2018), *DEFCON 2: Nuclear Risk Is Rising as Donald Trump Goes Downhill*, [w:] J. Gartner, S. Buser, L. Cruz (red.), *Rocket Man: Nuclear Madness and the Mind of Donald Trump* (Asheville: Chiron Publications): 25–37.
- Greene, J. (2017), *Trump, Trust, and the 25th Amendment*, <https://takecareblog.com/blog/trump-trust-and-the-25th-amendment> (24.02.2020).
- Harriger, K.J. (1995), *Who Should Decide? Constitutional and Political Issues Regarding Section 4 of the Twenty-fifth Amendment*, „Wake Forest Law Review” 30: 563–583.
- Kroll, J., C. Pouncey (2016), *The Ethics of APA's Goldwater Rule*, „Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law” 44(2): 226–235.

- Neale, T.H. (1999), *Presidential Disability: An Overview*, (Washington: Congressional Research Service).
- Reuters Staff (7.01.2021), *Republican Congressman Calls for Trump's Ouster with 25th Amendment*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-kinzinger-idUSKBN29C285> (26.02.2021).
- Rossiter, C. (1960), *The American Presidency*, (New York: The Johns Hopkins University Press).
- Silva, R.C. (1968), *Presidential Succession*, (New York: Greenwood Press).
- Thrush, G. (5.04.2021), *More than Half of Republicans Blame the Jan. 6 Capitol Attack on "Left-wing" Rioters, a New Poll Finds*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2021/04/05/us/politics/republican-capitol-attack.html> (20.04.2021).
- Trump's False or Misleading Claims Total 30,573 over 4 Years* (24.01.2021), „The Washington Post”, <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/01/24/trumps-false-or-misleading-claims-total-30573-over-four-years/> (19.02.2021).
- World Mental Health Coalition (2020), *Great Danger to the Nation, Great Danger to the Constitution, Great Danger to the World*, <https://worldmhc.org/great-danger-to-the-nation/> (15.02.2021).
- White Burkett Miller Center (1988), *Commission on Presidential Disability and the 25th Amendment, Report of the Miller Center Commission on Presidential Disability and the Twenty-fifth Amendment*, http://web1.millercenter.org/commissions/comm_1988.pdf (19.02.2021).

Donald Trump's Presidency and the Twenty-fifth Amendment to the United States Constitution

Prezydentura Donalda Trumpa i 25. poprawka do Konstytucji Stanów Zjednoczonych

SYLWIA K. MAZUR

University of Information Technology and Management, Rzeszów, e-mail: smazur@wsiz.edu.pl
 <https://orcid.org/0000-0002-9596-07>

Abstract: Given the strong position of the President in the American political system, the issue of continuity of power is crucial for stability and safety not only of The United States but also of the global order. Among provisions regulating the president's succession, there is the Twenty-fifth Amendment, in which sections three and four regulate the situation in which the president is unable to fulfill his duties. Although section four has never been used, voices supporting the launching of the procedure did accompany Donald Trump's presidency from the beginning. The author puts forth a thesis that the 25th Amendment was not designed as an instrument for the president's removal and cannot be perceived as an alternative for impeachment procedure. The article presents circumstances surrounding the amendment's introduction, analyzes its content with special attention given to section four and presents arguments for and against using the amendment to remove D. Trump. Presented research combines theoretical considerations (analysis of the US Constitution and provisions regulating the issue of presidential succession) with a case study (D. Trump's presidency).

Keywords: USA, constitution, Twenty-fifth Amendment, president, succession

Streszczenie: Zważywszy na silną pozycję prezydenta w amerykańskim systemie ustrojowym, kwestia ciągłości władzy jest kluczowa dla stabilności i bezpieczeństwa nie tylko Stanów Zjednoczonych, lecz także globalnego porządku. Jednym z przepisów regulujących sukcesję głowy państwa jest 25. poprawka Konstytucji, regulująca w sekcji trzeciej i czwartej sytuację, w której prezydent nie jest zdolny do pełnienia swoich obowiązków. Choć sekcja czwarta nie została dotychczas użyta, to głosy dotyczące jej wykorzystania towarzyszyły prezydenturze Donalda Trumpa przez niemalże całą kadencję. Autorka stawia tezę, iż 25. poprawka, szczególnie jej czwarta sekcja, nie została stworzona jako narzędzie usunięcia prezydenta z urzędu i nie może być traktowana jako alternatywa dla procedury impeachmentu, jak miało to miejsce w przypadku prezydentury D. Trumpa, szczególnie po ataku na Kapitol w styczniu 2021 r. W artykule zaprezentowano okoliczności wprowadzenia poprawki, analizie poddano jej treść ze szczególnym zwróceniem uwagi na sekcję czwartą oraz zaprezentowano argumenty za oraz przeciw wykorzystaniu poprawki w celu usunięcia 45. prezydenta. Artykuł łączy w sobie rozważania teoretyczne

(analiza Konstytucji Stanów Zjednoczonych oraz aktów regulujących kwestię sukcesji w prawie amerykańskim) wraz ze studium przypadku prezydentury D. Trumpa.

Słowa kluczowe: USA, konstytucja, 25. poprawka, prezydent, sukcesja

The year 2017 was supposed to be a time when the 50th anniversary of the ratification of the 25th Amendment to the United States Constitution was supposed to be the reason for the attention given to it. Political events can be perverse, however. The swearing-in of Donald Trump as president in January of that year brought the amendment into the public's consciousness as a potential tool to remove an incumbent president from power. From the moment the controversial New York businessman, with no experience of elective office or military service, became the 45th President of the United States, his political opponents, academics and commentators on public life have listed reasons that, in their view, fulfilled the conditions needed to trigger the section four of the amendment that speaks of the succession of the vice-president when the president is unable to exercise the powers and tasks of his office.

Ross Douthat believes that it was "not crimes or wrongdoing or collusion with the Russians, but simple mental unfitness" that made the 45th president unable to perform his duties (Douthat 2017). "Moral unfitness," on the other hand, was alleged against D. Trump by Joe Biden, then the Democratic Party's presidential candidate for the 2020 election (Dorning 2019). The voices calling for removal came during the coronavirus pandemic when a group of mental health professionals called the president "manifestly unfit to lead" and called for his resignation or complete impeachment (World Mental Health Coalition 2020). However, the strongest voices for using the amendment resulting in the removal of the president from power came after the January 6, 2021 riots on Capitol Hill.

1. Presidential succession in American law

The question of succession of the American president is governed by Article 2, Section One, Clause 6 of the Constitution, and the 20th, 22nd, and 25th Amendments. Article 2 provides that in the event of the removal

of the president from office, his death, resignation, or inability to discharge his powers and duties, they shall pass to the vice president. The provision does not clarify, however, whether the vice president in such a situation becomes president or merely performs the duties of the president, although a precedent on this issue was set by Vice President John Tyler, who, upon the death of William H. Harrison while he was in office, assumed the duties of the office by indicating that he "shall" be president. In doing so, he set the precedent used when a president dies. On the other hand, this event became an obstacle in a situation of temporary incapacity of the president, for under the constitution the status of the vice president at the time of death is the same as in a situation of incapacity, resignation or removal (Forte and Spalding 2019: 249).

Nor does the act contain a definition of *inability*. Moreover, the Constitution does not indicate in what mode the procedure should be launched, by whom and for how long, if the inability ceases to exist (Silva 1968: 85–110). In light of the provision, Congress was given the power to determine the next persons for succession after the vice president. According to the Presidential Succession Act of 1947, in the event of the Vice President's inability to succeed to the office, the position is assumed by: Speaker of the House of Representatives, next in line is the President *pro tempore* of the Senate¹ (in such a situation, each must resign the presidency of the chamber). If both of these positions are vacant or the persons occupying them are for any reason ineligible for the office of head of state, then a member of the cabinet becomes president. In this case, the order of succession is as follows: Secretary of State, Secretary of the Treasury, Secretary of Defense, and Attorney General.² In each of these cases, the candidate must have been duly sworn in to his or her previous position and must meet the criteria to become president.³

¹ Under the Constitution, the President of the Senate is the Vice President. However, he is not a member of it and casts his vote only as a result of an equal division of votes.

² Cabinet members are appointed by the President. The Speaker of the House of Representatives and the President *pro tempore* of the Senate are elective. Although not a formal requirement, to date every Speaker of the House of Representatives has sat in the House. In this situation, the Senate elects its own President *pro tempore*. Since 1943, this position has been held by the most senior Senator from the party holding the majority in the chamber.

³ Must be at least 35 years of age, cannot be a naturalized citizen, and have resided in the United States for 14 years.

The 25th Amendment replaces and expands Article 2, Section One, Clause 6 of the Constitution. Its insertion was intended to provide a constitutional mechanism that would allow for an orderly transfer of power in a situation of removal, death, resignation or incapacity of the President. In the past, in a situation of presidential incapacity, the absence of a constitutional mechanism meant that power was not transferred to the Vice President or such transfer took place informally or in a manner that lacked constitutional justification.

2. The circumstances surrounding the adoption of the 25th Amendment to the United States Constitution

There were 178 years between the adoption of the Constitution and the passage of the 25th Amendment. In that time, eight U.S. presidents have died, four of them by assassination. In each case, the vice president assumed office, and the transition of power took place without much controversy. At the same time, many presidents suffered from various illnesses that prevented them from carrying out their duties. Under these circumstances, no vice president became the incumbent president.⁴ The creation of the amendment was therefore the result of a history of presidential incapacities that translated into confusion about executive power (Feerick 2010–2011: 45). Dwight Eisenhower's illnesses and the assassination of President John F. Kennedy in 1963 helped create the conditions for the passage of the constitutional amendment.

The main purpose of the regulation was to ensure that, when a president becomes incapable of making decisions when he is ill or seriously injured, he will be temporarily relieved of his duties, so that a person whose cognitive abilities remain unimpaired becomes the head of state. The second goal was to prevent the president's inefficiency from being concealed by transferring power to the vice president. The president would return to his duties once the impediment ceased. The principal originator of

⁴ President George Washington in 1790 contracted flu that kept him out of office for a month. James A. Garfield fought for his life for 79 days after being shot. Despite various suggestions sent to Vice President Chester A. Arthur, no action was taken. In 1893, Grover Cleveland secretly underwent two operations, after which he spent two months in Massachusetts recovering.

the 25th Amendment was Birch Bayh, Chairman of the Senate Subcommittee on the Constitution and the Judiciary.⁵ On January 6, 1965, the amendment was presented in the House of Representatives and the Senate. Three weeks later it was supported by President Lyndon B. Johnson. The final version was approved in July 1965. On February 10, 1967, the amendment was ratified by the 38th state. Thus, the formal requirements for the amendment to take effect were met. On February 23, 1967, it was proclaimed as the 25th Amendment to the U.S. Constitution.

3. Content of the 25th Amendment

The amendment consists of four sections. The first formalizes the Vice President's assumption of power in the event of the President's removal from office, death, or resignation. This was a formalization of the "Tyler precedent." Section two refers to a vacancy in the office of the vice president. In such a situation, it is the president who nominates his successor, who must be approved by a majority vote of both houses of Congress.⁶ Sections three and four create procedures in the event of the president's inability to serve. In the case of section three, the president shall personally declare to the speaker of the House of Representatives and the president *pro tempore* of the Senate that he is unable to exercise the powers and duties of the office. Until such time as a written declaration is made to the same persons that the impediment has ceased, the powers and duties shall be exercised by the Vice President as Acting President.

According to Herbert L. Abrams,⁷ section three can be used when the president is before a major operation or surgery that requires

⁵ Birch Bayh was also a co-author of the 26th Amendment to the US Constitution, which lowered the voting age to 18. The politician also led the work on the Equal Rights Amendment, which was passed by both the House and Senate, but lacked the votes of three states to be ratified. To this day, B. Bayh remains the only politician outside of the founding fathers to have authored two adopted amendments to the Constitution.

⁶ Section Two of the Amendment was used twice. First in 1973, when Gerald R. Ford replaced Spiro T. Agnew, who resigned, and again in 1974, when Nelson A. Rockefeller was nominated to replace G.R. Ford, who became president after Richard M. Nixon resigned.

⁷ Herbert L. Adams was a professor of radiology at Stanford University and a peace activist. In his writings on the 25th Amendment, he argued that members of the administration,

anesthesia or the use of psychoactive drugs in significant amounts, is struggling with a serious illness, has been diagnosed with Alzheimer's disease or another progressive mentally disabling disease, in situations where the president or his physician believes that his illness, injury, or emotional conditions are affecting his judgment or ability to govern and during any foreseeable situation in which the president is unable to communicate with his government (Abrams 1992). To this day there is a dispute as to whether section three was ever used.⁸ The question is also raised by "political" incapacity, which must be distinguished from health reasons, both physical and mental.

Section four deals with the most difficult cases where the president cannot or refuses to declare his own incapacity (Feerick 1992: 200). Under it, the vice president, together with a majority of the department heads (or other body determined by Congress), makes a written declaration to the president *pro tempore* of the Senate and the speaker of the House of Representatives that the president is unable to exercise his powers. The Vice President shall immediately assume the powers and duties of the President. If the president makes a declaration to the same persons that the inability no longer exists, then he again assumes the powers and duties of the president, unless the vice president and a majority of the department heads make a declaration within four days that the president nevertheless cannot fulfill the powers and duties. The decisive body in this situation is Congress.⁹ During these four days and the maximum of twenty-one that Congress has to decide, it is the vice-president who carries out the presidential duties. If, by a resolution passed by a two-thirds majority of each chamber, it determines that the president cannot exercise the powers and tasks of the office, then the vice president continues to exercise them. Otherwise, the president assumes power again. Section four was thus also created for the situation in which the president refuses or is unable to assert his incapacity for office (White Burkett Miller Center 1988: 16). Herbert L. Abrams (1992), quoted earlier, believes that the use of section four

primarily the president, vice president, and presidential physician, should establish guidelines for triggering the amendment in advance.

⁸ In July 1985, President Ronald Reagan transferred power to Vice President George Bush for the duration of the operation. Although he took the steps outlined in the 25th Amendment, he refrained from invoking the amendment and setting a precedent.

⁹ If Congress is not in session, it must then meet within 48 hours. It has 21 days from receipt of the statement to make a decision, or if it is not in session, 21 days from the time it meets.

is complex and delicate. It applies to situations such as loss of consciousness, significant changes in cognitive ability or inability to communicate, serious impairment resulting from an accident or attack, terminal illness, or progressive impairment of mental conditions.

4. Doubts about the 25th Amendment

Despite the amendment, the question of who decides that the president is unable to perform his duties remains unresolved. Section three is clear in that it says that it is the president himself who informs of the president's inability to perform his duties. The situation looks more complicated with section four. Ideally, presidents should voluntarily resign temporarily. However, there is a tendency to delay scrutiny of the president's condition and trigger the amendment. Heads of state fear that information about their poor condition may translate into their political career or their turning into a "lame duck"¹⁰ (Abrams 1999: 122).

Birch Bayh himself felt that the amendment needed some procedural streamlining. First, presidential administrations are not usually prepared for a crisis, so even before the inauguration, the president-elect, vice president-elect, their spouses, the White House chief of staff, and other key figures – including the president's personal physician – should create a plan for the possible incapacity of the president to hold office. Second, the president's doctor should have more contact with the president. The responsibility of such a physician is twofold: the welfare of the patient and the best interests of the nation. His role should be more clearly delineated by Congress so that he can quickly inform the chief of staff and the vice president of concerns about the president's fitness for office. Third, Congress should also consider establishing a broader law against distorting information about presidential incapacity (Bayh 1995).

The main criticism of the amendment was that it did not specify the role of doctors in determining the president's fitness for office (Batchelor 1994: 54). There were claims that the president's unfitness should be decided by

¹⁰ In the original "lame duck." A term used in Anglo-Saxon countries, it refers to a politician who is about to leave office but holds office until a successor is elected. The term is usually used to emphasize the lack of political prowess.

a panel of doctors.¹¹ However, according to B. Bayh (1955), it is the president's personal physician who is in a position to advise the vice president and the cabinet in emergencies, for it is he who observes the president on a daily basis. An outside panel of doctors would not have similar insight. In the case of a personal physician, there is an obvious conflict of interest because he should protect the president's health information. The basis of the doctor-patient relationship is a level of trust with respect for the interests of the patient, except in circumstances where disclosure of such information is mandatory (Abrams 1995: 465–469). In such a situation, the doctor would have to choose between the patient's expectations and his duty to the country. On the other hand, the opponents of the decision-making by a medical council referred to the historian and political scientist Clinton Rossiter, who already in 1960 wrote that the removal of the president from power is a political act, and therefore the decision should not be made by anyone except the president and the vice-president (Rossiter 1960: 210). There were also claims that physicians who are part of the council are in no way accountable to the voters, thus such a solution should be excluded (Harriger 1995: 563–583). It should be added, however, that in light of the amendment, the council would still remain an advisory body, whose decisions would not be binding for the vice-president and members of the cabinet.

Much attention has also been paid to the section of the provision stating that the activation of the amendment is handled by the Vice President. Since it is the Vice President who would assume power in a situation of Presidential impotence, it has been suggested that the amendment may become a tool for a usurper to seize power. On the other hand, the decision should be made within the executive. This is an issue that is too politicized to be decided by the Supreme Court. The lack of definition in the third and fourth sections of the terms 'unfit' and 'incapacity' may also be a problem. Yet this is not an oversight. "Rigid" definition is undesirable in a situation where "incapacity" can take a variety of forms that do not necessarily fall within the definition (Feerick 1992). The discussions surrounding the 25th Amendment make it clear that the term is intended to apply to all situations in which conditions or circumstances prevent the president from performing his or her duties, and it is in the national interest that the vice president takes over (Feerick 1992).

¹¹ This is the opinion expressed by Jimmy Carter, among others.

5. Donald Trump and the controversy over his use of the amendment

As indicated above, D. Trump's presidency has been overshadowed by talk of activating the 25th Amendment from the start. Already the presidential campaign foreshadowed the "unorthodox" presidency of the 45th White House host. Donald Trump and Hillary Clinton accused each other of being "unfit" for the presidential seat. The campaign broke the 'Goldwater rule', which prohibits psychiatrists from forming diagnoses and opinions towards public office holders without direct examination (Kroll, Pouncey 2016: 226–235), and commented on the mental health of both candidates.

The controversy over the president's condition came to a head in the first half of 2017, when D. Trump as newly elected president provided information that completely failed to reflect reality, such as that the crowd gathered at his inauguration was the largest in history, that Barack Obama ordered the installation of wiretaps at Trump Tower, and that getting fewer votes than H. Clinton in the popular vote was due to undocumented immigrants casting ballots. Mental health experts have signalled that D. Trump suffers from a narcissistic personality disorder that could limit his ability to govern. And while the disorder is not uncommon in leaders, it has previously been diagnosed in dictators (Barber 2016). John Gartner went further and in his book wrote that the 45th President of the United States suffers from *malignant narcissism* (Gartner 2018: 29). Allen Frances, who is the author of the criteria defining narcissistic personality disorder, disagreed with this opinion. In his opinion, although the 45th president may have been a narcissist, this did not make him a mentally ill person (Frances 2017).

Throughout D. Trump's presidency, the charge of his lack of truthfulness has been raised just as often. During his four-year term, The Washington Post calculated that the president has 30,573 false or deceptive statements to his credit (The Washington Post 2021). Jamal Greene believes that the problem with a president who constantly lies is that there are behaviors that require a certain degree of credibility – "a president whose words don't matter cannot skillfully conduct foreign policy." He can't negotiate deals, nor is he likely to form productive relationships with other leaders. He cannot present "state of the union" information to Congress. While such behavior does not necessarily constitute a violation of the law, there are doubts about the reliability with which the law is enforced. In summary, a compulsively lying president "cannot exercise the powers and tasks of his office" (Greene 2017).

In light of the interpretation of the circumstances that would qualify under section four, there were cases of mental incapacity of the president, being kidnapped or captured, being under oxygen apparatus during an enemy attack, or loss of speech or sight (Feerick 1992: 200). The debates that took place during the creation of the amendment made it clear that unpopularity, lack of competence, an act qualifying for impeachment, poor judgment, or laziness did not qualify as “unfitness” under the amendment (Congressional Record 1965). A personality disorder or even some form of mental illness¹² does not necessarily mean that a president is unfit for office. The argument against presidential lying can just as easily be addressed. Richard M. Nixon said he was not a crook, and committed an extremely brazen act as president that caused him to resign the presidency. Ronald Reagan claimed that he was not aware of the Iran-Contra agreement, but historians have evidence that he knew about the entire operation. Bill Clinton, on the other hand, asserted in front of millions that he did not have a sexual relationship with Monica Lewinsky. Today it is known that this was untrue.

It should also be noted that in the case of Section Four, the necessary actor is the Vice President, without whom it cannot be invoked. Mike Pence has denied ever hearing discussions regarding the use of the 25th Amendment, stressing that he does not expect the topic to come up during discussions between cabinet members (Abrams 2019). During his tenure, the vice president and cabinet members may not have chosen to take such a step for fear of retribution from the president, especially since there was nothing preventing the president from removing such individuals in a “return to duty” situation, especially since President D. Trump removed individuals from their positions who harmed¹³ him in any way. Voices calling for the use of the 25th Amendment came after he was hospitalized as a result of the COVID-19 infection (sporadic) and after the January 6, 2021 riots on Capitol Hill (escalated).

Voices calling for the activation of the 25th Amendment took hold after the riots on Capitol Hill on January 6, 2021. The president was accused

¹² President Abraham Lincoln suffered from depression.

¹³ Shortly after the impeachment proceedings concluded, he removed Gordon Sondland from his post as ambassador to the European Union. A few hours earlier, Lt. Col. Alexander Vindman, a member of the National Security Council, had been led out of the White House. The two men were linked by the fact that they were witnesses in the proceedings that led to the launch of the procedure. Fears of retribution are therefore well-founded in this case.

that his rhetoric about losing the presidential election provoked a riot that put the lives of those in the line of succession at risk: Vice President Mike Pence, House of Representatives Speaker Nancy Pelosi, and Senate President *pro tempore* Chuck Grassley. This time, the voices calling for the use of the 25th Amendment also came from the Republican side. The first Grand Old Party congressman to call for the procedure was Adam Kinzinger of Illinois (Reuters 2021). John Kelly, a former White House chief of staff, stated that if he were still a cabinet member, he would vote to use the 25th Amendment to remove the president from power (Cole 2021). On the Democratic side, N. Pelosi said that if the vice president and the Cabinet do not take steps, the chamber would initiate a second impeachment proceeding. In turn, she described the president as “dangerous” (Associated Press 2021). These discussions were unequivocally cut short by the Vice President himself, who stated that triggering the 25th Amendment procedure was not only not in the Nation’s interest, but was also unconstitutional (Beech, Shalal 2021). In this situation, it was also difficult to ignore the sentiments of Republican voters, more than half of whom blamed the riots on movements on the left side of the political spectrum (Thrush 2021). Thus, a second impeachment procedure was initiated against President D. Trump, which is a topic for a separate analysis.

In summary, from the moment the amendment was created, it was realized that it was not perfect and that its use would be rare. However, a flexible provision was created while providing quite a few sources of legislative history to help future generations understand the purpose of creating the provision and its meaning. Given the historical context, the documents created during the amendment’s creation, and its structure, it seems clear that using the mechanism of the Fourth Section – for the first time in U.S. history – especially in the case of a president who is not ill and still has the support of a segment of the population, could lead to a constitutional crisis. Thus, the amendment joined the group of provisions that normalize the implementation of power, which can be used as tools in political struggle.

The process described in section four creates such powerful constitutional and political effects that its use can only occur in the most justifiable cases (Neal 1999: 5). The purpose of the provision is not to remove from power a person whose behavior the public perceives to be outside the canons of conduct for a head of state or whose communication style is considered controversial. The amendment was designed to ensure that the American government is headed by an informed and communicative

person. Moreover, Section Four does not remove the president from office, much less make it permanent. Under the provision, power is temporarily transferred to the vice president. Although calls to trigger the 25th Amendment came from politicians, constitutionalists, and voters alike, President D. Trump's strong position in the Republican Party reflected in the loyalty of cabinet members, most notably Vice President M. Pence, meant that the amendment was not used. However, even if the president had been removed from office using the mechanism in question after the attack on Capitol Hill, it would not mean that he could not run again in 2024.

References

- Abrams, A. (2019), 'I've Never Heard Any Discussion of the 25th Amendment.' Pence Denies Report There Was Effort to Remove President Trump, "Time," <https://time.com/5529715/mike-pence-denies-25th-amendment-trump/> (25.02.2021).
- Abrams, H.L. (1992), *The President Has Been Shot: Confusion, Disability, and the 25th Amendment in the Aftermath of the Attempted Assassination of Ronald Reagan*, (New York: W.W. Norton).
- Abrams, H.L. (1995), *The Vulnerable President and the Twenty-fifth Amendment*, "Wake Forest Law Review Fall" 30: 465–469.
- Abrams, H.L. (1999), *Can the Twenty-fifth Amendment Deal with a Disabled President? Preventing Future White House Cover-Ups*, "Presidential Studies Quarterly" 29(1): 122.
- Associated Press (2021), *Pelosi: If Trump Not Removed Under 25th Amendment, Congress May Go Forward with Impeachment*, <https://apnews.com/article/impeachments-4bf5445752103c64353dbc21fede40ca> (26.02.2021).
- Barber, N. (2016), *Does Trump Suffer from Narcissistic Personality Disorder?*, Psychology Today, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/the-human-beast/201608/does-trump-suffer-narcissistic-personality-disorder> (18.02.2021).
- Bayh, B. (8.04.1995), *The White House Safety Net*, "The New York Times."
- Beech, E., A. Shalal (2021), *Pence Says He Opposes Removing Trump with the 25th Amendment*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-pence-letter-idUSKBN29I03C> (26.02.2021).
- Cole, D. (2021), *Trump's ex-White House Chief of Staff John Kelly Supports Using 25th Amendment to Remove the President*, <https://edition.cnn.com/2021/01/07/politics/john-kelly-trump-25th-amendment-capitol-riot-cnntv/index.html> (26.02.2020).
- Congressional Record 3283 (January 4, 1965, to October 22, 1965) Volume 111, Part 24.

- Dorning, M. (2019), *Democrats Decry Immigration Raids Leaving Children Home Alone*, <https://www.bloomberg.com/amp/news/articles/2019-08-08/democrats-decry-immigration-raids-leaving-children-home-alone> (10.02.2021).
- Douthat, R. (2017), *Donald Trump Does Not Surprise*, <https://www.nytimes.com/2017/05/13/opinion/donald-trump-does-not-surprise.html> (12.02.2021).
- Frances, A. (14.02.2017), *An Eminent Psychiatrist Demurs on Trump's Mental State* (letter to the editor), "The New York Times," <https://www.nytimes.com/2017/02/14/opinion/an-eminent-psychiatrist-demurs-on-trumps-mental-state.html> (19.02.2021).
- Feerick, J.D. (1992), *The Twenty-fifth Amendment: Its Complete History and Applications*, (New York: Fordham University Press).
- Feerick, J.D. (2010–2011), *Response to Akhil Reed Amar's Address on Applications and Implications of the Twenty-fifth Amendment*, "Houston Law Review" 47: 45.
- Forte, D.F., M. Spalding (2014), *The Heritage Guide to the Constitution: Fully Revised Second Edition*, (Washington D.C.: Regnery Publishing).
- Gartner, J. (2018), *DEFCON 2: Nuclear Risk Is Rising as Donald Trump Goes Downhill*, [in:] J. Gartner, S. Buser, L. Cruz (eds.), *Rocket Man: Nuclear Madness and the Mind of Donald Trump* (Asheville: Chiron Publications): 25–37.
- Greene, J. (2017), *Trump, Trust, and the 25th Amendment*, <https://takecareblog.com/blog/trump-trust-and-the-25th-amendment> (24.02.2020).
- Harriger, K.J. (1995), *Who Should Decide? Constitutional and Political Issues Regarding Section 4 of the Twenty-fifth Amendment*, "Wake Forest Law Review" 30: 563–583.
- Kroll, J., C. Pouncey (2016), *The Ethics of APA's Goldwater Rule*, "Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law" 44(2): 226–235.
- Neale, T.H. (1999), *Presidential Disability: An Overview*, (Washington: Congressional Research Service).
- Reuters Staff (7.01.2021), *Republican Congressman Calls for Trump's Ouster with 25th Amendment*, <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-kinzinger-idUSKBN29C285> (26.02.2021).
- Rossiter, C. (1960), *The American Presidency*, (New York: The Johns Hopkins University Press).
- Silva, R.C. (1968), *Presidential Succession*, (New York: Greenwood Press).
- Thrush, G. (5.04.2021), *More than Half of Republicans Blame the Jan. 6 Capitol Attack on "Left-wing" Rioters, a New Poll Finds*, "The New York Times," <https://www.nytimes.com/2021/04/05/us/politics/republican-capitol-attack.html> (20.04.2021).
- Trump's False or Misleading Claims Total 30,573 over 4 Years* (24.01.2021), "The Washington Post," <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/01/24/trumps-false-or-misleading-claims-total-30573-over-four-years/> (19.02.2021).
- World Mental Health Coalition (2020), *Great Danger to the Nation, Great Danger to the Constitution, Great Danger to the World*, <https://worldmhc.org/great-danger-to-the-nation/> (15.02.2021).

White Burkett Miller Center (1988), *Commission on Presidential Disability and the 25th Amendment, Report of the Miller Center Commission on Presidential Disability and the Twenty-fifth Amendment*, http://web1.millercenter.org/commissions/comm_1988.pdf (19.02.2021).

Polska w (neo)liberalnym systemie stosunków międzynarodowych

Poland in the (Neo)liberal System of International Relations

ARTUR NIEDŹWIECKI

Dr, Uniwersytet Łódzki, e-mail: a.niedzwiecki@yahoo.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-2683-5319>

Streszczenie: W artykule podjęto próbę przedstawienia roli Polski w systemie stosunków międzynarodowych regulowanym zasadami (neo)liberalizmu, głównie w kontekście zjawisk kryzysowych rozgrywających się na Zachodzie. Postawiono następującą hipotezę: dekonstrukcja zachodnich struktur liberalnych może prowadzić do modyfikacji funkcji oraz ustroju prawno-gospodarczego polskiego państwa, podważając obowiązujące tam zasady i reguły demokracji liberalnej. Turbulencje, którym podlegają liberalne struktury Zachodu, mogą być bowiem problematyczne dla tych państw utożsamiających swoje długofalowe interesy ze zjawiskami globalizacji/liberalizacji i nieposiadających własnych strategii działania oraz bardziej autonomicznych narzędzi realizacji celów narodowych. W razie osłabienia strefy zachodniej może zaistnieć ewentualność nie tylko transformacji geopolitycznej, lecz także istotnych przeobrażeń ustrojowych i gospodarczych w takich państwach jak Polska. Może bowiem dojść do ich osunięcia się w strefę oddziaływania nowego centrum w sensie geograficznym lub funkcjonalnym, które narzuci inny model cywilizacyjny, polegający na alternatywnych zasadach gospodarczych oraz rozwiązaniach instytucjonalnych, naruszających prawa jednostek, mniejszości oraz prywatnego biznesu. Przymus przystosowania się do nowych reguł, które wyłonią się w konsekwencji obniżenia roli instytucji liberalnych, a którego zręby nie są jeszcze znane, może prowadzić do obniżenia poziomu ochrony obywateli oraz kapitału w regionie. W pracy znalazły się uwagi na temat funkcjonowania (neo)liberalnego systemu stosunków międzynarodowych, transformacji społeczno-politycznej państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz polskiej polityki wewnętrznej/zagranicznej w obliczu kryzysu strefy zachodniej.

Słowa kluczowe: Polska, neoliberalizm, stosunki międzynarodowe

Abstract: The aim of this work is to present the role of Poland in the system of international relations governed by the principles of (neo)liberalism, mainly in the context of crisis phenomena taking place in the West. The hypothesis of this article is as follows: the downturn in Western liberal structures may lead to the modification of the functions and legal and economic system of the Polish state, undermining the principles and rules of liberal democracy applicable there. The turbulence to which the liberal structures of the West are subject may be problematic for those states that have identified their long-term interests with the phenomena of globalization/liberalization and do not have their own strategies of action and more autonomous tools to achieve national goals. Should the western zone

weaken, there may be a possibility not only of a geopolitical transformation but also of significant political and economic transformations in countries like Poland. The state may fall into the zone of influence of the new center in a geographical or functional sense, which will impose a different civilization model, based on alternative economic principles and institutional solutions, violating the rights of individuals, minorities, and private businesses. The compulsion to adapt to the new rules that will emerge as a consequence of lowering the role of liberal institutions, the foundations of which are not yet known, may lead to a reduction in the level of protection of citizens and capital in the region. The work includes comments on the functioning of the (neo)liberalism system of international relations, the socio-political transformation of Central and Eastern European countries, and Polish internal/foreign policy in the face of the crisis in the Western zone.

Keywords: Poland, neoliberalism, international relations

Niewątpliwie Polska może dziś funkcjonować jako niepodległy i suwerenny podmiot polityki międzynarodowej na skutek jej wejścia w orbitę świata zachodniego po 1989 r. Powyższe wydaje się jednak paradoksem, gdyż system ten – opierający się na globalnym liberalizmie – prowadzi do przewartościowania roli aktorów państwowych, dość istotnie modyfikując pojmowanie samego pojęcia suwerenności, które zdaje się ulegać procesowi powolnej „prywatyzacji”, rozumianej jako przesuwanie odpowiedzialności za sferę publiczną do podmiotów pozapaństwowych.

Celem tego artykułu jest próba refleksji nad rolą Polski w systemie stosunków międzynarodowych, regulowanym głównie zasadami (neo)liberalizmu, zwłaszcza w kontekście procesów kryzysowych oraz dekompozycyjnych, toczących się w obrębie Zachodu.

Hipoteza tej pracy zasadza się na stwierdzeniu, iż dekonstrukcja zachodnich struktur liberalnych może prowadzić do transformacji funkcji oraz ustroju prawno-gospodarczego polskiego państwa, podważając m.in. pryncypia demokracji liberalnej w naszym kraju.

Narzędziem weryfikacji powyższej hipotezy będzie m.in. teoria adaptacji politycznej, która koncentruje się na dynamice zmian w środowisku polityki i gospodarki światowej i jej wpływie na funkcjonowanie aktorów stosunków międzynarodowych na płaszczyźnie prawnej, społecznej, ekonomicznej itp. W obszarze jej zainteresowań znajduje się aktywność rozmaitych podmiotów stosunków międzynarodowych, w tym aktorów państwowych oraz niepaństwowych, która jest rozpatrywana w aspekcie ich zewnętrznego i wewnętrznego operowania. Teoria adaptacji politycznej zajmuje się eksplanacją aktywności przystosowawczych oraz kreacyjnych powyższych gremiów, analizując szeroki zakres zmian w systemie polityki

globalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dynamiki, czasu, uwarunkowań i konsekwencji tychże transformacji (Pietraś 1990: 123–158).

W pracy znalazły się uwagi na temat funkcjonowania (neo)liberalnego systemu stosunków międzynarodowych, transformacji społeczno-politycznej państw Europy Środkowo-Wschodniej (dalej: EŚW) oraz polskiej polityki wewnętrznej/zagranicznej w obliczu kryzysu strefy zachodniej.

1. Funkcjonowanie liberalnego paradygmatu stosunków międzynarodowych

Warto rozpocząć od refleksji nad istotą liberalnego systemu stosunków międzynarodowych, do którego Polska przystąpiła, integrując się ze strukturami Zachodu. Znakiem rozpoznawczym tej koncepcji są współzależności w obszarze polityki, gospodarki oraz społeczeństwa, uwypuklające rolę i znaczenie m.in. kapitału prywatnego (Kotz 2001: 93–109). W tym ujęciu państwa nie są odbijającymi się od siebie kulami bilardowymi, do czego przekonywali badacze realizmu politycznego. Państwa stają się bowiem jednym z wielu aktorów, stanowiąc rodzaj pasa transmisyjnego preferencji jednostek i grup społecznych. Ich polityka jest współkształtowana przez rozmaite czynniki, w tym działalność podmiotów niepaństwowych, takich jak koncerny, biznes, media, jednostki itp. W strefie zachodniej państwa przybierają postać zdecentralizowanych sieci instytucjonalnych, nastawionych na interakcje z różnymi uczestnikami otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego.

Założeniem systemu jest wzmacnianie roli aktorów niepaństwowych, którzy wywodzą się głównie z Zachodu. Pozycja państw narodowych jest reinterpretowana, biorąc pod uwagę funkcjonowanie zarówno silnych aktorów supranarodowych (np. korporacje, organizacje ponadnarodowe), jak i istotnych graczy subpaństwowych (np. jednostki, stowarzyszenia, grupy interesów). Z tego względu państwa dzielą się suwerennością nie tylko z innymi podmiotami państwowymi w ramach organizacji ponadnarodowych, lecz także z niepaństwowymi uczestnikami gospodarki wolnorynkowej (Bairoch, Kozul-Wright 1998: 37–68). Tym samym ich władztwo – na zasadzie doktryny neoliberalizmu – staje się obiektem transformacji dokonującej się pod wpływem aktywności podmiotów niepaństwowych bazujących na prywatnym kapitale. Warto zauważyć, iż

swobodna gra na wolnym rynku może by interpretowana jako rodzaj rywalizacji prowadzonej głównie przez prywatną przedsiębiorczość, gdzie rola państwa pozostaje jedynie subsydiarna (Glyn 1998: 391–409).

Będący fenomenem świata zachodniego proces dekoncentracji władzy stopniowo prowadzi do jej przesunięcia ze sfery publicznej do obszarów niepodlegających bezpośredniej autoryzacji demokratycznej. Prywatny kapitał zdaje się przy tym kierować przede wszystkim partykularnym interesem ekonomicznym, a wywodzące się z państw zachodnich podmioty niepaństwowe aktywnie współkształtują różne wymiary polityk publicznych i gospodarki. Na straży interesów przedsiębiorców stoją niezależne instytucje, tj. banki centralne, sądownictwo, media, regulatorzy rynków itp. Celem liberalnego systemu zdaje się być utworzenie stabilnych ram dla aktorów niepaństwowych, a zarazem odejście od agonicznego konfliktu państw, które dotychczas dominowały w układzie światowym. W takim ujęciu dochodzi do wzmocnienia praw jednostek oraz mniejszości, kategoria interesu narodowego zaś jest wypierana przez preferencje biznesu, grup nacisku, organizacji ponadnarodowych itp.

Warto zadać pytanie, czy państwa w takim systemie są głównym podmiotem stosunków międzynarodowych. Jednak sama kategoria podmiotowości w schemacie liberalnym ulega modyfikacji. Aktorzy państwowi – jako otwarte subsystemy integracyjne – są bowiem miejscem reorganizacji stosunków wewnętrznych na skutek podziału władzy centralnej między rozmaite ośrodki decyzyjne (samorząd, biznes, sądy, media itp.). W tym sensie podmiotowość polityczna realizuje się za pośrednictwem aktywności „ich” aktorów niepaństwowych, funkcjonujących w ramach gospodarki wolnorynkowej. Można skonstatować, iż grupy interesu oparte na prywatnym kapitale wchodzi w dialog z innymi uczestnikami środowiska międzynarodowego, wpływając na sferę publiczną krajów skupionych w supranarodowych ugrupowaniach integracyjnych (Dunne 2008: 110–121).

W paradygmacie (neo)liberalnym władza zostaje przesunięta z demokratycznych instytucji politycznych do największych aktorów niepaństwowych, w tym wpływowych grup interesu bądź koncernów międzynarodowych, które zdają się realizować przede wszystkim cele indywidualne. Dodatkowo nierówności ekonomiczne mogą czynić z procedur demokratycznych rodzaj fasady, skrywającej siłę polityczną i ekonomiczną niebędącą efektem wyłącznie pomysłowości, kreatywności lub efektywności, a raczej rezultatem decyzji podjętych w ramach nietransparentnych mechanizmów (Dawson, Hanley 2016: 20).

Niewątpliwie wyróżniony porządek neoliberalny został w przeszłości dość istotnie nadwyrężony przez takie zdarzenia, jak m.in. kryzys finansowy 2008 r., tendencje protekcyjnistyczne w handlu globalnym oraz wzrost znaczenia politycznego Chin. Od tego momentu zaobserwować można ponowne przenoszenie akcentów na państwo, jako głównego uczestnika polityki międzynarodowej, natomiast istota porządku liberalnego umiejscawiana jest w sferze wartości oraz zasad regulujących stosunki międzynarodowe, choć wykładnia paradygmatu liberalnego jest heterogeniczna i podlega ciągłym reinterpretacjom (Polus 2016: 37–49).

2. Transformacja (neo)liberalna Europy Środkowo-Wschodniej

Po uwagach dotyczących zrębów systemu liberalnego warto przyjrzeć się jego wpływom na prawną, polityczną oraz gospodarczą transformację obszaru EŚW. Na pierwszy plan wysuwa się szerokie otwarcie gospodarek tego regionu na aktorów niepaństwowych wywodzących się z zachodnich ośrodków gospodarczych. Oprócz istotnego i dość oczywistego bodźca do innowacyjności i modernizacji podmioty te wniosły do wspomnianego regionu własne interesy, powiązane z wolą maksymalizacji zysków ekonomicznych. Ich preferencje zostały wzmocnione pozycją polityczną państwa, z których pochodziły, a także działaniami instytucji ponadnarodowych, tworzących warunki do ekspansji biznesu międzynarodowego. Akces do świata zachodniego wymagał przyjęcia rozwiązań ustrojowych w dziedzinie prawa, polityki i gospodarki adekwatnych do funkcjonowania w (neo)liberalnym otoczeniu gospodarczym. Wehikułem tych koncepcji był m.in. proces jednoczenia Europy, który stał się drogowskazem przykładowo dla polskiej transformacji, polegającej na sformatowaniu państwa tak, aby dopasować go do wolnorynkowych struktur integracyjnych. Zapanowało przeświadczenie, iż dla zagwarantowania wolności jednostki i mniejszości należy zredukować rolę władz centralnych, których nieefektywność okresu realnego socjalizmu stanowiła istotne *memento* dla stronników prointegracyjnego kursu EŚW. Państwo – stróż nocny – miało wystrzegać się ingerencji w sferę zarezerwowaną przez prywatny biznes międzynarodowy (Keohane 2012: 125–138).

Założeniem transformacji regionu było implementowanie neoliberalnych prawideł do lokalnych porządków prawno-gospodarczych, głównie

poprzez udział w strukturach bazujących na swobodzie przepływu osób, usług, towarów i kapitału (Krastev 2016: 88). Państwa te uzyskały w zamian dostęp do funduszy rozwojowych, a także – co najważniejsze z ich punktu widzenia – zostały objęte parasolem bezpieczeństwa w ramach NATO i UE. Metamorfoza państw EŚW, polegająca na asymetrycznym otwieraniu się na zachodnie rynki, stawała się niezbędna dla uzyskania oraz podtrzymywania zachodnich gwarancji bezpieczeństwa, a bezalternatywność tej sytuacji skłaniała do modernizacji inspirowanej teorią mi wolnorynkowymi.

Zgodnie z wolą społeczeństw władze zdecydowały się przystąpić zatem do tego systemu, mimo nikłości potencjału rodzimych gospodarek, skutkującego brakiem gotowości do podmiotowej gry w liberalnym układzie międzynarodowym. Kierując się m.in. koncepcją rozwoju zależnego, otworzono się na podmioty gospodarcze wywodzące się z zagranicy, które wyrażały zainteresowanie zainwestowaniem swych aktywów w wielu sektorach lokalnych gospodarek. Silna obecność ekonomiczna dużych firm, nastawionych na generowanie i transferowanie zysków do państw ich pochodzenia, miała stanowić otulinę dla bliskich relacji z Zachodem. Rezultatem powiązań w duchu liberalnego globalizmu miał być rozwój i modernizacja lokalnych gospodarek i instytucji politycznych. Funkcjonowanie zachodniego kapitału w EŚW skłaniało rządy do zapewnienia gwarancji bezpieczeństwa dla ich inwestycji w państwach regionu. W zamian za ochronę o charakterze militarnym obszar EŚW miał zapewnić infrastrukturę prawną i administracyjną, która umożliwiała swobodne funkcjonowanie zachodniego biznesu.

Polityka wewnętrzna i zagraniczna tych państw skupiła się zatem na adaptacji do ram międzynarodowego porządku liberalnego, co odciśnięto piętno na ich uwarunkowaniach ustrojowych. Do głównych postulatów nowego podejścia, szczególnie w obszarze gospodarczym, należała idea państwa minimum, opierającego się na trójpodziale władz, znaczącej roli instytucji niepodlegających bezpośredniej autoryzacji wyborczej, a także prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych i otwarciu rynków na bezpośrednie inwestycje zagraniczne (Diamond 1999: 12). Na skutek rozstrzygnięć geopolitycznych, związanych ze zwycięstwem Stanów Zjednoczonych nad Związkiem Radzieckim w zimnej wojnie, doszło tam do implementacji konceptu demokracji liberalnej, mającej w założeniu chronić interes jednostek, mniejszości, a także prywatnej przedsiębiorczości. Ten nowy, bezalternatywny system upodmiotawiał przede wszystkim

aktorów niepaństwowych, będących trzonem gospodarki neoliberalnej, jednak w warunkach środkowoeuropejskiej transformacji były to głównie zagraniczne podmioty gospodarcze, dysponujące dużo większą siłą rynkową aniżeli ich lokalni odpowiednicy.

Mimo dostrzegalnej asymetrii relacji Polska podjęła decyzję o określeniu swych długofalowych celów, w głównej mierze biorąc pod uwagę zalecenia instytucji zachodnich, do których dokonała akcesji. Jej adaptacja polityczna opierała się zasadniczo na dość biernym powiązaniu własnego interesu z losami systemu jako całości. W dobie rozkwitu procesów globalizacyjnych na początku lat 90. XX w. oddziaływania ośrodka centralnego rozprzestrzeniały się na inne regiony, a jego standardy były pociągające dla peryferii, które przyswajały sugestie kierowane z zewnątrz. Organy państw EŚW zostały zatem ukształtowane, by bardziej efektywnie działać w networku liberalnych gremiów, co było jednym z warunków ich dołączenia do strefy zachodniej po 1989 r. Recypowanie przez nie zasad demokracji liberalnej oraz gospodarki wolnorynkowej, mających zakotwiczenie w regułach odnośnych organizacji międzynarodowych, przesądziło o przyjęciu orientacji prozachodniej. Pewnym wyzwaniem stawał się fakt, iż transformujące się organizmy państw postkomunistycznych nie mogły poszczycić się posiadaniem przykładowo silnych podmiotów niepaństwowych bazujących na prywatnym kapitale, które rywalizowałyby na globalizujących się rynkach.

Wola otwarcia się na świat euroatlantycki podyktowana była pragnieniem schronienia się pod parasol bezpieczeństwa państw zachodnich. Ze względu na niedobór własnych strategii rozwojowych, a także brzemień z poprzedniego okresu, podjęto decyzję o odtworzeniu tych modeli, które niegdyś przyniosły korzyści społeczno-gospodarcze Europie Zachodniej i Stanom Zjednoczonym. W konsekwencji struktury prawne i ekonomiczne państw EŚW przeobraziły się w hybrydy, łączące w sobie schematy neoliberalne wraz z elementami poprzedniego systemu. Rezultatem szerokiego implementowania zachodnich norm do lokalnych uwarunkowań prawno-ustrojowych i gospodarczych stało się stopniowe przenoszenie odpowiedzialności za strategię rozwoju i bezpieczeństwa na płaszczyznę instytucji świata zachodniego (Wood, Flinders 2014: 151–170). Zaczęło dominować przekonanie, iż żywotne plany Polski oraz innych państw tej strefy zostaną zdefiniowane i wdrożone w ramach North Atlantic Treaty Organization (NATO) i Unii Europejskiej (EU), które przyczynią się do integracji ich uczestników oraz zapewnią im dobrobyt i bezpieczeństwo w szerszym

układzie instytucjonalnym. Struktury państwowe nowych członków miały wprowadzić uczestniczyć w procesach negocjacyjnych oraz uzgodnieniach odbywających się na powyższych forach, ale ich naczelnym zadaniem stało się efektywne wdrażanie polityk projektowanych dla całych organizacji. Wspólne instytucje nie tylko zarządzały rozwojem ekonomicznym uczestników, lecz w przyszłości – zgodnie z założeniami – miały także zastępować lokalne struktury w określaniu działań związanych z ich suwerennymi kompetencjami.

Biorąc pod uwagę powyższe, przyszłość polskiego państwa i jego obywateli nierozzerwalnie wprzęgnięto w neoliberalny system polityki światowej. Unia Europejska i NATO w tym ujęciu stawały się gwarantem wzrostu gospodarczego, szeroko pojętego bezpieczeństwa, ale także kotwicą dla wartości stanowiących fundamenty ustrojów państw Zachodu. Zespolenie z tymi gremiami, obok bezsprzecznych zysków, mogło jednak prowadzić do niesymetrycznej zależności od tamtejszych podmiotów niepaństwowych, które uzyskały znaczący wpływ na rzeczywistość polityczną i gospodarczą EŚW. Należy zauważyć, że biznes międzynarodowy – zainteresowany maksymalizacją zysków – kierował się przy tym własnym rachunkiem ekonomicznym, a także gospodarczą opłacalnością utrzymywania swoich aktywów w regionie.

Działania integracyjne tych państw zdawały się zatem wyczerpywać w akumulowaniu doraźnych zysków, bez wykazywania znaczącej aktywności w dziedzinie efektywnej modernizacji własnych struktur. Skala transformacji zależała bowiem od ich potencjału wewnętrznego oraz woli dokonywania zmian. W istocie doszło do przyjęcia założenia, że wspólnota euroatlantycka będzie się umacniać zgodnie z zasadą (neo)liberalizmu, więc struktury polskiego państwa stopniowo „rozpuszczają się” w organizmach ponadnarodowych, powierzając zadanie definiowania i realizacji strategii instytucjom zachodnim (Junes 2016). To zrośnięcie się gremiów krajowych ze sferą supranarodową miało odbywać się poprzez transfer kompetencji z poziomu narodowego do wysoce zintegrowanych reżimów integracyjnych, które tworzyły ramy chroniące wolności obywatelskie oraz swobodę prowadzenia biznesu przed zbytnią ingerencją ze strony władz narodowych.

Partycypacja w świecie Zachodu miała zapewnić obszarowi EŚW rodzaj osłony, impregnując ten obszar przed efektami przewlekłej marginalizacji w przeszłości (Wallerstein 1974: 49). W tym sensie partycypacja w procesach liberalnego globalizmu stanowiła tarczę przeciwko tendencjom

autokratycznym, ugruntowując tam instytucje demokracji oraz gospodarki rynkowej. Racjonalistyczny model absorpcji zachodnich reguł i zasad, obudowany wymogami warunkowości, miał bowiem skutkować bardziej efektywnym zintegrowaniem m.in. państwa polskiego ze światem euroatlantyckim. W rezultacie podlegający socjalizacji liderzy EŚW dostali dość mocny mandat do wprowadzania wewnętrznych przeobrażeń, gdyż paradygmat liberalny wydawał się niezwykle atrakcyjny dla tamtejszych społeczeństw (Giroux 2017: 13–20).

Jednym z najważniejszych motywów integracji Polski ze strukturami Zachodu była wola wykorzystania ich potencjału do realizacji własnych interesów, polegających na odsuwaniu zagrożenia geopolitycznego nadciągającego ze Wschodu. Presja wywierana przez wschodnie centrum dyspozycji politycznej stawała się bowiem istotnym problemem, któremu państwa EŚW samodzielnie nie były w stanie przeciwdziałać. Sytuacja ta skłaniała zatem region do zacieśnienia relacji z Zachodem, który zaoferował perspektywę modernizacji z westernizacją pod kuratelą instytucji euroatlantyckich. Wykazano więc daleko idące zrozumienie dla postulatów pogłębiania projektu europejskiego wedle recept państw zachodnich, zwiastującego utrwalanie rozwoju zależnego EŚW w ramach relacji centro-peryferyjnych, w zamian za gwarancje ochrony przed rosyjską agresją. W ten sposób państwa EŚW stały się jednym z największych obrońców liberalnego systemu międzynarodowego, który zakładał utrzymywanie asymetrycznych relacji gospodarczych ze wspólnotą euroatlantycką jako ceny za pokój i bezpieczeństwo w regionie. Wobec niestabilności sytuacji na Wschodzie ważnym zadaniem polskich władz po 1989 r. stało się bowiem zakotwiczenie w strukturach zachodnioeuropejskich, których istotą była pozbawiona równowagi współpraca w ramach globalnej gospodarki wolnorynkowej. Zagrożenie ze strony Rosji skłaniało do ścisłego powiązania interesów Polski z projektami polityczno-gospodarczymi, realizowanymi głównie przez dużych graczy biznesu międzynarodowego.

3. Kryzys liberalnych struktur Zachodu a polska polityka wewnętrzną/zagraniczną

W dobie turbulencji wokół paradygmatu (neo)liberalnego instytucje unijne doznają trudności we wspieraniu rozwoju swoich członków, a kryzys

tego obszaru zwiastuje nieuchronne jego rozlewanie się – za pośrednictwem mechanizmów ponadnarodowej kooperacji – na wszystkich uczestników systemu (Ikenberry 2011: 56–68). Zdaniem niektórych ekspertów neoliberalne gremia polityki międzynarodowej kojarzą się z ryzykami, gdyż cierpią one na określone wady systemowe, których skutkiem mogą być cykliczne dekonjunktury ekonomiczne (np. wspólna waluta euro). Zanika zatem wiara w skuteczność procesu konwergencji, czego konsekwencją jest osłabienie gotowości do implementacji wzorów napływających do państw EŚW z centrum systemu (Duménil, Lévy 2011: 113). Stopniowo przebrzmiewa również pragnienie do bezrefleksyjnego kopiowania bądź biernej adaptacji tego regionu oraz uwidacznia się chęć korzystania z dobrodziejstw kooperacji przy równoczesnym limitowaniu własnego zaangażowania w pracę wspólnych gremiów. W ocenie badaczy obniżenie atrakcyjności modelu prezentowanego przez Zachód może oznaczać odwrót do europeizacji strefy EŚW, coraz bardziej rozczarowanej aktualnymi tendencjami politycznymi we wspólnocie (MacLeavy 2019: 627–640).

Z tego punktu widzenia koniunktura ery „końca historii”, charakteryzująca się względnym pokojem i bezpieczeństwem, została spożytkowana na rodzaj powierzchownego naśladownictwa w miejsce aktywności podejmowanych celem bardziej samodzielnego rozwoju, korespondującego z lokalnym uwarunkowaniami i interesami EŚW. Implementowanie rozwiązań neoliberalnych, którego celem było uzyskanie akceptacji od centrum strefy zachodniej, miało doprowadzić do przyspieszenia rozwoju gospodarczego peryferii. Podejście to mimo wszystko nie doprowadziło do oczekiwanych efektów i nie spełniło pokładanych nadziei, a podążanie za zachodnimi wzorcami wytworzyło gdzieś pocucie rozczarowania. Problemy gospodarcze poderwały wizerunek obszaru zachodniego, który przypuszczalnie nie jest już warty imitowania, więc powoli zaniechaniu ulega dalsze umacnianie jego instytucji na marginaliach (Pabst 2016: 91).

Rozpad bądź marginalizacja zachodnich gremiów integracyjnych może w istocie przynieść długofalowe następstwa, zwłaszcza dla strefy EŚW, która stoi w obliczu problemu dekompozycji tamtejszych funkcji oraz ustroju społeczno-gospodarczego. Powstaje wątpliwość, czy państwa te zdołałyby odtworzyć struktury, które zanikły w efekcie przekazywania kompetencji na płaszczyznę ponadnarodową. Odnośne funkcje musiałyby zostać bowiem ponownie wykreowane przez instytucje narodowe, które dotychczas

bazowały na „pauzie strategicznej”, wspieranej dominacją liberalnej myśli w polityce światowej.

Jeśli centrum polityczno-gospodarcze doświadcza kryzysu, na marginaliach zarysowuje się pytanie, czy wciąż warto je naśladować. Kopia pozostanie bowiem surogatem pierwowzoru, który przestaje być atrakcyjnym celem aspiracji. W ten sposób traci na znaczeniu zjawisko idealizowania Zachodu, które ze swymi mankamentami nie jest już tak przyciągającym modelem relacji gospodarczych, politycznych i społecznych. Siła ciężenia centrum powoli odchodzi do przeszłości, a wartości takie jak otwartość, pluralizm czy wielokulturowość postrzegane są jako egzystencjalne zagrożenie na peryferiach (Whitham 2018: 252–264).

Mimo symptomów dekonstrukcji neoliberalnego porządku globalnego państwa EŚW zdają się tkwić w sytuacji bezalternatywności, polegającej na niedostatkach konkurencyjnych wizji. Ze względu na obawy przed ześlizgiwaniem się do obszaru oddziaływania innego centrum (np. Moskwy) – wraz z autorytarnymi przeobrażeniami ustrojowymi – jedną z niewielu dostępnych opcji może być akceptacja aktualnych tendencji polityczno-gospodarczych na Zachodzie, nawet jeśli wątpliwa pozostaje ich zgodność z interesami EŚW.

Należy zauważyć, iż polityczna mimikra peryferii postrzegana jest jako rodzaj nieprawidłowości w ramach powyższego systemu, zwłaszcza że potencjalne trendy dezintegracyjne mogą się pogłębiać z uwagi na niedostatki modernizacyjne marginaliów. Pod swą prointegracyjną powierzchownością obrzeża kontynuują bowiem dotychczasowe przyzwyczajenia instytucjonalne, a zdefragmentowane formuły ich organizacji, stanowiące zlepek zachodnich prawideł oraz narodowych rozwiązań, odznaczają się obniżonym poziomem efektywności.

Bagaż instytucjonalny minionej epoki uczynił proces adaptacji EŚW do zachodnich standardów bardziej wymagającym, niż był on dla państw – twórców wspólnoty. Wyzwania te przełożyły się na postawę charakteryzującą się dążeniem do rodzaju biernej adaptacji politycznej. Konsekwencją powyższego było m.in. implementowanie istotnej liczby regulacji bez pogłębionych analiz, co mogło prowadzić do selektywności wprowadzanych przekształceń. Można skonstatować, że znaczące nakłady ponoszone w trakcie dostosowań zostały w dużej mierze zmarnowane z uwagi na opory przed wprowadzaniem zasad „good governance”. Internalizacja zasad liberalnych na obszarze EŚW, a także supranacjonalizacja jego lokalnych interesów na forum unijnym wydaje się zatem problematyczna.

Zjawisko dyseminacji liberalnych prawideł okazało się mechanizmem efemerycznym, którego efekty wywołują rodzaj ambiwalencji na obrzeżach systemu. Turbulencje, których doświadczył Zachód na płaszczyźnie społeczno-gospodarczej, sprawiły, iż jego paradygmaty zaczęto postrzegać jako mniej pociągające, przykładowo w nowych państwach członkowskich UE, które do tej pory naśladowały wzorce europejskie. Generalnie marginalia zadowalały się fasadą skrywającą dawne przyzwyczajenia, generując ułudę stosowania się do reguł funkcjonujących w obszarze euroatlantyckim i tym samym hamując działania na rzecz realnej modernizacji (Zarycki 2007: 5).

W ocenie ekspertów liberalny system ujawnia obecnie dość odczuwalne mankamenty, a świat Zachodu nie przypomina już tego samego obszaru, do którego Polska zgłaszała akces. Doszło zatem do ścisłego powiązania losów naszego państwa ze strefą, która doświadcza dość skomplikowanego i wielowymiarowego kryzysu, mogącego oznaczać zakwestionowanie jej dalszego funkcjonowania (Grosse 2019: 62–103). Analizując efektywność polskiego oddziaływania, należałoby wskazać na jego umiarkowany charakter, który ustępuje pola adaptacji do zastanej rzeczywistości, co w razie natężenia jej dekompozycji stawia pod znakiem zapytania skuteczność takiej polityki.

Biorąc pod uwagę powyższe, elektoraty coraz bardziej afirmują aktywność gremiów opartych na narodowej legitymizacji, postrzegając je jako zdolne do sprawczego działania w sytuacjach kryzysowych (Öniş 2017: 21). Nie bez znaczenia jest też fakt, iż dysponują one możliwością wywierania demokratycznego wpływu na te struktury. Organizmy supranarodowe – stanowiące kotwicę dla demokracji liberalnej – okazują się natomiast gremiami cierpiącymi na „deficyt demokratyczny”. Kryzys legitymizacji gremiów ponadnarodowych sprawia, iż kwestionuje się kompetencje tych instytucji do ingerencji w obszar polityki wewnętrznej jej uczestników. Może to skutkować unikaniem przekazywania umocowania do prowadzenia polityki na płaszczyznę ponadnarodową bądź ignorowaniem reguł istniejącego systemu.

Dekoniunktura paradygmatu liberalnego może w istocie wynikać z coraz powszechniejszego przeświadczenia, że przenoszenie kompetencji z powrotem na poziom narodowy w wybranych obszarach polityki i gospodarki jest bardziej roztropne od nieustannego ich uwspólnotawiania. Dotychczas swobody rynku wewnętrznego UE wiodły do intensyfikacji współdziałania, a obrót kapitału, usług czy towarów ograniczał wpływ

instytucji narodowych na funkcjonowanie wolnego rynku. W dobie turbulencji świata Zachodu ujawniają się dość znaczące pokłady niewiary w organizacje integracyjne, które mogą oznaczać dojście do głosu poglądów, iż warto poszukiwać narodowych rozwiązań dla własnych problemów, poza powyższymi strukturami, ze względu na ryzyka, których stały się synonimem.

Można zauważyć, że tendencje integracyjne obecnie wyhamowują, obniża się liczba działań dostosowawczych do różnych instytucji polityki światowej, a także nasilają się trendy dekompozycyjne w niektórych organizacjach międzynarodowych. Dalsze eskalowanie tendencji zjednoczeniowych może być zatem postrzegane jako zarzewie przyszłych problemów, toteż obywatele zaczynają formułować sugestie dotyczące wstrzymania umacniania gremiów supranarodowych, których rezultatem jest ponowna refleksja na temat zasadności dotychczasowego w nich uczestniczenia lub wręcz transferowanie ich plenipotencji do instytucji opartych na narodowej legitymacji.

Podsumowanie

Kryzys liberalnych struktur Zachodu może być sprawdzianem dla tych państw, które – na zasadzie teorii biernej adaptacji do systemu – swoje żywotne cele ulokowały w postępach procesu supranacjonalizacji. Tym samym nie posiadają one narzędzi, zasobów oraz wizji do bardziej samodzielnego funkcjonowania i stawiania czoła nadchodzącym wyzwaniom. Choć fundamenty świata zachodniego ulegają stopniowej erozji, mało realistyczny jest postulat jednostronnej dezakcesji Polski z tej strefy, nawet jeśli omawiane struktury zostaną zmarginalizowane lub wyrodzą się w schematy nieprzychylne dla postulatów i zamierzeń regionu EŚW.

W razie osłabienia dotychczasowych paradygmatów istnieje jednak poważne ryzyko nie tylko zmian geopolitycznych, lecz także przeobrażeń o charakterze ustrojowym lub gospodarczym w takich krajach jak Polska. Może bowiem dojść do ich osunięcia się w strefę oddziaływania nowego centrum w sensie geograficznym lub funkcjonalnym, które narzuci inny schemat, ufundowany na odmiennych regułach gospodarowania oraz działania instytucji, niedających gwarancji dla praw jednostek, mniejszości oraz prywatnego biznesu. Struktury terytoriów marginesowych dążą

zazwyczaj do kompatybilności z ośrodkiem rdzeniowym, zatem obszary te są skłonne do kopiowania schematów pochodzących z zewnątrz. Przy-
mus biernego adaptowania się do nowych modeli, który zaistnieje w kon-
weniencji załamania się liberalnego paradygmatu, może prowadzić do ob-
niżenia poziomu ochrony jednostek i prywatnego kapitału w EŚW.

Brak wdrożenia motywowanych wewnętrznymi uwarunkowaniami projektów strategicznych – jako reperkusja kryzysu strefy zachodniej – może zatem oznaczać imperatyw biernego przystosowania się do reguł podyktowanych przez nowe centrum dyspozycji politycznej, które będzie wymuszać na krajach regionu transponowanie i naśladowanie własnych zasad i prawideł. Na marginaliach systemu, gdzie dominuje brak woli aktywnego współkształtowania otoczenia międzynarodowego na zasadzie własnych planów strategicznych, nie bierze się bowiem pod uwagę postulatów rozwojowych odpowiadających miejscowym oczekiwaniom, tylko program funkcjonowania odpowiadający schematom transformacyjnym oferowanych przez zewnętrzne struktury.

Bibliografia

- Bairoch, P., R. Kozul-Wright (1998), *Globalization Myths: Some Historical Reflections on Integration, Industrialization and Growth in The World Economy*, [w:] P. Bairoch, R. Kozul-Wright (red.), *Transnational Corporations and The Global Economy*, (Basingstoke-London: Palgrave Macmillan UK): 37–68.
- Dawson, J., S. Hanley (2016), *The Fading Mirage of the "Liberal Consensus"*, „Journal of Democracy” 27: 20.
- Diamond, L. (1999), *Developing Democracy. Toward Consolidation*, (Baltimore-London: J. Hopkins University Press).
- Duménil, G., D. Lévy (2011), *The Crisis of Neoliberalism*, (Cambridge-London: Harvard University Press).
- Dunne, T. (2008), *Liberalism*, [w:] A. Baylis, S. Smith, P. Owens (red.), *The Globalization of World Politics*, (New York: Oxford University Press): 110–121.
- Giroux, H. (2017), *Authoritarianism, Class Warfare, and the Advance of Neoliberal Austerity Policies*, „Knowledge Cultures” 5: 13–20.
- Glyn, A. (1998), *Internal and External Constraints on Egalitarian Policies*, [w:] D. Baker, G. Epstein, R. Pollin (red.), *Globalization and Progressive Economic Policy*, (Cambridge: Cambridge University Press): 391–409.

- Grosse, T.G. (2019), *Kryzys Zachodu w świetle koncepcji Arnolda Toynbeego*, [w:] M.A. Cichocki (red.), *Współczesne państwa a kryzys liberalnego Zachodu*, (Warszawa: Centrum Europejskie Natolin): 62–103.
- Ikenberry, G.J. (2011), *The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America*, „Foreign Affairs” 90: 56–68.
- Junes, T. (2016), *Illiberalism and Authoritarianism Can Be Successfully Challenged in Poland*, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/illiberalism-and-authoritarianism-can-be-successfully-challenged-in-pol/> (19.10.2021).
- Keohane, R. (2012), *Twenty Years of Institutional Liberalism*, „International Relations” 26: 125–138.
- Kotz, D.M. (2001), *The State, Globalization, and Phases of Capitalist Development*, [w:] R. Albritton, M. Itoh, R. Westra, A. Zuege (red.), *Phases of Capitalist Development: Booms, Crises and Globalizations*, (Hampshire–New York: Palgrave Press): 93–109.
- Krastev, I. (2016), *The Unraveling of the Post-1989 Order*, „Journal of Democracy” 27: 88.
- MacLeavy, J. (2019), *Neoliberalism and The New Political Crisis in The West*, „Ephemera. Theory & Politics in Organization” 19: 627–640.
- Öniş, Z. (2017), *The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order*, „The International Spectator” 3: 21.
- Pabst, A. (2016), *Is Liberal Democracy Sliding into “Democratic Despotism”*, „Political Quarterly” 87(1): 91.
- Pietraś, Z.J. (1990), *Koncepcje adaptacji politycznej*, [w:] Z.J. Pietraś, A. Dumala (red.), *Mechanizmy adaptacji politycznej państwa*, (Lublin: Wydawnictwo UMCS): 123–158.
- Polus, A. (2016), *Liberalizm(y) jako punkty referencyjne w teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] E. Halizak, R. Ożarowski, A. Wróbel (red.), *Liberalizm & neoliberalizm w nauce o stosunkach międzynarodowych: teoretyczny pluralizm*, (Warszawa: Wydawnictwo Rambler): 37–49.
- Wallerstein, I. (1974), *The Modern World System: Capitalist Agriculture and The Origins of the European World Economy in The Sixteenth Century*, (New York: Academic Press).
- Whitham, B. (2018), *Post-Crash Neoliberalism in Theory and Practice*, „Political Studies Review” 16: 252–264.
- Wood, M., M. Flinders (2014), *Rethinking Depoliticization: Beyond the Governmental*, „Politics & Policy” 42: 151–170.
- Zarycki, T. (2007), *Interdyscyplinarny model stosunków centro-peryferyjnych. Propozycje teoretyczne*, „Studia Regionalne i Lokalne” 1: 5.

Poland in the (Neo)liberal System of International Relations

Polska w (neo)liberalnym systemie stosunków międzynarodowych

ARTUR NIEDŹWIECKI

PhD, University of Lodz, e-mail: a.niedzwiecki@yahoo.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-2683-5319>

Abstract: The aim of this work is to present the role of Poland in the system of international relations governed by the principles of (neo)liberalism, mainly in the context of crisis phenomena taking place in the West. The hypothesis of this article is as follows: the downturn in Western liberal structures may lead to the modification of the functions and legal and economic system of the Polish state, undermining the principles and rules of liberal democracy applicable there. The turbulence to which the liberal structures of the West are subject may be problematic for those states that have identified their long-term interests with the phenomena of globalization/liberalization and do not have their own strategies of action and more autonomous tools to achieve national goals. Should the western zone weaken, there may be a possibility not only of a geopolitical transformation but also of significant political and economic transformations in countries like Poland. The state may fall into the zone of influence of the new centre in a geographical or functional sense, which will impose a different civilization model, based on alternative economic principles and institutional solutions, violating the rights of individuals, minorities, and private businesses. The compulsion to adapt to the new rules that will emerge as a consequence of lowering the role of liberal institutions, the foundations of which are not yet known, may lead to a reduction in the level of protection of citizens and capital in the region. The work includes comments on the functioning of the (neo)liberal system of international relations, the socio-political transformation of Central and Eastern European countries, and Polish internal/foreign policy in the face of the crisis in the Western zone.

Keywords: Poland, neoliberalism, international relations

Streszczenie: W artykule podjęto próbę przedstawienia roli Polski w systemie stosunków międzynarodowych regulowanym zasadami (neo)liberalizmu, głównie w kontekście zjawisk kryzysowych rozgrywających się na Zachodzie. Postawiono następującą hipotezę: dekonstrukcja zachodnich struktur liberalnych może prowadzić do modyfikacji funkcji oraz ustroju prawno-gospodarczego polskiego państwa, podważając obowiązujące tam zasady i reguły demokracji liberalnej. Turbulencje, którym podlegają liberalne struktury Zachodu, mogą być bowiem problematyczne dla tych państw utożsamiających swoje długofalowe interesy ze zjawiskami globalizacji/liberalizacji i nieposiadających własnych strategii działania oraz bardziej autonomicznych narzędzi realizacji celów narodowych. W razie osłabienia strefy zachodniej może zaistnieć ewentualność nie tylko transformacji

geopolitycznej, lecz także istotnych przeobrażeń ustrojowych i gospodarczych w takich państwach jak Polska. Może bowiem dojść do ich osunięcia się w strefę oddziaływania nowego centrum w sensie geograficznym lub funkcjonalnym, które narzuci inny model cywilizacyjny, polegający na alternatywnych zasadach gospodarczych oraz rozwiązaniach instytucjonalnych, naruszających prawa jednostek, mniejszości oraz prywatnego biznesu. Przymus przystosowania się do nowych reguł, które wyłonią się w konsekwencji obniżenia roli instytucji liberalnych, a którego zręby nie są jeszcze znane, może prowadzić do obniżenia poziomu ochrony obywateli oraz kapitału w regionie. W pracy znalazły się uwagi na temat funkcjonowania (neo)liberalnego systemu stosunków międzynarodowych, transformacji społeczno-politycznej państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz polskiej polityki wewnętrznej/zagranicznej w obliczu kryzysu strefy zachodniej.

Słowa kluczowe: Polska, neoliberalizm, stosunki międzynarodowe

Undoubtedly, Poland may function today as an independent and sovereign subject of international policy as a result of its entry into the orbit of the Western world after 1989. However, the above statement seems to be a paradox, as this system – based on global liberalism – leads to a reevaluation of the role of state actors, quite significantly modifying the very notion of sovereignty. This seems to undergo a process of slow “privatisation,” understood as shifting the responsibility for the public sphere to non-state actors.

The aim of this article is an attempt to reflect on Poland’s role in the system of international relations, regulated mainly by the principles of (neo)liberalism, especially in the context of crisis and decomposition processes taking place within the West.

The hypothesis of this work is based on the statement that the decline of Western liberal structures may lead to the transformation of the functions and the legal and economic system of the Polish state. It may undermine, among others, the principles of liberal democracy in our country.

A tool for the verification of the above hypothesis will be, among others, the theory of political adaptation. This focuses on the dynamics of changes in the environment of world politics and economy and its influence on the functioning of international relations actors at the legal, social, economic, etc. level. In the area of its interest is the activity of various international relations entities, including state and non-state actors, which is considered in the aspect of their external and internal operation. The theory of political adaptation explores the adaptive and creative activities of the above-mentioned bodies, analysing a wide range of changes in the system of global

politics, with particular emphasis on the dynamics, timing, conditions and consequences of these transformations (Pietraś 1990: 123–158).

The work includes comments on the functioning of the (neo)liberal system of international relations, the socio-political transformation of the countries of Central and Eastern Europe (hereafter: CEE), and Polish domestic/foreign policy in the face of the crisis of the Western zone.

1. The functioning of the liberal paradigm of international relations

It is worth starting with a reflection on the essence of the liberal system of international relations, which Poland joined when integrating into Western structures. The hallmark of this concept is the interdependence of politics, economy and society, emphasising the role and importance of, among others, private capital (Kotz 2001: 93–109). In this view, states are not bouncing billiard balls, as scholars of political realism have argued. For states become one of many actors, constituting a kind of transmission belt for the preferences of individuals and social groups. Their policies are co-shaped by a variety of factors, including the activities of non-state actors such as corporations, businesses, media, individuals, etc. In the Western zone, states take the form of decentralised institutional networks geared to interacting with various participants in the internal and external environment.

The premise of the system is to strengthen the role of non-state actors, who originate mainly from the West. The position of nation-states is reinterpreted, taking into account the functioning of both strong supranational actors (e.g., corporations, transnational organisations) and important sub-state players (e.g., individuals, associations, interest groups). Therefore, states share sovereignty not only with other state actors within supranational organisations but also with non-state actors in the free market economy (Bairoch, Kozul-Wright 1998: 37–68). Thus, their power – on the basis of the doctrine of neoliberalism – becomes an object of transformation carried out under the influence of the activity of non-state actors based on private capital. It is worth noting that free play in the free market can be interpreted as a kind of competition conducted mainly by private entrepreneurship, where the role of the state remains only subsidiary (Glyn 1998: 391–409).

The process of deconcentration of power, which is a phenomenon of the Western world, gradually leads to its transfer from the public sphere to

areas that are not subject to direct democratic authorisation. Private capital seems to be guided by particular economic interests, while non-state actors originating from Western countries actively co-shape various dimensions of public policies and the economy. Independent institutions, i.e. central banks, judiciary, media, market regulators, etc., guard the interests of business. The goal of the liberal system seems to be to create a stable framework for non-state actors and at the same time to move away from the agonistic conflict of states that have so far dominated the global system. In this view, the rights of individuals and minorities are strengthened, while the category of national interest is displaced by the preferences of the business, pressure groups, transnational organisations, etc.

It is worth asking whether states in such a system are the main subject of international relations. However, the very category of subjectivity in the liberal scheme is modified. This is because state actors – as open integrative subsystems – are the site of reorganisation of internal relations as a result of the distribution of central power among various decision-making centres (local government, business, courts, media, etc.). In this sense, political subjectivity is realised through the activity of “their” non-state actors, functioning within the framework of the free market economy. It can be concluded that interest groups based on private capital enter into a dialogue with other actors in the international environment, influencing the public sphere of countries gathered in supranational integration groupings (Dunne 2008: 110–121).

In the (neo)liberal paradigm, power is shifted from democratic political institutions to the largest non-state actors, including influential interest groups or multinationals that seem to pursue primarily individual goals. Additionally, economic inequalities can make democratic procedures a kind of façade, hiding political and economic power that is not the result of mere ingenuity, creativity or efficiency, but rather the result of decisions made within non-transparent mechanisms (Dawson, Hanley 2016: 20).

Undoubtedly, the above-mentioned neoliberal order has been quite significantly strained in the past by events such as the 2008 financial crisis, protectionist tendencies in global trade and the rise of China’s political importance, among others. Since then, a shift of emphasis back to the state as the main actor in international politics can be observed, while the essence of the liberal order is located in the sphere of values and principles governing international relations, although the interpretation of the liberal paradigm is heterogeneous and subject to constant reinterpretations (Polus 2016: 37–49).

2. The (neo)liberal transformation of Central and Eastern Europe

Having commented on the foundations of the liberal system, it is worthwhile to look at its influence on the legal, political and economic transformation of the CEE region. At the forefront is the wide opening of the region's economies to non-state actors from Western economic centres. In addition to the important and quite obvious stimulus for innovation and modernisation, these actors brought to the region their own interests, linked to the will to maximise economic profits. Their preferences were reinforced by the political position of the state from which they originated, as well as by the actions of supranational institutions creating conditions for the expansion of international business.

Accession to the Western world required the adoption of systemic solutions in the legal, political and economic spheres adequate to functioning in a (neo)liberal economic environment. The vehicle for these ideas was, among other things, the process of unifying Europe, which became a signpost, for example, for the Polish transformation, involving the formatting of the state so as to adapt it to free-market integration structures. There was a conviction that in order to guarantee individual and minority freedoms, the role of the central government had to be reduced, the ineffectiveness of the real socialist period being an important memento for the proponents of a pro-integration CEE course. The state – the night watchman – was to guard against interference in the sphere reserved by private international business (Keohane 2012: 125–138).

The premise of the region's transformation was to implement neoliberal rules into local legal and economic orders, mainly through participation in structures based on the free movement of people, services, goods and capital (Krastev 2016: 88). In return, these states gained access to development funds and, most importantly from their point of view, were included under the security umbrella of NATO and the EU. The metamorphosis of the CEE states into asymmetric openings to Western markets was becoming essential for obtaining and sustaining Western security guarantees, and the non-alternativeness of this situation encouraged modernisation inspired by free-market theories.

Thus, in line with the will of the societies, the authorities decided to join this system, despite the poor potential of the domestic economies, which resulted in their lack of readiness to play a role in the liberal international system. Guided by, among other things, the concept of dependent

development, they opened up to economic entities of foreign origin, which expressed an interest in investing their assets in many sectors of the local economies. The strong economic presence of large companies, focused on generating and transferring profits to their countries of origin, was intended to provide a bulwark for close relations with the West. The result of links in the spirit of liberal globalism was to be the development and modernisation of local economies and political institutions. The operation of Western capital in the CEE prompted governments to provide security guarantees for their investments in the countries of the region. In exchange for military protection, the CEE area was supposed to provide a legal and administrative infrastructure that allowed Western businesses to operate freely.

The domestic and foreign policies of these states thus focused on adapting to the framework of the international liberal order, which left its mark on their systemic conditions. Among the main demands of the new approach, especially in the economic field, was the idea of a minimum state, based on a tripartite government, a significant role for institutions not subject to direct electoral authorisation, as well as the privatisation of state enterprises and the opening of markets to foreign direct investment (Diamond 1999: 12). As a result of geopolitical settlements related to the victory of the USA over the USSR in the Cold War, the concept of liberal democracy was implemented there, which was supposed to protect the interests of individuals, minorities and private enterprises. This new, non-alternative system empowered primarily non-state actors, who were the backbone of the neoliberal economy, but in the conditions of the Central European transformation, these were mainly foreign economic entities with much greater market power than their local counterparts.

Despite the perceived asymmetry in relations, Poland decided to define its long-term goals, mainly taking into account the recommendations of the Western institutions to which it had acceded. Its political adaptation was essentially based on a rather passive linking of its own interest with the fate of the system as a whole. In the heyday of globalisation processes in the early 1990s, the influence of the central centre spread to other regions, and its standards were appealing to the periphery, which assimilated suggestions directed from outside. The organs of the CEE states were thus shaped to operate more effectively within the network of liberal bodies, which was one of the conditions for their joining the Western zone after 1989. Their absorption of the principles of liberal democracy and a free-market economy, anchored in the rules of relevant international organisations, determined

the adoption of a pro-Western orientation. The fact that the transforming organisms of the post-communist states could not boast of having, for example, strong non-state entities based on private capital that could compete in the globalising markets became a certain challenge.

The will to open up to the Euro-Atlantic world was dictated by the desire to take refuge under the security umbrella of Western countries. Due to the scarcity of their own development strategies, as well as the burden of the previous period, it was decided to recreate those models that had once brought socio-economic benefits to Western Europe and the USA. As a consequence, the legal and economic structures of CEE countries were transformed into hybrids, combining neoliberal schemes with elements of the previous system. As a result of the widespread implementation of Western norms into local legal, political and economic conditions, the responsibility for development and security strategies was gradually transferred to Western world institutions (Wood, Flinders 2014: 151–170). The belief began to dominate that the vital plans of Poland and other states in the zone would be defined and implemented within the framework of NATO and the EU, which would contribute to the integration of their participants and ensure their prosperity and security in a broader institutional arrangement. Although the state structures of the new members were to participate in the negotiation processes and arrangements taking place in the above-mentioned forums, their primary task became the effective implementation of policies designed for the entire organisations. The joint institutions not only managed the economic development of the participants but in the future were also supposed to replace local structures in defining activities related to their sovereign competencies.

Given the above, the future of the Polish state and its citizens was inextricably linked with the neo-liberal system of world politics. From this perspective, the European Union and NATO became the guarantors of economic growth, broadly understood security, and an anchor for the values constituting the foundations of the systems of Western states. Apart from the undeniable benefits, association with these bodies could also lead to asymmetrical dependence on non-state actors, who gained a significant influence on the political and economic reality of CEE. It should be noted that international business – interested in maximising profits – was guided by its own economic calculus, as well as the economic profitability of maintaining its assets in the region.

The integration efforts of these states, therefore, seemed to be exhausted in the accumulation of short-term profits, without showing any significant activity in the area of effective modernisation of their own structures. Indeed, the scale of transformation depended on their internal potential and willingness to make changes. In fact, there was an assumption that the Euro-Atlantic community would strengthen itself based on the principles of (neo)liberalism, so the structures of the Polish state would gradually “dissolve” into supranational organisms, entrusting the task of defining and implementing strategies to Western institutions (Junes 2016). This fusion of national bodies with the supranational sphere was to take place through the transfer of competencies from the national level to highly integrated integrationist regimes, which created a framework that protected civil liberties and the freedom to conduct business from excessive interference by national authorities.

Participation in the Western world was to provide the CEE area with a kind of shield, impregnating the area against the effects of chronic marginalisation in the past (Wallerstein 1974: 49). In this sense, participation in the processes of liberal globalism provided a shield against autocratic tendencies, entrenching the institutions of democracy and the market economy there. The rationalistic model of absorbing Western rules and principles, encased in the requirements of conditionality, was to result in more effective integration of, among others, the Polish state with the Euro-Atlantic world. As a result, the CEE leaders undergoing socialisation were given a rather strong mandate to introduce internal transformations, as the liberal paradigm seemed to be extremely attractive to the societies there (Giroux 2017: 13–20).

One of the most important motives for Poland’s integration into Western structures was the will to use their potential to pursue its own interests, which consisted in pushing back the geopolitical threat coming from the East. The pressure exerted by the eastern centre of political disposition was becoming a significant problem, which the CEE countries were unable to counteract on their own. This situation thus pushed the region towards closer relations with the West, which offered the prospect of modernisation with westernisation under the guidance of Euro-Atlantic institutions. A far-reaching understanding was thus shown for the postulates of deepening the European project according to the prescriptions of Western states, heralding the consolidation of CEE’s dependent development within the framework of centre-periphery relations, in exchange for

guarantees of protection against Russian aggression. In this way, the CEE states became one of the greatest defenders of the liberal international system, which assumed the maintenance of asymmetrical economic relations with the Euro-Atlantic community as the price for peace and security in the region. In view of the instability of the situation in the East, it became an important task for the Polish authorities after 1989 to anchor themselves in Western European structures, the essence of which was unbalanced cooperation within the global free-market economy. The threat from Russia prompted a close alignment of Polish interests with political and economic projects implemented mainly by large international business players.

3. Crisis of liberal structures in the West and Poland's domestic/foreign policy

In an era of turbulence around the (neo)liberal paradigm, EU institutions are experiencing difficulties in supporting the development of their members, and the crisis of this area heralds its inevitable spread – through mechanisms of transnational cooperation – to all participants in the system (Ikenberry 2011: 56–68). According to some experts, neoliberal international policy arenas are associated with risks, as they suffer from specific systemic flaws that may result in cyclical economic downturns (e.g., the euro common currency). Thus, faith in the effectiveness of the convergence process is fading, resulting in a weakening of the willingness to implement models coming to CEE countries from the centre of the system (Duménil, Lévy 2011: 113). The desire for unreflective copying or passive adaptation of the region is also gradually dying out, as is the desire to enjoy the benefits of cooperation while limiting own involvement in the work of joint bodies. According to the researchers, the lowering of the attractiveness of the model presented by the West may mean a retreat to the Europeanisation of the CEE zone, increasingly disillusioned with current political trends in the community (MacLeavy 2019: 627–640).

From this point of view, the prosperity of the “end of history” era, characterised by relative peace and security, was used for a kind of superficial imitation instead of activities aimed at a more independent development, corresponding to the local conditions and interests of CEE. The implementation of neo-liberal solutions, aimed at gaining acceptance from the centre

of the Western zone, was supposed to accelerate the economic development of the periphery. Nevertheless, this approach did not bring the expected results and did not live up to expectations, and following Western models created a sense of disappointment in some places. Economic problems have torn up the image of the Western area, which is presumably no longer worth imitating, so the further consolidation of its institutions in the margins is slowly being abandoned (Pabst 2016: 91).

The disintegration or marginalisation of Western integration bodies may in fact have long-term consequences, especially for the CEE zone, which faces the problem of decomposition of its functions and socio-economic system. It is doubtful whether these countries would be able to recreate the structures that have disappeared as a result of the transfer of competencies to the supranational level. The relevant functions would have to be re-created by national institutions, which so far have been based on a "strategic pause," supported by the domination of liberal thought in world politics.

If the political and economic centre is in crisis, the question of whether it is still worth imitating it becomes marginal. The copy will remain a surrogate of the original, which ceases to be an attractive goal of aspiration. In this way, the phenomenon of idealising the West, which with its shortcomings is no longer such an attractive model of economic, political, and social relations, loses its significance. The pull of the centre is slowly becoming a thing of the past, and values such as openness, pluralism or multiculturalism are seen as an existential threat in the periphery (Whitham 2018: 252–264).

Despite the symptoms of the declining neoliberal global order, CEE countries seem to be stuck in a situation of non-alternativity, relying on the shortcomings of competing visions. Due to the fear of slipping into the sphere of influence of another centre (e.g., Moscow) – along with authoritarian systemic transformations – one of the few available options may be to accept the current political-economic trends in the West, even if their compatibility with CEE interests remains doubtful.

It should be noted that the political mimicry of the periphery is perceived as a kind of anomaly within the above-mentioned system, especially as the potential disintegration trends may deepen due to the modernisation deficiencies of the marginals. Underneath its pro-integration superficiality, the peripheries continue their previous institutional habits, while their defragmented organisational formulae, being a conglomeration of Western rules and national solutions, are characterised by a reduced level of efficiency.

The institutional baggage of the past era made the process of adapting CEE to Western standards more demanding than it was for the states – the creators of the community. These challenges translated into an attitude characterised by the pursuit of a kind of passive political adaptation. A consequence of this was, *inter alia*, the implementation of a significant number of regulations without in-depth analyses, which could lead to the selectivity of the introduced transformations. It can be concluded that the considerable investments made in the course of the adjustments were largely wasted due to resistance to the introduction of “good governance” principles. The internalisation of liberal principles in the CEE area, as well as the supra nationalisation of its local interests in the EU forum, therefore seems problematic.

The phenomenon of the dissemination of liberal principles has turned out to be an ephemeral mechanism whose effects produce a kind of ambivalence on the periphery of the system. The turbulence experienced by the West at the socio-economic level has led to its paradigms being perceived as less appealing, for example, in the new EU member states, which have so far followed European models. In general, the marginalia were content with a façade hiding old habits, generating an illusion of compliance with the rules functioning in the Euro-Atlantic area and thus hampering efforts towards real modernisation (Zarycki 2007: 5).

According to experts, the liberal system now reveals quite noticeable deficiencies, and the Western world no longer resembles the same area to which Poland reported its accession. Thus, there has been a close link between the fate of our country and the zone, which is experiencing a rather complicated and multidimensional crisis that could mean questioning its further functioning (Grosse 2019: 62–103). Analysing the effectiveness of the Polish influence, one would have to point to its moderate character, which gives way to the field of adaptation to the existing reality, which, in case of the intensity of its decomposition, puts into question the effectiveness of such a policy.

Given the above, electorates increasingly affirm the activity of bodies based on national legitimacy, perceiving them as capable of causal action in crisis situations (Öniş 2017: 21). It is also not insignificant that they have the ability to exert democratic influence over these structures. Supranational organisations – which are the anchor for liberal democracy – turn out instead to be bodies suffering from a “democratic deficyt.” The crisis of legitimacy of supranational bodies makes one question the competence of these

institutions to interfere in the internal politics of their participants. This may result in avoiding transferring the power to conduct policy to the supranational level or ignoring the rules of the existing system.

The decline of the liberal paradigm may in fact result from a growing conviction that transferring competencies back to the national level in selected areas of politics and economy is more prudent than their continual communitarisation. Until now, the freedoms of the EU internal market have led to an intensification of cooperation, and the circulation of capital, services or goods has limited the influence of national institutions on the functioning of the free market. At a time of turbulence in the Western world, quite significant layers of disbelief in integration organisations are emerging, which may mean that views are coming to the fore that it is worth seeking national solutions to one's own problems, outside the aforementioned structures, because of the risks they have become synonymous with.

It may be noted that integrationist tendencies are currently slowing down, there is a decline in the number of alignment activities with the various institutions of world politics, and decomposition trends in some international organisations are intensifying. A further escalation of unification tendencies can therefore be seen as a source of future problems, so citizens are beginning to formulate suggestions to halt the strengthening of supranational bodies, resulting in a reconsideration of the legitimacy of their participation to date, or even in a transfer of their plenipotentiary to institutions based on national legitimacy.

Summary

The crisis of the liberal structures of the West may be a test for those states which – on the basis of the theory of passive adaptation to the system – have located their vital objectives in the progress of the supra nationalisation process. Thus, they do not have the tools, resources and vision to function more independently and face the challenges ahead. Although the foundations of the Western world are being gradually eroded, it is unrealistic to postulate Poland's unilateral de-accession from this zone, even if the discussed structures are marginalised or grow into schemes unfavourable to the postulates and intentions of the CEE region.

However, should the current paradigms weaken, there is a serious risk of not only geopolitical changes but also systemic or economic transformations

in countries such as Poland. This may result in their slipping into the sphere of influence of a new centre in the geographical or functional sense, which will impose a different scheme, based on different rules of management and operation of institutions that do not guarantee the rights of individuals, minorities and private business. The structures of marginal territories tend to seek compatibility with the core centre, so these areas are inclined to copy patterns coming from outside. The compulsion to passively adapt to new models, which will occur as a consequence of the breakdown of the liberal paradigm, may lead to a lower level of protection for individuals and private capital in CEE.

The lack of implementation of internally motivated strategic projects – as a repercussion of the crisis of the Western zone – may therefore mean an imperative of passive adaptation to the rules dictated by the new centre of political disposition, which will force the countries of the region to transpose and imitate its own principles and rules. In the margins of the system, where a lack of will to actively co-shape the international environment on the basis of one's own strategic plans prevails, development demands corresponding to local expectations are not taken into account, only a programme of functioning corresponding to transformation schemes offered by external structures.

References

- Bairoch, P., R. Kozul-Wright (1998), *Globalization Myths. Some Historical Reflections on Integration, Industrialization and Growth in the World Economy*, [in:] P. Bairoch, R. Kozul-Wright (eds.), *Transnational Corporations and the Global Economy*, (Basingstoke-London: Palgrave Macmillan UK): 37–68.
- Dawson, J., S. Hanley (2016), *The Fading Mirage of the "Liberal Consensus"*, "Journal of Democracy" 27: 20.
- Diamond, L. (1999), *Developing Democracy. Toward Consolidation*, (Baltimore-London: J. Hopkins University Press).
- Duménil, G., D. Lévy (2011), *The Crisis of Neoliberalism*, (Cambridge-London: Harvard University Press).
- Dunne, T. (2008), *Liberalism*, [in:] A. Baylis, S. Smith, P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics*, (New York: Oxford University Press): 110–121.
- Giroux, H. (2017), *Authoritarianism, Class Warfare, and the Advance of Neoliberal Austerity Policies*, "Knowledge Cultures" 5: 13–20.

- Glyn, A. (1998), *Internal and External Constraints on Egalitarian Policies*, [in:] D. Baker, G. Epstein, R. Pollin (eds.), *Globalization and Progressive Economic Policy*, (Cambridge: Cambridge University Press): 391–409.
- Grosse, T.G. (2019), *Kryzys Zachodu w świetle koncepcji Arnolda Toynbeego* [The Crisis of the West in the Light of Arnold Toynbee's Concepts], [in:] M.A. Cichocki (ed.), *Współczesne państwa a kryzys liberalnego Zachodu* [Contemporary States and the Crisis of the Liberal West], (Warszawa: Centrum Europejskie Natolin): 62–103.
- Ikenberry, G.J. (2011), *The Future of The Liberal World Order. Internationalism After America*, "Foreign Affairs" 90: 56–68.
- Junes, T. (2016), *Illiberalism and Authoritarianism Can Be Successfully Challenged in Poland*, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/illiberalism-and-authoritarianism-can-be-successfully-challenged-in-pol/> (19.10.2021).
- Keohane, R. (2012), *Twenty Years of Institutional Liberalism*, "International Relations" 26: 125–138.
- Kotz, D.M. (2001), *The State, Globalization, and Phases of Capitalist Development*, [in:] R. Albritton, M. Itoh, R. Westra, A. Zuege (eds.), *Phases of Capitalist Development: Booms, Crises and Globalizations*, (Hampshire–New York: Palgrave Press): 93–109.
- Krastev, I. (2016), *The Unraveling of The Post-1989 Order*, "Journal of Democracy" 27: 88.
- MacLeavy, J. (2019), *Neoliberalism and the New Political Crisis in The West*, "Ephemera. Theory & Politics in Organization" 19: 627–640.
- Öniş, Z. (2017), *The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order*, "The International Spectator" 3: 21.
- Pabst, A. (2016), *Is Liberal Democracy Sliding into "Democratic Despotism"*, "Political Quarterly" 87(1): 91.
- Pietraś, Z.J. (1990), *Koncepcje adaptacji politycznej* [Concepts of Political Adaptation], [in:] Z.J. Pietraś, A. Dumała (eds.), *Mechanizmy adaptacji politycznej państwa* [Mechanisms of State Political Adaptation], (Lublin: Wydawnictwo UMCS): 123–158.
- Polus, A. (2016), *Liberalizm(y) jako punkty referencyjne w teorii stosunków międzynarodowych* [Liberalism(s) as Reference Points in International Relations Theory], [in:] E. Halizak, R. Ożarowski, A. Wróbel (eds.), *Liberalizm & neoliberalizm w nauce o stosunkach międzynarodowych: teoretyczny pluralizm* [Liberalism & Neoliberalism in International Relations Studies: A Theoretical Pluralism], (Warszawa: Wydawnictwo Rambler): 37–49.
- Wallerstein, I. (1974), *The Modern World System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in The Sixteenth Century*, (New York: Academic Press).
- Whitham, B. (2018), *Post-Crash Neoliberalism in Theory and Practice*, "Political Studies Review" 16: 252–264.
- Wood, M., M. Flinders (2014), *Rethinking Depoliticization. Beyond the Governmental*, "Politics & Policy" 42: 151–170.

Zarycki, T. (2007), *Interdyscyplinarny model stosunków centro-peryferyjnych. Propozycje teoretyczne* [An Interdisciplinary Model of Centre-Periphery Relations. Theoretical Proposals], "Studia Regionalne i Lokalne" 1: 5.

Bezpieczeństwo ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego w latach 2017–2019. Raport z badań

Road Traffic Safety in Ostróda County in 2017–2019. Research Report

MARCIN SOBIECKI

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, e-mail: marcin-sobiecki@wp.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-6088-3587>

Streszczenie: Artykuł prezentuje problematykę bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego. W tym celu omówiono definicję bezpieczeństwa i bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Scharakteryzowano główne zagrożenia w ruchu drogowym oraz poruszono kwestie warunków atmosferycznych, stanu dróg i innych elementów przyczyniających się do powstawania zdarzeń drogowych. Następnie zanalizowano wyniki badań przeprowadzonych w latach 2017–2019 przez Wydział Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie na drogach powiatu ostródzkiego, zmierzających do poprawy bezpieczeństwa, jak również przedstawiono temat bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego w odbiorze społecznym na podstawie badania ankietowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo ruchu drogowego, wypadek, kolizja

Abstract: The article presents the issues of road safety in the district of Ostróda. For this purpose, the definition of safety and safety in road traffic was discussed. The main hazards of road traffic were presented and the issues of weather conditions, road conditions and other elements contributing to road accidents were raised. Then, the results of the research carried out in 2017–2019 by the Prevention and Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda on the roads of the Ostróda District aimed at improving safety was analyzed, as well as the topic of road traffic safety in the Ostróda District in the public perception on the basis of a questionnaire survey was presented.

Keywords: security, road safety, accident, road collision

Powiat ostródzki położony jest w zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, a jego stolicą jest miasto Ostróda, leżące nad Jeziorem Drwęckim. Powiat składa się z dziewięciu gmin, w tym z jednej gminy miejskiej (Ostróda), trzech gmin miejsko-wiejskich (Morąg, Miłakowo, Miłomłyn) oraz pięciu gmin wiejskich. Obejmuje 1766,29 ha powierzchni i zajmuje

22. miejsce w Polsce pod względem obszaru. Od północy sąsiaduje z powiatem elbląskim i lidzbarskim, od południa z działdowskim i nidzickim, od zachodu ze sztumskim i iławskim, a od wschodu z olsztyńskim. W obrębie powiatu znajdują się drogi: gminne o łącznej długości 727,9 km, co stanowi 42,4% wszystkich dróg; powiatowe o łącznej długości 658 km, co stanowi 38,3% wszystkich dróg, na których znajduje się 46 mostów i obiektów inżynierskich o długości 511,92 m.b. oraz 11 przejazdów kolejowych; wojewódzkie o łącznej długości 167,1 km, co stanowi 9,7% wszystkich dróg, w tym drogi pozamiejskie 160 km i zlokalizowane w miastach 8,8 km; krajowe o łącznej długości 165,2 km, co stanowi 9,6% wszystkich dróg.

Łączna długość tych dróg obejmuje 1718,07 km. Gęstość sieci drogowej to 97,3 km/100 km² (*Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego* 2019: 62). Średnia ocena stanu technicznego dróg gminnych wynosi 3,36, powiatowych 3,65, wojewódzkich 4,01 i krajowych 4,56 (Uchwała Nr XI/91/2015, załącznik: 5–17). Drogi podzielone są na drogi klasy L (lokalne) oraz klasy D (dojazdowe), są dobrze rozwinięte, o nawierzchni twardej bitumicznej ulepszonej, twardej ulepszonej brukowej oraz gruntowej (Zarządzenie Nr 22/2017, pkt 4d załącznika: 4).

W zakres przedmiotu badań empirycznych wchodzi charakterystyka i skutki wypadków drogowych na drogach powiatu ostródzkiego w latach 2017–2019 oraz działania Wydziału Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie na rzecz bezpieczeństwa.

Podstawowym celem badawczym jest analiza skuteczności działań podejmowanych przez policjantów Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie w obszarze poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Określenie takiego celu badań pozwoliło na sformułowanie celów szczegółowych, którymi są: 1) zdiagnozowanie problemu wypadków drogowych oraz ich przyczyny; 2) określenie skali zjawiska wypadków drogowych w powiecie ostródzkim; 3) określenie stanu infrastruktury drogowej w powiecie ostródzkim.

Mając na względzie cel badań i problem badawczy, przyjęto następującą hipotezę: policjanci Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie podejmują szereg działań zmierzających do poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i większość okazuje się skuteczna.

W artykule wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego przeprowadzonego techniką ankietowania, z zastosowaniem narzędzia w postaci kwestionariusza ankiety. Badania ankietowe zrealizowano na grupie 100 osób mieszkających w powiecie ostródzkim.

1. Bezpieczeństwo ruchu drogowego

Bezpieczeństwo w naukach społecznych nie posiada jednej, spójnej definicji (Sekściński 2013: 42). W ujęciach słownikowych określone jest jako „stan państwa zdolny do przeciwstawienia się zagrożeniom wywołanym przez człowieka lub naturę” (Pokruszyński 2012: 62). W większości definicji bezpieczeństwo rozumiane jest jako „poczucie stanu pewności, spokoju, zabezpieczenia, braku zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem”. Brak bezpieczeństwa wywołuje poczucie zagrożenia i niepokój oraz wyrządza szkodę określonemu podmiotowi, np. jednostce, grupie ludzi, a także destabilizuje jego funkcjonowanie i tożsamość.

W niniejszym artykule zostanie także przedstawiona problematyka bezpieczeństwa ruchu drogowego, które „dotyczy stanu osiągniętego w wyniku podjętych działań i środków zmierzających do wyeliminowania lub maksymalnego ograniczenia zagrożeń na drogach” (Leśnikowska-Matusiak 2012: 15). W tym kontekście można wyróżnić czynniki determinujące bezpieczeństwo ruchu drogowego, wśród których wyodrębnia się: organizację ruchu, nadzór nad ruchem drogowym, konstrukcję, stan techniczny i wyposażenie pojazdów, szkolenia i egzaminowanie kierowców, ratownictwo medyczne, psychologię transportu, drogi i oznakowanie, a także wymuszanie odpowiednich zachowań u uczestników ruchu drogowego (Zbyszyński 2017: 50).

2. Rodzaje zagrożeń w ruchu drogowym

Rozważając zagrożenia w ruchu drogowym, należy pamiętać o przyczynach ich powstawania. Przyczyn zagrożeń jest wiele, ale te najczęściej występujące można podzielić na trzy kategorie: 1) wywołane przez człowieka, np. niedostosowanie prędkości do warunków panujących na drodze; 2) wywołane czynnikami natury, np. śnieżyce, zamiecie, mgły, opady deszczu itp.; 3) wynikające z wad konstrukcyjnych infrastruktury drogowej, np. ubytki w nawierzchni drogi (Moneta 2016: 57–58).

Jednym z kluczowych błędów popełnianych przez kierowców jest jazda z nadmierną prędkością. Podczas większej prędkości kierowca ma znacznie mniej czasu na przetworzenie bodźców odbieranych z otoczenia oraz podjęcie decyzji, jak na nie zareagować i na samo działanie w tym zakresie.

Nadto nadmierna prędkość wydłuża drogę hamowania oraz powoduje pogorszenie się warunków równowagi pojazdu na krzywiznach drogowych. Należy również wspomnieć o tym, że wraz ze wzrostem prędkości rosną wymagania w stosunku do widoczności drogi, które szczególnie w miastach mogą być trudne do spełnienia (Gaca [i in.] 2016: 13). Drugim błędem popełnianym przez kierowców jest prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych. Spożycie alkoholu uniemożliwia bezpieczną jazdę samochodem, ogranicza pole widzenia, zniekształca obraz, powodując trudności z oceną odległości oraz szybkości. Alkohol pogarsza koordynację ruchową i wzrok oraz wydłuża czas reakcji w przypadku niebezpieczeństwa, a nadto wpływa na przecenianie możliwości i umiejętności kierowcy (Berg 2017: 65). Substancje odurzające, m.in. amfetamina, kokaina czy ekstazy, zaburzają percepcję wzrokową i słuchową, wprowadzają chaos, co skutkuje tym, iż kierowca nie zauważa szczegółów takich jak znaki drogowe czy osoby piesze. Marihuana, haszysz lub heroina wywołują spowolnienie i zniekształcenie odbioru bodźców wzrokowych i słuchowych. Prowadzą do braku koncentracji i senności aż do stanu błogości. LSD jest szczególnie niebezpieczna ze względu na „odrealnienie”, poczucie obcości własnego ciała, złudzenia, urojenia i omamy. Substancje odurzające bardzo silnie zaburzają ocenę i analizę sytuacji na drodze (Berg 2017: 64).

Zupełnie odmienną kategorię zagrożeń stanowią niebezpieczeństwa wywołane warunkami pogodowymi. Pierwszym czynnikiem jest śliska nawierzchnia (Ząbczyk [b.r.]: 1). Łączenie się kropel deszczu z pokrywającym jezdnię kurzem oraz innymi zanieczyszczeniami tworzy śliską warstwę mazi, co z kolei skutkuje utratą przyczepności. W wyniku długotrwałych obfitych opadów może dojść do zjawiska aquaplaningu. Zjawisko te zauważyć można podczas jazdy z dużą prędkością po mokrej nawierzchni, kiedy to bieżniki opon nie są w stanie odprowadzać wody spod kół pojazdu, a utworzony w ten sposób klin wody powoduje utratę przyczepności opon i w końcowym efekcie opona niesiona jest na warstwie wody. Drugim czynnikiem pogodowym, który negatywnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa na drodze, jest mgła lub zamieć śnieżna. Czynnikiem tym często towarzyszy ujemna temperatura. Natężone opady śniegu przyczyniają się do drastycznego pogorszenia widoczności, gdyż kierowca musi zmagać się ze światłem reflektora odbijającym się od spadających płatków. Widoczność ogranicza również śnieg zgarniany przez wycieraczki na boki przedniej szyby. Kierujący pojazdem ma ograniczone

pole widzenia zarówno z prawej, jak i lewej strony, co może grozić potrąceniem pieszego lub innego użytkownika drogi. Należy pamiętać o tym, iż prowadzenie pojazdu w tak trudnych warunkach wymaga od kierowcy umiejętności oceny sytuacji i szybkiego reagowania na bodźce, ponieważ np. widzialność podczas jazdy w gęstej mgle wynosi mniej niż 40 m. W takich warunkach światła reflektorów nie spełniają swojej funkcji, tworząc tzw. ścianę świetlną będącą ich odbiciem w cząsteczkach mgły (Wojtas, Szkoda 2018: 1150).

Na bezpieczeństwo ruchu drogowego wpływa także stan nawierzchni drogi oraz pobocza. Występujące na nawierzchni jezdni wzniesienia, fale, zagłębienia, wyboje, koleiny, tarki powodują wstrząsy i drgania pojazdu, co w rezultacie prowadzi do obniżenia komfortu jazdy, wzmożonej koncentracji i zwiększenia zmęczenia u kierowcy. Kierowanie pojazdem po takiej nawierzchni może grozić nagłą zmianą toru jazdy. Zbyt gwałtowna zmiana pasa ruchu na zdeformowanej nawierzchni, np. podczas wyprzedzania, może doprowadzić do poślizgu, co pośrednio wpływa na zaistnienie zdarzenia drogowego (Graczyk, Polasik 2016: 7). Olbrzymie zagrożenie dla kierowców stanowią źle utrzymane pobocza, zwłaszcza o nawierzchni gruntowej z luźną strukturą gruntu oraz zapadnięte przy krawędzi jezdni. Podczas zjechania pojazdu z jezdni, nawet przy niewielkiej prędkości, może on stracić przyczepność i wypaść z drogi, uderzając w drzewo lub inny obiekt będący w otoczeniu drogi. Do utraty panowania nad pojazdem prowadzą również zanieczyszczenia na nawierzchni drogi w postaci rozlanego oleju, rozsypanego żwiru lub innego luźnego materiału, jak również zalegające gлина lub błoto. Wyróżnione czynniki powodują opóźnienie reakcji kierowców i stwarzają poważne ryzyko powstania zdarzeń drogowych.

3. Stan bezpieczeństwa na drogach powiatu ostródzkiego – analiza wyników badań

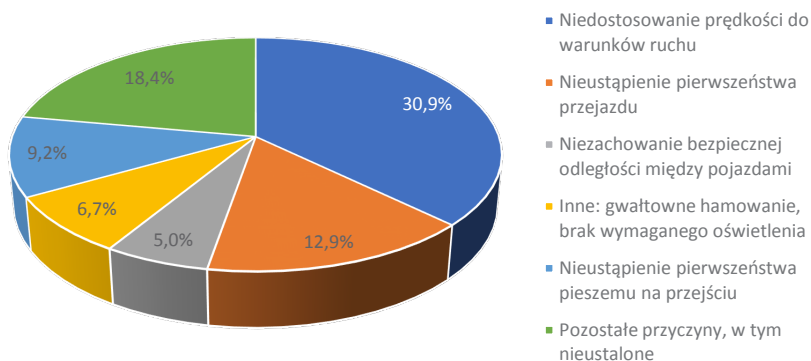
W latach 2017–2019 na drogach powiatu ostródzkiego odnotowano 239 wypadków drogowych, w wyniku których 31 osób poniosło śmierć, a 293 zostało rannych. Nadto Komenda Powiatowa Policji w Ostródzie oraz jednostki jej podległe przyjęły łącznie 3919 zgłoszeń o kolizjach drogowych, czyli zdarzeniach, w wyniku których powstały wyłącznie szkody materialne.

Tabela 1. Zestawienie porównawcze statystyki zdarzeń Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie w latach 2017–2019

Wyszczególnienie	2017	2018	2019	2019/2018		2019/2017	
				Zmiana ilościowa	Zmiana procentowa	Zmiana ilościowa	Zmiana procentowa
Wypadki	92	74	73	-1	-1,35	-19	-20,65
Osoby zabite	6	16	9	-7	-43,75	+3	+33,33
Osoby ranne	113	96	84	-12	-12,50	-29	-25,66
Kolizje drogowe	1492	1210	1217	+7	+0,57	-275	-18,43

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższego zestawienia wynika, że w 2019 r. odnotowano spadek wypadków drogowych o 1 w porównaniu z 2018 r. oraz o 19 wypadków w porównaniu z 2017 r. Stanowi to spadek o 1,35% do 2018 r. oraz 20,65% w stosunku do 2017 r. W 2019 r. liczba ofiar śmiertelnych była niższa o 7 osób w porównaniu z 2018 r., co stanowi spadek o 43,75%, natomiast w 2017 r. liczba ofiar śmiertelnych była wyższa o 3 osoby, co stanowi wzrost o 33,33%. Analizując liczbę osób rannych, to w 2017 r. była ona niższa o 29 osób, z kolei w 2018 r. o 12 osób w porównaniu z 2019 r. Liczba kolizji drogowych w 2019 r. wzrosła o 7 w odniesieniu do 2018 r., w którym odnotowano 1210 kolizji drogowych, oraz o 275 w porównaniu z 2017 r.

Wykres 1. Struktura głównych przyczyn wypadków w latach 2017–2019 spowodowanych przez kierujących pojazdami na terenie działania Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Nietrzeźwość kierowców i pieszych – sprawców wypadków drogowych w latach 2017–2019 na terenie działania Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie

Uczestnik ruchu	Wypadki			Zabici			Ranni			Kolizje		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Kierujący	10	7	4	0	0	1	13	13	13	39	44	24
Pieszy	2	1	2	0	0	1	2	1	1	0	0	1
Ogółem	12	8	6	0	0	2	15	14	14	39	44	25

Źródło: opracowanie własne.

Niedostosowanie prędkości jazdy do warunków ruchu od wielu lat pozostaje główną przyczyną wypadków spowodowanych przez kierujących pojazdami na terenie powiatu ostródzkiego. W analizowanych latach niedostosowanie prędkości stanowiło przyczynę 30,9% wszystkich wypadków spowodowanych winą kierujących pojazdami. W obranym przez autora okresie można zauważyć, że nietrzeźwi uczestnicy ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego spowodowali ogólnie 26 wypadków drogowych, z czego będący pod wpływem działania alkoholu kierujący 21, natomiast piesi 5. W wypadkach tych zginęły 2 osoby (1 z winy kierującego i 1 z winy pieszego), a 43 zostały ranne. Nadto nietrzeźwi uczestnicy ruchu drogowego spowodowali ogólnie 108 kolizji drogowych (*Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego* 2019: 30). Komenda Powiatowa Policji w Ostródzie nie prowadzi statystyk dotyczących sprawców zdarzenia drogowego będących pod wpływem środka podobnie działającego do alkoholu (po narkotykach lub innych środków odurzających), stąd też brak jest takich danych.

Jak wynika z tabeli 3, zdecydowana większość wypadków drogowych w latach 2017–2019 zaistniała w czasie „dobrych warunków atmosferycznych”. Zauważyć można, że podczas tych samych warunków pogodowych wraz z dużą liczbą wypadków odnotowano największą liczbę osób zabitych i rannych. W 2019 r. ogólna liczba wypadków drogowych nieco wzrosła (+2) w porównaniu z 2018 r., natomiast liczba ofiar śmiertelnych (-7) i rannych (-10) znacznie zmalała. Drugie miejsce w kategorii liczby wypadków drogowych zajmują warunki atmosferyczne „pochmurnie”. Podczas tych warunków w analizowanych latach liczba ofiar śmiertelnych wyniosła 9 osób, a liczba rannych 89 osób. W 2019 r. zauważyć można znaczny spadek liczby zabitych (-6) oraz rannych (-9). Podczas „opadów deszczu” w 2019 r. odnotowano 9 wypadków drogowych. W porównaniu z 2018 r. nastąpił niewielki spadek liczby wypadków (-1), liczba ofiar śmiertelnych utrzymała się na tym samym poziomie, a liczba rannych zmalała (-6). Według statystyk warunki te

zajmują trzecią pozycję co do liczby wypadków i ofiar. Wzrost wskaźników liczby wypadków (+4) oraz rannych (+5) nastąpił podczas „opadów śniegu i gradu”, które stanowiły 3,7% ogółu wymienionych warunków atmosferycznych. Nadto w 2019 r., poza wymienionymi warunkami atmosferycznymi, w większości odnotowano spadki liczby wypadków oraz zabitych.

Tabela 3. Wpływ warunków atmosferycznych na bezpieczeństwo ruchu drogowego w latach 2017–2019 na terenie działania Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie

Warunki atmosferyczne	Liczba wypadków			Liczba zabitych			Liczba rannych		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Dobre warunki atmosferyczne	44	41	48	4	8	7	56	47	49
Mgły, dym	0	1	1	0	0	0	0	1	1
Opady deszczu	24	10	9	2	1	1	32	18	12
Opady śniegu, gradu	6	0	4	0	0	0	6	0	5
Oślepiające słońce	0	3	1	0	0	0	0	4	1
Pochmurnie	32	22	15	1	7	1	34	32	23
Silny wiatr	2	0	1	0	0	0	2	0	1
Ogółem	108	77	79	7	16	9	130	102	92

Warunki atmosferyczne mogą się dublować, np. silny wiatr oraz pochmurnie, co zwiększa liczbę bezwzględną wskaźników.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Wypadki drogowe w latach 2017–2019 zależne od stanu nawierzchni na terenie działania Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie

Stan nawierzchni	Liczba wypadków			Liczba zabitych			Liczba rannych		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Sucha	43	47	50	4	8	7	48	54	55
Mokra	47	23	17	2	8	2	63	37	22
Oblodzenie, zaśnieżenie	6	3	7	0	0	0	6	3	8
Koleiny, garby	1	0	2	0	0	0	1	0	2
Dziury, wyboje	0	5	1	0	1	0	0	5	1
Kałuże, rozlewiska	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Zanieczyszczona	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Ogółem	97	79	78	6	18	9	118	99	89

Możą występować powtórzenia, np. nawierzchnia mokra, kałuże i rozlewiska w jednym zdarzeniu.

Źródło: opracowanie własne.

Słoneczna pogoda, sucha nawierzchnia oraz dobra widoczność pozytywnie wpływają na komfort i poczucie pewności podczas prowadzenia samochodu, a jednocześnie sprzyjają niebezpiecznej i ryzykownej jeździe. Ma to związek z efektem psychologicznym nazywanym „efektem Peltzmana”, który polega na tym, że im bezpieczniej czuje się kierowca, tym bardziej niebezpiecznie prowadzi pojazd. Poczuciu tego stanu sprzyjają zarówno korzystne warunki drogowe, jak i systemy bezpieczeństwa w samochodzie. Kierowcy czują się wówczas pewnie na drodze, a nawet zbyt pewnie, co może prowadzić do brawurowych zachowań, których konsekwencje mogą być niekiedy tragiczne (*Co oznacza „efekt Peltzmana”* 2017). Podczas niekorzystnych warunków atmosferycznych, np. intensywnych opadów śniegu, deszczu czy śliskiej nawierzchni, zmotoryzowani są bardziej ostrożni, skupieni i zwracają większą uwagę na wymagane ograniczenia prędkości z uwagi na warunki drogowe. Nadto wielu z nich rezygnuje z jazdy samochodem i przesiada się do środków komunikacji publicznej.

Posiadając dane statystyczne dotyczące liczby wypadków z określoną ich lokalizacją, można zidentyfikować obszary najbardziej zagrożone. Dzięki takim analizom zdecydowanie łatwiej jest podejmować decyzje mające na celu poprawę bezpieczeństwa w tych miejscach, m.in. prowadzić nadzór nad ruchem, jak również go monitorować.

4. Działania prewencyjno-kontrolne na terenie powiatu ostródzkiego w ramach poprawy bezpieczeństwa

W latach 2017–2019 Referat Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie liczył 23 funkcjonariuszy policji. Podczas działań dotyczących ujawniania przekroczeń prędkości oraz nietrzeźwych kierujących pojazdami wykorzystano następujące środki techniczne będące na wyposażeniu omawianej jednostki: 5 ręcznych (laserowych) mierników prędkości, pojazd nieoznakowany wyposażony w wideorejestrator oraz urządzenia do badania stanu trzeźwości w postaci 14 sztuk AlcoBlow oraz 7 Alco-Sensor IV CM.

Wśród działań prewencyjno-kontrolnych, mających na celu poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym, Komenda Powiatowa Policji w Ostródzie w analizowanych latach zrealizowała poniższe:

1. „Prędkość” – celem tych działań była poprawa bezpieczeństwa i porządku w ruchu drogowym poprzez egzekwowanie od kierujących pojazdami

przestrzegania ograniczeń prędkości. Funkcjonariusze policji prowadzili statyczne, jak i dynamiczne pomiary prędkości (w tym celu wykorzystano najnowsze pojazdy wyposażone w wideorejestrator, którymi poruszały się specjalne policyjne grupy SPEED, a ich głównym zadaniem było ujawnianie i przeciwdziałanie niebezpiecznym zachowaniom kierujących, mających wpływ na zaistnienie ciężkości wypadków drogowych. Policjanci dokonywali pomiarów prędkości ręcznymi miernikami z rejestracją obrazu);

2. „Alkohol i narkotyki” – działania te ukierunkowane były na przeprowadzenie badań stanu trzeźwości jak największej liczby kierujących pojazdami, przede wszystkim z wykorzystaniem taktyki tzw. szybkich testów;
3. „Niechroniony uczestnik ruchu drogowego” – działania te miały na celu zwrócenie uwagi na wykroczenia popełniane przez pieszych oraz kierujących względem nich, a także wyegzekwowanie obowiązku używania przez pieszych poruszających się po zmroku po drodze poza obszarem zabudowanym elementów odblaskowych w sposób widoczny dla innych uczestników ruchu drogowego.

W latach 2017–2019 prowadzono również akcje policyjne, które ukierunkowane były na eliminowanie z drogi wszystkich mankamentów związanych z nieprawidłowym oznakowaniem dróg lub ich brakiem. Szczególnym nadzorem objęto remontowane odcinki dróg lub ich przebudowy oraz inne miejsca, które ze względu na okresowe zwiększenie natężenia ruchu, jak również rodzaj i stan nawierzchni zagrożone były powstawaniem większej liczby zdarzeń drogowych. Nadto każdorazowo po każdym wypadku drogowym ze skutkiem śmiertelnym powoływano zespół lustracji odcinków dróg w celu określenia związku lub jego braku między zaistniałym wypadkiem drogowym a czynnikami związanymi z organizacją ruchu oraz z otoczeniem drogi. Służyć miało to wyeliminowaniu na przyszłość stwarzanych zagrożeń w danym miejscu. W celu zwiększenia bezpieczeństwa obywateli powiatu ostródzkiego korygowano zgłoszenia na Krajowej Mapie Zagrożeń Bezpieczeństwa, a w szczególności te dotyczące nieprawidłowej infrastruktury drogowej oraz przekroczenia dozwolonej prędkości.

5. Bezpieczeństwo w ruchu drogowym na terenie powiatu ostródzkiego w odbiorze społecznym na podstawie badania ankietowego

Badanie ankietowe przeprowadzono w okresie 17–25 marca 2021 r. za pośrednictwem internetu. Za pomocą strony internetowej Google została stworzona elektroniczna wersja ankiety. Utworzony do niej link zamieszczono na portalu społecznościowym Facebook z prośbą o wypełnienie ankiety osób mieszkających na terenie powiatu ostródzkiego. Respondenci wypełnili kwestionariusz ankiety samodzielnie bez zadawania pytań, a odpowiedzi przesłali elektronicznie na wskazany adres poczty elektronicznej.

Grupę badawczą stanowiło 100 osób, w tym 70 kobiet i 30 mężczyzn. Respondenci zostali podzieleni na 6 grup wiekowych: 18–25, 26–35, 36–45, 46–55, 56–65 lat i powyżej 66 lat. Bardzo liczną grupę ankietowanych odnotowano w przedziale wiekowym 36–45 lat (52%), a najmniej liczną w kategorii powyżej 66 lat (2%). Najliczniejszą grupę (88%) respondentów stanowiły osoby mieszkające na terenie gminy Ostróda (była to najprawdopodobniej Ostróda, gdyż to w tym mieście mieszka najwięcej ankietowanych). Mniej liczną grupę (12%) liczyły osoby mieszkające w innych miejscowościach położonych na terenie powiatu ostródzkiego. Osoby z wykształceniem średnim stanowiły grupę najliczniejszą (46%), a najmniej było reprezentantów szkoły podstawowej i gimnazjalnej (po 1%). Dominującą kategorię ankietowanych tworzyli kierowcy (72%), następnie osoby piesze (24%) i miłośnicy jednośladów (po 2%). Zdecydowana większość respondentów korzystała z samochodu bardzo często (59%), $\frac{1}{3}$ często i rzadko, a 14% bardzo rzadko. Na pytanie, czy na drogach powiatu ostródzkiego jest bezpiecznie, odpowiedzi „raczej tak” udzieliło 63% ankietowanych, zaś „zdecydowanie nie” 3%.

Tabela 5. Opinia respondentów na temat tego, czy na drogach powiatu ostródzkiego jest bezpiecznie

Wyszczególnienie	Procent
Raczej tak	63
Raczej nie	26
Zdecydowanie tak	8
Zdecydowanie nie	3

Źródło: badanie własne.

Jedno z trzech rozbudowanych pytań ankiety zawierało dziewięć odpowiedzi dotyczących czynników wpływających na brak poczucia bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego na drogach powiatu ostródzkiego. Zostało ono wybrane na podstawie osobistych obserwacji autora, aby ankietowani mogli odnieść się do faktycznych zagrożeń, a nie do teoretycznych przykładów książkowych. Respondenci, zgodnie z własnym doświadczeniem i obserwacją, zostali poproszeni o wybranie 3–5 odpowiedzi z zaproponowanej kafeterii w kategorii głównych czynników wpływających na brak poczucia bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego.

Tabela 6. Opinia respondentów na temat czynników wpływających na brak poczucia bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego na drogach powiatu ostródzkiego

Wyszczególnienie	Procent
Wtargnięcie na ulicę/niewłaściwe zachowania pieszych/przechodzenie przez ulicę w miejscach niedozwolonych	72
Nadmierna prędkość kierowców w miejscach o dużym natężeniu ruchu	68
Brak widocznie oznakowanych przejść dla pieszych ze szczególnym uwzględnieniem miejsc o dużym natężeniu ruchu pieszych takich jak szkoła, szpital, obiekty sportowe itp.	55
Nieodpowiednie oświetlenie chodników, dróg i parkingów	53
Brak rozwiązań (progi zwalniające, fotoradary, tablice mierzące prędkość itp.) spowalniających ruch samochodowy	32
Brak lub niska jakość ciągów komunikacyjnych (kładki, chodniki, drogi publiczne)	21
Zła organizacja ruchu zagrażająca wszystkim uczestnikom ruchu drogowego	19
Nieodpowiednia pielęgnacja zieleni miejskiej zagrażająca uczestnikom ruchu drogowego	15
Inne	2

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka odpowiedzi.

Źródło: badanie własne.

Jak wynika ze zrealizowanych badań, ankietowani najczęściej spotykają się z wtargnięciem pieszych na ulicę, niewłaściwym ich zachowaniem, przechodzeniem przez jezdnię w miejscach niedozwolonych (72%). Jako drugi czynnik wpływający na brak poczucia bezpieczeństwa respondenci wskazywali nadmierną prędkość kierowców w miejscach o dużym natężeniu ruchu (68%). Na trzecim miejscu uplasował się brak widocznie oznakowanych przejść dla pieszych (55%), kolejno zaś nieodpowiednie oświetlenie

chodników, dróg i parkingów (53%) oraz nieodpowiednia pielęgnacja zieleni miejskiej zagrażająca uczestnikom ruchu drogowego (15%).

Drugie rozbudowane pytanie w kwestionariuszu ankiety dotyczyło wskazania działań służących poprawie bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego. Respondenci mieli zaznaczyć 3–5 odpowiedzi, które, ich zdaniem, mogą przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego. Ankietowani określili, że najbardziej istotna jest dla nich poprawa oświetlenia chodników, dróg i parkingów (68%). Wśród działań, które należałoby podjąć, respondenci wyróżnili: poprawę widoczności przejść dla pieszych (58%), poprawę i rozwój infrastruktury drogowej (53%), edukację wczesnoszkolną o bezpieczeństwie w ruchu drogowym (43%). Najbardziej obojętne dla ankietowanych było zwiększenie kampanii społecznych (14%) oraz liczby patroli policji i kontroli drogowych (22%). Wyniki badań prezentuje tabela 7.

Tabela 7. Opinie respondentów na temat poprawy bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego na drogach powiatu ostródzkiego

Wyszczególnienie	Procent
Poprawa oświetlenia chodników, dróg i parkingów	68
Widocznie oznakowane przejścia dla pieszych	58
Poprawa oraz rozwój infrastruktury drogowej	53
Edukacja wczesnoszkolna o bezpieczeństwie w ruchu drogowym	43
Montaż progów zwalniających	36
Lepsza edukacja przyszłych kierowców	33
Ostrzejsze kary dla uczestników łamiących przepisy	27
Montaż fotoradarów w miejscach, gdzie znacznie przekraczana jest prędkość	26
Więcej patroli policji oraz kontroli drogowych	22
Więcej kampanii społecznych	14
Inne	3

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka odpowiedzi.

Źródło: badanie własne.

W trzecim rozbudowanym pytaniu ankietowani zostali poproszeni o wybranie najczęściej popełnianych wykroczeń przez kierujących pojazdami. Uzyskane odpowiedzi mogą przyczynić się do wskazania głównych zagrożeń ze strony kierujących. Pozwoli to na określenie skali danego zjawiska na drogach powiatu ostródzkiego.

Tabela 8. Opinia badanych na temat wykroczeń kierujących pojazdami w powiecie ostródzkim

Wyszczególnienie	Procent
Przekroczenie dozwolonej prędkości	86
Korzystanie z telefonu podczas jazdy	76
Wyprzedzanie innych pojazdów w miejscach niedozwolonych	67
Prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu lub środka podobnie działającego	47
Nieużywanie kierunkowskazów	36
Lepsza edukacja przyszłych kierowców	31
Parkowanie w miejscach niedozwolonych	31
Niestosowanie się do znaków drogowych i sygnalizacji świetlnej	29
Niekorzystanie podczas jazdy z pasów bezpieczeństwa	27
Przewożenie dzieci w sposób nieprawidłowy	9
Inne	0

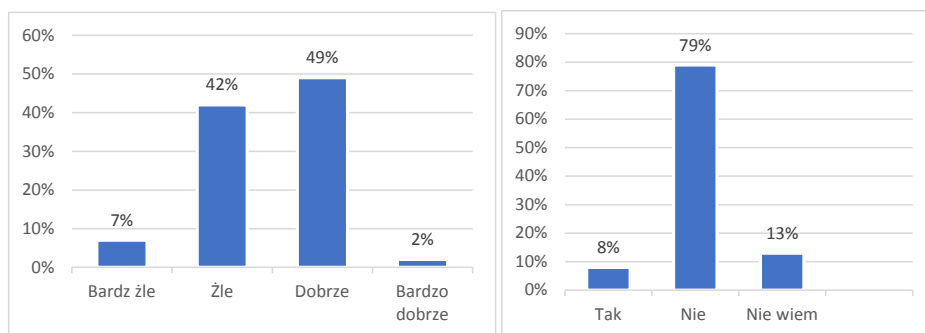
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka odpowiedzi.

Źródło: badanie własne.

Jak wynika z tabeli 8, respondenci wskazali, że najczęstszym popełnianym wykroczeniem na drogach powiatu ostródzkiego jest nadmierna prędkość (86%). Oprócz prędkości ankietowani zauważają zagrożenie spowodowane korzystaniem z telefonu komórkowego podczas jazdy (76%) i wyprzedzaniem innych pojazdów w miejscach niedozwolonych (67%). Czwarte miejsce, według respondentów, zajmuje prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu lub środka podobnie działającego (47%). Ankietowani wskazali, że przewożenie dzieci w sposób nieprawidłowy (9%) i nieużywanie świateł do jazdy dziennej (6%) należą do najmniej spotykanych wykroczeń popełnianych przez kierowców powiatu ostródzkiego.

Znając już wyniki dotyczące niepożądanych zachowań przez kierujących pojazdami, zbadano, czy prowadzone różnego rodzaju działania prewencyjno-kontrolne przez policję są pożądane i jak często powinny być przeprowadzane. W tym celu zadano ankietowanym dwa pytania: jedno, w którym mieli określić, czy istnieje potrzeba realizacji takich działań, a drugie, jak często powinny być one przeprowadzane. Zdecydowana większość ankietowanych (86%) uważa, że prowadzone przez policję działania są

pożądane i powinny odbywać się raz lub dwa razy w miesiącu (47%). Spośród badanych 9% nie wyraziło swojej opinii, a 5% wypowiedziało się, że nie potrzebuje takich działań. Niewielka liczba ankietowanych jest zdania, że działania takie powinny być przeprowadzane raz lub dwa razy w tygodniu (23%), a znikoma grupa (6%) sądzi, iż działania takie powinny być przeprowadzane codziennie. W opinii 16% ankietowanych działania takie należy przeprowadzać raz lub dwa razy w roku. Zrealizowane badanie wykazało, że bezpieczeństwo osób pieszych dobrze ocenia 49% mieszkańców powiatu ostródzkiego, a 42% źle. Nadto 79% badanych wskazuje na znaczny brak ścieżek rowerowych.

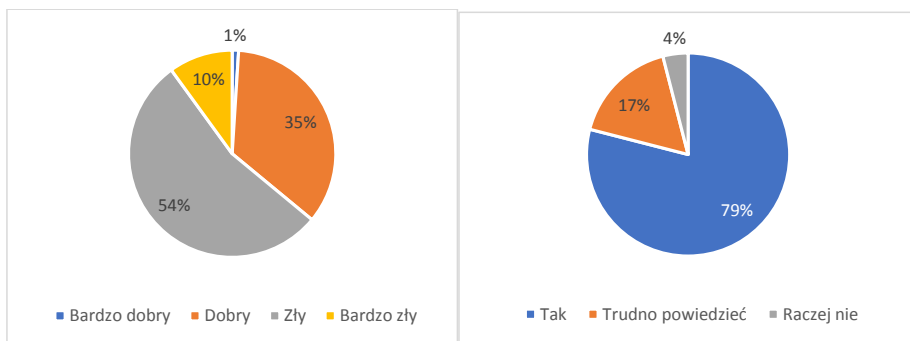

Wykres 2. Ocena stanu bezpieczeństwa osób pieszych oraz opinia respondentów na temat braku ścieżek rowerowych

Źródło: badanie własne.

W świetle analizowanych wyników zagrożenie bezpieczeństwa na drogach powiatu ostródzkiego stanowią również rowerzyści, piesi lub rolkarze słuchający muzyki/radia przez słuchawki (72%). Odsetek wypowiedzi „raczej tak” wyniósł 21%, a „raczej nie” 7%.

Podczas badania ankietowego skupiono się także na ocenie stanu nawierzchni dróg w powiecie ostródzkim oraz potrzebie rozbudowy infrastruktury drogowej. Spośród ankietowanych 54% stwierdziło, że stan nawierzchni dróg jest zły, zaś 35% dobry. Nadto w opinii 79% badanych istnieje potrzeba rozbudowy infrastruktury drogowej na terenie powiatu ostródzkiego.

Wykres 3. Ocena stanu nawierzchni dróg oraz potrzeba rozbudowy infrastruktury drogowej

Źródło: badanie własne.

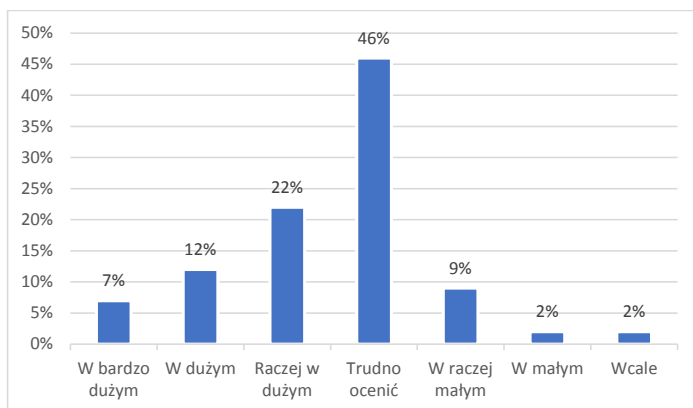
Kolejny podjęty obszar badawczy dotyczył ustalenia, z czyjej winy, według respondentów, dochodzi do zagrożenia bezpieczeństwa ruchu drogowego. Anketowani mieli do wyboru pięć odpowiedzi: z winy kierowców, pasażerów, motocyklistów, rowerzystów i pieszych. Według wskazań najczęściej do zagrożenia bezpieczeństwa dochodzi z winy kierującego. Odpowiedź taką wybrało aż 72% ankietowanych. Na drugim miejscu respondenci wskazali osoby piesze (23%), a na trzecim rowerzystów (5%). W tym badaniu osoby badane pominęły pasażerów i motocyklistów.

Na terenie działania Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie organizowane są akcje społeczne mające na celu propagowanie odpowiednich zachowań na drodze, których celem jest poprawa bezpieczeństwa na drogach powiatu ostródzkiego. Ankieta zawierała również pytanie dotyczące tychże kampanii społecznych. Jak wynika z analizy danych, 59% respondentów nie słyszało o kampaniach społecznościowych prowadzonych przez policję. Tylko 41% ankietowanych potwierdziło fakt dotyczący podejmowanych akcji.

W kolejnym pytaniu ankietowani mieli wypowiedzieć się, czy dzieci w szkołach na terenie powiatu ostródzkiego są dobrze przygotowywane do uczestnictwa w ruchu drogowym. Odpowiedzi „nie wiem” udzieliło 38% ankietowanych, „nie” 39%, zaś „tak” 23%. Na marginesie warto dodać, że edukacja wczesnoszkolna nie posiada w swoim programie nauczania o bezpieczeństwie w ruchu drogowym. Funkcjonariusze policji odwiedzają szkoły tylko na zaproszenie dyrekcji placówek. Wówczas omawiane są zagadnienia z zakresu ruchu drogowego, a dzieci uświadamiane są o czyhających niebezpieczeństwach na drodze. Już w szkołach podstawowych powinno pojawić się nauczanie o bezpieczeństwie na drodze. Respondenci mogą nie mieć wiedzy na temat

wizyt funkcjonariuszy Referatu Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie w szkołach i stąd pojawiła się tak niska ocena w tym zakresie.

Dalsza część kwestionariusza ankiety została poświęcona Wydziałowi Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie. Celem badania było uzyskanie informacji, jak w odbiorze respondentów postrzegani są funkcjonariusze. Kolejne pytanie dotyczyło tego, w jakim stopniu anketowani oceniają Wydział Prewencji i Ruchu Drogowego w kształtowaniu bezpieczeństwa ruchu drogowego na drogach powiatu ostródzkiego. Wypowiedź „trudno ocenić” zaznaczyło 46% badanych, „raczej w dużym” 22%, a „w dużym” 12%. Podobny rozkład wyników można zauważyć w odpowiedziach „w raczej małym” (12%) i „w bardzo dużym” (7%). Najniższy wynik uzyskała wypowiedź „w małym” i „wcale” (po 2%). W ankiecie respondenci pominęli odpowiedź „w bardzo małym”.

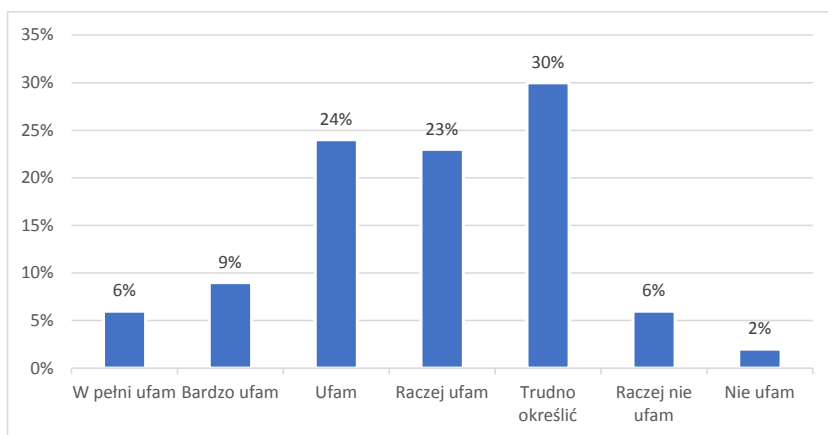

Wykres 4. Ocena Wydziału Prewencji i Ruchu Drogowego w kształtowaniu bezpieczeństwa

Źródło: badanie własne.

W kwestionariuszu ankiety zawarto także pytanie dotyczące oceny pracy funkcjonariuszy odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w ruchu drogowym. Odpowiedź „dobrze” odnotowano u 34% anketowanych, „wystarczająco” u 24%. Praca policjantów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w ruchu drogowym jest „niewystarczająca” dla 13% respondentów.

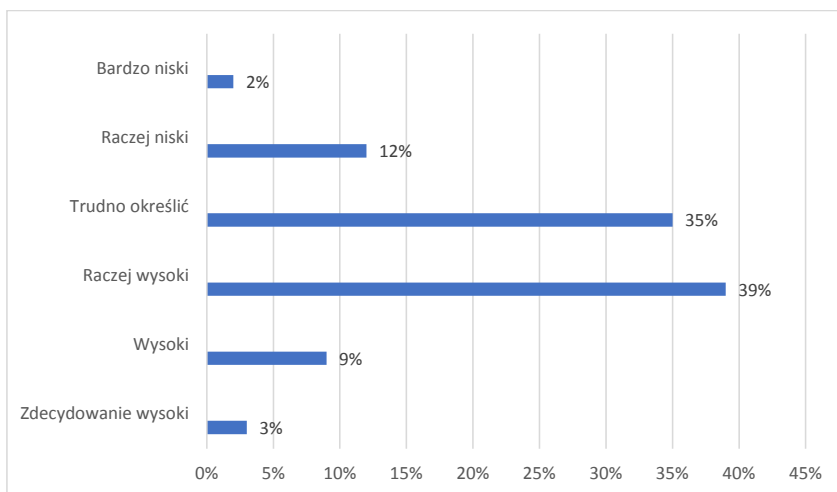
W kwestii zaufania funkcjonariuszom Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie najczęściej była wybierana odpowiedź „trudno określić” (30%). Kategorię „ufam” policjantom wybrało 24% respondentów, „raczej ufam” 23%, a „bardzo ufam” 9%.

Wykres 5. Ocena stopnia zaufania wobec funkcjonariuszy odpowiedzialnych za poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym na terenie powiatu ostródzkiego

Źródło: badanie własne.

W ostatniej części kwestionariusza ankiety uwaga została skupiona na ocenie bezpieczeństwa respondentów oraz na uzyskaniu informacji, skąd czerpią oni wiedzę na ten temat.

Wykres 6. Ocena poczucia bezpieczeństwa w ruchu drogowym w opinii respondentów

Źródło: badanie własne.

Uzyskane wyniki w zakresie oceny przez respondentów własnego poczucia bezpieczeństwa na drogach powiatu ostródzkiego wskazują, że 39% określa je na poziomie „raczej wysoki”, 12% „raczej niski”, zaś 35% wybrało odpowiedź „trudno określić”. Tylko 2% ankietowanych ocenia ten stan na poziomie „bardzo niski”.

Przedmiotem analizy były także dane dotyczące źródeł wiedzy respondentów na temat stanu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na terenie powiatu ostródzkiego. Na własne doświadczenie jako źródło wiedzy wskazało 50% respondentów, na własne obserwacje 45%, na opinię członków rodziny, sąsiadów, znajomych 4%, na informacje uzyskane z prasy, radia, internetu czy telewizji 1%.

Tabela 9. Źródła wiedzy respondentów na temat stanu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na terenie powiatu ostródzkiego

Wyszczególnienie	Procent
Na własnych doświadczeniach	50
Na własnych obserwacjach	45
Na opiniach członków rodzin, sąsiadów, znajomych	4
Na informacjach z prasy, radia, internetu, telewizji	1

Źródło: badanie własne.

Wnioski

Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym jest jednym z najistotniejszych zadań realizowanych przez policję. Dotychczasowe analizy pokazują, że największe zagrożenie występuje w odniesieniu do nadmiernej prędkości oraz niechronionych uczestników ruchu, głównie pieszych. Mimo tego iż obszary zagrożeń zostały opisane w niniejszym artykule, to należy cały czas dostrzegać niebezpieczeństwa, które w sposób pośredni bądź bezpośredni są przyczyną zaistnienia wypadku drogowego lub też rzutują na rodzaj oraz rozmiar doznanych obrażeń ciała. Do takich zachowań z całą pewnością można zaliczyć kierowanie pojazdem pod wpływem alkoholu, korzystanie podczas jazdy z telefonu, lekceważenie obowiązku używania pasów bezpieczeństwa i w końcu stan techniczny pojazdów.

W ramach oceny bezpieczeństwa ruchu drogowego na drogach powiatu ostródzkiego zanalizowano stan bezpieczeństwa, w wyniku czego

wykazano spadek liczby wypadków z jednoczesnym spadkiem liczby ofiar śmiertelnych. Wiąże się to z działaniami prewencyjno-kontrolnymi, jakie w analizowanych latach przeprowadził Wydział Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie. Cykliczne prowadzenie takich działań sprawia, że kierujący pojazdami są poddawani częstszym kontrolom drogowym, podczas których funkcjonariusze policji przeprowadzają rozmowę profilaktyczno-ostrzegawczą na temat przestrzegania przepisów prawa. Takie uświadamianie kierujących pojazdami znacznie wpływa na ich rozsądną jazdę, a tym samym na poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Dlatego też dalsza analiza wyników wskazała, że prowadzone działania prewencyjno-kontrolne przez policję są pożądane (86%) i powinny odbywać się raz lub dwa razy w miesiącu (47%).

Przeprowadzone badania ankietowe wykazały, że do większości wypadków drogowych dochodziło głównie w obszarze niezabudowanym (57,7%), podczas „dobrych warunków atmosferycznych” (50,3%), w porze dziennej (65,7%), na suchej nawierzchni (55,1%). Na terenie powiatu ostródzkiego można się spotkać z takimi zagrożeniami, jak: nieprawidłowe bądź błędne oznakowanie dróg, ubytki w nawierzchni jezdni, drzewa w skraju dróg, niewidoczne oznakowanie poziome czy też nadmierna ilość reklam umieszczonych w pasie drogowym lub w rejonie skrzyżowań. Nadto wyróżnić należy także czynnik ludzki. Uczestnik ruchu drogowego swoją bezmyślnością, brakiem wyobraźni lub rozwagi popełnia szereg wykroczeń, a tym samym stwarza zagrożenie dla innych. W celu poprawy bezpieczeństwa wśród mieszkańców powiatu prowadzono profilaktykę w zakresie bezpieczeństwa w ruchu drogowym w ramach lokalnego turnieju „Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego” oraz innych istotnych przedsięwzięć. Jak pokazały badania ankietowe, 59% respondentów nie słyszało o kampaniach społecznościowych prowadzonych przez policję. Aby policja mogła sprawnie działać podczas realizowania tego typu akcji, należałoby uruchomić procesy prawne zapewniające jej potencjał finansowy oraz kadrowy, pozwalający na skuteczną realizację działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego. Innymi działaniami mogącymi przynieść pozytywny efekt jest współdziałanie z lokalnymi mediami, zarządami dróg, strażą miejską i szkołami. Istotna jest także koordynacja przy tworzeniu i realizacji programów, wypromowanie i podanie do publicznej wiadomości strony internetowej, na której umieszczane byłyby aktualne wiadomości dotyczące odbywających się kampanii. Nadto Komendant Powiatowy Policji w Ostródzie powinien podpisać porozumienie z dyrekcjami szkół podstawowych znajdujących się

na terenie powiatu ostródzkiego w celu wdrożenia częstszych prelekcji na temat zagadnień związanych z bezpieczeństwem na drogach.

Z analizy danych wynika, że 72% ankietowanych nie czuje się bezpiecznie w obliczu niewłaściwego zachowania pieszych oraz nadmiernej prędkości w przypadku kierowców (68%). Respondenci określili, że najbardziej istotne są dla nich poprawa oświetlenia chodników, dróg i parkingów, poprawa widoczności przejść dla pieszych i rozwój infrastruktury drogowej. Pomimo takich uchybień aż 63% ankietowanych uważa, że na drogach powiatu ostródzkiego jest „raczej bezpiecznie”.

Interesująca wydaje się opinia respondentów dotycząca oceny Wydziału Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie w kształtowaniu bezpieczeństwa na drogach powiatu ostródzkiego. Odpowiedzi „trudno ocenić” udzieliło 46% ankietowanych. Wpływ na taki wynik zapewne miał rejon zamieszkania. Można zatem wnioskować o związkach, jakie występują między miejscem zamieszkania respondentów a wyborem przez nich oceny kompetencji zawodowych funkcjonariuszy policji. Wynik ten może również świadczyć o różnych spostrzeżeniach kompetencji policjantów przez kobiety i mężczyzn oraz innych doświadczeniach będących konsekwencją bezpośrednich spotkań z policjantami. Na taką ocenę wpływ mógł mieć także wiek respondentów. Uzyskana odpowiedź mogła być albo konsekwencją obiektywnie jeszcze większego krytycyzmu młodszych pokoleń, albo zdecydowanie różnych doświadczeń płynących ze spotkań z funkcjonariuszami policji. Mimo takiej odpowiedzi 34% respondentów dobrze ocenia pracę policjantów Wydziału Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie. Dzięki prowadzonym działaniom oraz zaangażowaniu funkcjonariuszy nastąpiła poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym, o czym świadczy fakt, iż 39% badanych uważa za „raczej wysokie” bezpieczeństwo w tym obszarze.

W zrealizowanych badaniach wykorzystano różnorodne metody badawcze. Zastosowane w pracy metody statystyczne, techniki badawcze i narzędzie badawcze, jakim był kwestionariusz ankiety, oraz przeprowadzona analiza wypowiedzi respondentów stanowiły podstawę do ustalenia, czy przyjęta hipoteza znalazła potwierdzenie w zebranych materiale badawczym.

Główna hipoteza została zweryfikowana tylko częściowo pozytywnie.

Autor niniejszego artykułu znajduje odzwierciedlenie dla potwierdzonej w wyniku przeprowadzonych badań hipotezy w osobistych obserwacjach z perspektywy funkcjonariusza instytucji publicznej, która stanowiła

teren badań. Wydaje się, że jest to na tyle istotny temat w zakresie kształtowania bezpieczeństwa w ruchu drogowym w powiecie ostródzkim, iż wymaga on dalszej obserwacji, badań oraz analiz naukowych.

Bibliografia

- Berg, A. (2017), *Wpływ alkoholu i środków odurzających na bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2: 61–66.
- Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego w województwie warmińsko-mazurskim (2019), VIII Raport Warmińsko-Mazurskiego Obserwatorium Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, Olsztyn, <https://obserwatorium.word.olsztyn.pl/wp-content/uploads/sites/6/2020/06/WMRaportBRD2019.pdf> (15.10.2021).
- Co oznacza „efekt Peltzman” w ruchu drogowym (2017), „Prawo Drogowe” 30.03.2017, <https://www.prawodrogowe.pl/informacje/przegląd-prasy/co-oznacza-efekt-peltzman-w-ruchu-drogowym> (25.09.2019).
- Gaca, S. [i in.] (2016), *Zarządzanie prędkością i jego rola z uwagi na funkcjonowanie sieci dróg samorządowych*, [w:] S. Gaca (red.), *Wyttyczne zarządzania prędkością na drogach samorządowych*, (Kraków–Gdańsk: Politechnika Krakowska, Politechnika Gdańska, Fundacja Rozwoju Inżynierii Lądowej, Krajowa Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego): 5–93.
- Graczyk, B., R. Polasik (2016), *Wpływ infrastruktury drogowej na bezpieczeństwo ruchu drogowego*, „Postępy w Inżynierii Mechanicznej. Developments in Mechanical Engineering” 7(4): 5–15.
- Leśnikowska-Matusiak, I. (2012), *Pedagogika wychowania dla bezpieczeństwa*, [w:] I. Leśnikowska-Matusiak (red.), *Bezpieczeństwo ruchu drogowego. Teoria i praktyka. Edukacja*, (Warszawa: Instytut Transportu Samochodowego): 13–17.
- Moneta, A. (2016), *Najczęstsze przyczyny i skutki zagrożeń komunikacyjnych*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” 1: 55–64.
- Pokruszyński, W. (2012), *Bezpieczeństwo: teoria i praktyka (podręcznik akademicki)*, (Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi).
- Uchwała (Nr XI/91/2015) Rady Powiatu w Ostródzie z dnia 28 października 2015 r. w sprawie uchwalenia planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Powiatu Ostródzkiego, Dz. Urz. Województwa Warmińsko-Mazurskiego z 2015 r. poz. 4355, załącznik.
- Sekściński, A. (2013), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych*, „e-Politikon” 6: 42–79.

- Wojtas, A., M. Szkoda (2018), *Analiza wybranych czynników wpływających na bezpieczeństwo w ruchu drogowym*, „Logistyka, Autobusy” 6: 1150.
- Zarządzenie (Nr 22/2017) Wójta Gminy Ostróda z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie „Planu rozwoju sieci dróg gminnych w gminie Ostróda na lata 2017–2021”, załącznik.
- Ząbczyk, K. [b.r.], *Meteorologia drogowa a bezpieczeństwo ruchu*, http://www.signalco.pl/data/dokumenty/meteorologia_drogowa_a_bezpieczenstwo_ruchu.pdf (25.09.2021).
- Zbyszyński, M. (2017), *Bezpieczeństwo niechronionych uczestników ruchu drogowego – stan obecny i przyszły*, „Transport Samochodowy” 1: 49–64.

Road Traffic Safety in Ostróda County in 2017–2019. Research Report

**Bezpieczeństwo ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego
w latach 2017–2019. Raport z badań**

MARCIN SOBIECKI

Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, e-mail: marcin-sobiecki@wp.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-6088-3587>

Abstract: The article presents the issues of road safety in the district of Ostróda. For this purpose, the definition of safety and safety in road traffic was discussed. The main hazards of road traffic were presented and the issues of weather conditions, road conditions and other elements contributing to road accidents were raised. Then, the results of the research carried out in 2017–2019 by the Prevention and Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda on the roads of the Ostróda District aimed at improving safety was analyzed, as well as the topic of road traffic safety in the Ostróda District in the public perception on the basis of a questionnaire survey was presented.

Keywords: security, road safety, accident, road collision

Streszczenie: Artykuł prezentuje problematykę bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego. W tym celu omówiono definicję bezpieczeństwa i bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Scharakteryzowano główne zagrożenia w ruchu drogowym oraz poruszono kwestie warunków atmosferycznych, stanu dróg i innych elementów przyczyniających się do powstawania zdarzeń drogowych. Następnie zanalizowano wyniki badań przeprowadzonych w latach 2017–2019 przez Wydział Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Powiatowej Policji w Ostródzie na drogach powiatu ostródzkiego, zmierzających do poprawy bezpieczeństwa, jak również przedstawiono temat bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego w odbiorze społecznym na podstawie badania ankietowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo ruchu drogowego, wypadek, kolizja

Ostróda County is located in the western part of Warmian-Masurian Voivodeship, and its capital city is Ostróda, situated on Drwęckie Lake. The county consists of nine communes, including one urban commune (Ostróda), three urban-rural communes (Morąg, Miłakowo, Miłomłyn) and

five rural communes. It covers an area of 1766.29 ha and is 22nd in Poland in terms of area. It neighbors with the districts of Elbląg and Lidzbark to the north, Działdowo and Nidzica to the south, Sztum and Iława to the west and Olsztyn to the east. Within the county there are: municipal roads with a total length of 727.9 km, which constitutes 42.4% of all roads; county roads with a total length of 658 km, which constitutes 38.3% of all roads, on which there are 46 bridges and engineering structures with a length of 511.92 m. b. and 11 railroad crossings; provincial roads with a total length of 167.1 km, which accounts for 9.7% of all roads, including non-urban roads 160 km and those located in cities 8.8 km; national roads with a total length of 165.2 km, which accounts for 9.6% of all roads.

The total length of these roads includes 1718.07 km. The density of the road network is 97.3 km/100 km² (*Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego* 2019: 62). The average technical condition rating of municipal roads is 3.36, district roads 3.65, provincial roads 4.01 and national roads 4.56 (Uchwała Nr XI/91/2015, Annex: 5–17). The roads are divided into class L (local) and class D (access) roads, they are well developed, with hard bituminous improved pavement, hard improved pavement, and dirt pavement (Zarządzenie Nr 22/2017, para. 4d of the Annex: 4).

The scope of the subject of empirical research includes the characteristics and consequences of road accidents on the roads of Ostróda County in 2017–2019, as well as the activities of the Prevention and Traffic Department of the Ostróda County Police Station for safety.

The primary research goal is to analyze the effectiveness of actions taken by the police officers of the District Police Headquarters in Ostróda in improving road traffic safety. The definition of such a research objective allowed the formulation of specific objectives, which are: 1) diagnosing the problem of road accidents and their causes; 2) determining the scale of the phenomenon of road accidents in Ostróda District; 3) determining the condition of road infrastructure in Ostróda District.

Considering the aim of the research and the research problem, the following hypothesis was accepted: policemen of the District Police Headquarters in Ostróda undertake a number of actions aimed at improving road traffic safety and most of them turn out to be effective.

The article uses the method of diagnostic survey conducted with the use of questionnaire survey technique. The survey was carried out on a group of 100 people living in Ostróda County.

1. Road traffic safety

Security in the social sciences does not have a single, consistent definition (Sek-ściński 2013: 42). In dictionary terms, it is defined as “the state of a state capable of resisting threats caused by man or nature” (Pokruszyński 2012: 62). In most definitions security is understood as “a feeling of a state of certainty, peace, security, absence of danger, and protection from danger.” Insecurity creates a sense of threat and anxiety and causes harm to a specific entity, e.g., an individual, or a group of people, and destabilizes its functioning and identity.

This article will also address the issue of road safety, which “refers to the state achieved as a result of actions and measures taken to eliminate or maximally reduce road hazards” (Leśnikowska-Matusiak 2012: 15). In this context, one can distinguish the factors determining road traffic safety, among which the following are singled out: traffic organization, traffic supervision, construction, technical condition and equipment of vehicles, training and examination of drivers, medical rescue, transport psychology, roads and signage, as well as enforcing appropriate behaviour in road traffic participants (Zbyszyński 2017: 50).

2. Types of road traffic hazards

When considering traffic hazards, it is important to keep in mind the causes of the hazards. There are many causes of hazards, but the most common ones can be divided into three categories: 1) man-made, e.g., failure to adjust speed to road conditions; 2) caused by factors of nature, e.g., snowstorms, blizzards, fog, rainfall, etc.; 3) resulting from structural defects in road infrastructure, e.g., gaps in the road surface (Moneta 2016: 57–58).

One of the key mistakes drivers make is speeding. At higher speeds, the driver has much less time to process the stimuli received from the environment and decide how to react to them and act on them. Moreover, excessive speed increases the braking distance and worsens the balance conditions of the vehicle on road curves. It is also important to mention that as speed increases, the demands on road visibility increase, which especially in cities can be difficult to meet (Gaca [et al.] 2016: 13). The second mistake drivers make is driving under the influence of alcohol or other psychoactive substances. Alcohol consumption prevents safe driving; it limits the field

of vision, and distorts the image, causing difficulty in judging distance and speed. Alcohol impairs motor coordination and vision and increases reaction time in case of danger, and moreover, influences the overestimation of the driver's abilities and skills (Berg 2017: 65). Narcotic substances, including amphetamines, cocaine, and ecstasy, impair visual and auditory perception and introduce chaos, resulting in the driver not noticing details such as road signs or pedestrians. Marijuana, hashish or heroin cause slowing down and distortion of visual and auditory perception. They lead to a lack of concentration and drowsiness to the point of bliss. LSD is particularly dangerous because of the "unreal" feeling, the sense of alienation of one's own body, delusions and hallucinations. Intoxicating substances very strongly impair judgment and analysis of the driving situation (Berg 2017: 64).

A completely different category of hazards are those caused by weather conditions. The first factor is the slippery road surface (Ząbczyk [s.a.]: 1). The combination of raindrops with dust and other dirt covering the road creates a slippery layer, which in turn results in a loss of grip. Aquaplaning can occur as a result of prolonged heavy rainfall. This phenomenon can be observed when driving at high speed on wet pavement when the tire treads are unable to evacuate the water from under the wheels of the vehicle, and the resulting wedge of water causes the tires to lose their grip, and eventually, the tire is carried on a layer of water. The second weather factor that negatively affects the feeling of safety on the road is fog or snow blizzard. These factors are often accompanied by sub-zero temperatures. Heavy snowfall contributes to drastically reduced visibility, as the driver must contend with headlight glare reflecting off falling flakes. Visibility is also reduced by snow scraped by the windshield wipers onto the sides of the windshield. The driver's field of vision is reduced on both the right and left sides of the vehicle, which can result in a risk of hitting a pedestrian or other road user. Keep in mind that driving in such difficult conditions requires from the driver the ability to assess the situation and react quickly to stimuli, because, for example, visibility when driving in dense fog is less than 40 m. In such conditions headlights do not perform their function, creating a so-called wall of light being their reflection in the fog particles (Wojtas, Szkoda 2018: 1150).

Road safety is also affected by the condition of the road surface and shoulders. The bumps, waves, depressions, potholes, ruts, and friction on the road surface cause vehicle shaking and vibration, which in turn leads to reduced driving comfort, increased concentration and increased driver

fatigue. Driving on such surfaces can lead to sudden lane changes. Too abrupt a lane change on a deformed pavement, e.g., when overtaking, may lead to a skid, which indirectly affects the occurrence of a traffic accident (Graczyk, Polasik 2016: 7). Poorly maintained shoulders, especially those with loose soil structure and collapsed shoulders near the edge of the roadway, pose a huge threat to drivers. When a vehicle leaves the roadway, even at low speed, it may lose traction and roll off the road, hitting a tree or other object in the roadway environment. Debris on the road surface in the form of spilt oil, gravel or other loose material, as well as clay or mud, can also lead to loss of control of the vehicle. These factors delay drivers' reactions and create a serious risk of traffic incidents.

3. The condition of safety on the roads in the county of Ostróda – analysis of the survey results

In 2017–2019, 239 road accidents were recorded on the roads of Ostróda County, resulting in 31 deaths and 293 injuries. In addition, the District Police Headquarters in Ostróda and its subordinate units accepted a total of 3919 reports of road collisions, i.e. incidents resulting in only material damage.

Table 1. Comparative summary of incident statistics of the Ostróda County Police Department 2017–2019

Specification	2017	2018	2019	2019/2018		2019/2017	
				Quantitative	Percentage	Quantitative	Percentage
Accidents	92	74	73	-1	-1,35	-19	-20,65
Persons killed	6	16	9	-7	-43,75	+3	+33,33
Injured persons	113	96	84	-12	-12,50	-29	-25,66
Road traffic collisions	1492	1210	1217	+7	+0,57	-275	-18,43

Source: own study.

The breakdown shows that in 2019, there was a decrease of 1 traffic accident compared to 2018 and a decrease of 19 accidents compared to 2017. This represents a decrease of 1.35% in 2018 and a decrease of 20.65% from 2017. In 2019, there were 7 fewer fatalities compared to 2018, a decrease of 43.75%,

while in 2017, there were 3 more fatalities, an increase of 33.33%. Analyzing the number of injured people, it was lower by 29 people in 2017 and 12 people in 2018 compared to 2019. The number of traffic collisions in 2019 increased by 7 with respect to 2018, in which 1210 traffic collisions were reported, and by 275 compared to 2017.

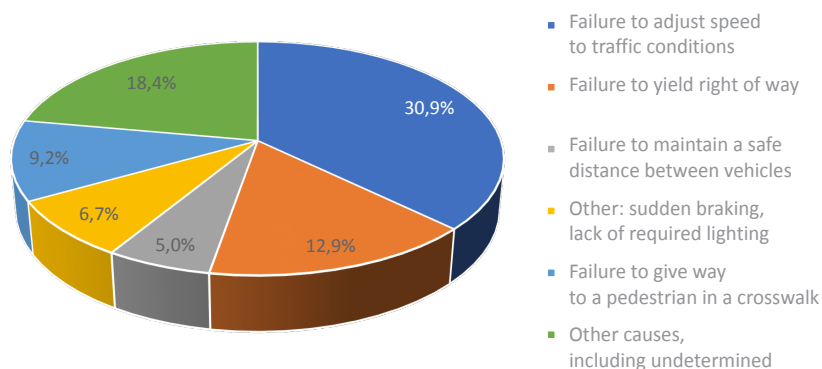

Chart 1. Structure of the main causes of accidents in 2017-2019 caused by vehicle drivers in the area of the District Police Headquarters in Ostróda

Source: own study.

Table 2. Intoxication of drivers and pedestrians – perpetrators of road accidents in 2017-2019 in the area of activity of the District Police Headquarters in Ostróda

Road users	Accidents			Killed			Injured			Collisions		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Driver	10	7	4	0	0	1	13	13	13	39	44	24
Pedestrian	2	1	2	0	0	1	2	1	1	0	0	1
Total	12	8	6	0	0	2	15	14	14	39	44	25

Source: own study.

For many years, not adjusting the speed to traffic conditions has been the main cause of accidents caused by drivers in Ostróda County. In the years under analysis, speeding was the cause of 30.9% of all accidents caused by drivers. In the period chosen by the author, one may notice that intoxicated road users in the Ostróda powiat caused 26 road accidents in total, including 21 drivers under the influence of alcohol and 5 pedestrians. 2 people were killed (1 driver and 1 pedestrian) and 43 were injured. In addition, intoxicated road users caused a total of 108 traffic collisions (*Bezpieczeństwo Ruchu*

Drogowego 2019: 30). The Ostróda District Police Station does not keep statistics on traffic incident perpetrators under the influence of a drug similar to alcohol (after drugs or other intoxicants), hence no such data is available.

As can be seen from Table 3, the vast majority of traffic accidents 2017–2019 occurred during “good weather conditions.” It can be noted that during these same weather conditions, along with a high number of accidents, the highest number of people killed and injured was recorded. In 2019, the total number of road accidents increased slightly (+2) compared to 2018, while the number of fatalities (-7) and injuries (-10) decreased significantly. The second highest number of traffic accidents is during “cloudy” weather conditions. During these conditions, there were 9 fatalities and 89 injuries during the years analyzed. In 2019, a significant decrease in fatalities (-6) and injuries (-9) can be observed. There were 9 traffic accidents during the “rainout” in 2019. Compared to 2018, there was a slight decrease in the number of accidents (-1), the number of fatalities remained the same, and the number of injuries decreased (-6). According to statistics, these conditions rank third in terms of accidents and casualties. Increases in accident (+4) and injury (+5) rates occurred during “snow and hail,” which accounted for 3.7% of the total of all weather conditions listed. Furthermore, in 2019, outside of the listed weather conditions, decreases in accidents and fatalities were mostly reported.

Table 3. The influence of weather conditions on road traffic safety in 2017–2019 in the area of Ostróda District Police Station operation

Weather conditions	Number of accidents			Number of persons killed			Number of injured		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Good weather conditions	44	41	48	4	8	7	56	47	49
Fog, smoke	0	1	1	0	0	0	0	1	1
Rainfall	24	10	9	2	1	1	32	18	12
Snowfall, hail	6	0	4	0	0	0	6	0	5
Dazzling sun	0	3	1	0	0	0	0	4	1
Cloudy	32	22	15	1	7	1	34	32	23
Strong wind	2	0	1	0	0	0	2	0	1
Total	108	77	79	7	16	9	130	102	92

Atmospheric conditions can duplicate each other, such as strong winds and cloudy weather, which increases the absolute number of indicators.

Source: own study.

Table 4. Road accidents in 2017–2019 depending on the condition of the road surface in the area of the Ostróda District Police Station operation

Surface condition	Number of accidents			Number of persons killed			Number of injured		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Dry	43	47	50	4	8	7	48	54	55
Wet	47	23	17	2	8	2	63	37	22
Icing, snow	6	3	7	0	0	0	6	3	8
Ruts, humps	1	0	2	0	0	0	1	0	2
Potholes, bumps	0	5	1	0	1	0	0	5	1
Puddles, spillages	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Contaminated	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Total	97	79	78	6	18	9	118	99	89

There may be repetition, e.g., wet pavement, puddles, and spills in one event.

Source: own study.

While sunny weather, dry pavement, and good visibility positively affect driving comfort and confidence, they also encourage dangerous and risky driving. This has to do with a psychological effect called the “Peltzman effect,” which is that the safer a driver feels, the more dangerous they drive. This feeling of safety is encouraged by both favorable road conditions and the safety systems in the car. Drivers then feel confident on the road, or even overconfident, which can lead to bravado, the consequences of which can sometimes be tragic (*Co oznacza “efekt Peltzman”* 2017). During adverse weather conditions, such as heavy snow, rain, or slippery pavement, motorists are more cautious, focused, and pay more attention to required speed limits due to road conditions. In addition, many of them give up driving and switch to public transportation.

Having statistical data on the number of accidents with their specific location, you can thus identify the areas most at risk. Thanks to such analyses it is much easier to make decisions aimed at improving safety in these places, among others, to conduct traffic surveillance, as well as to monitor it.

4. Prevention and control activities in the territory of Ostróda County within the framework of safety improvement

In 2017–2019 the Traffic Department of the District Police Station in Ostróda had 23 police officers. The following technical means, which are on the equipment of the unit in question, were used during the activities concerning the disclosure of speeding and intoxicated drivers: 5 hand-held (laser) speed meters, an unmarked vehicle equipped with a video recorder and devices for sobriety testing in the form of 14 AlcoBlow and 7 Alco-Sensor IV CM.

Among the prevention and control activities aimed at improving road traffic safety, the District Police Headquarters in Ostróda has carried out the following activities in the years under analysis:

1. “Speeding” – the aim of these actions was to improve safety and order in road traffic by enforcing vehicle drivers to observe speed limits. Police officers conducted static as well as dynamic speed measurements (for this purpose the newest vehicles equipped with video recorders were used, which were driven by special police SPEED groups, and their main task was to reveal and counteract dangerous behaviours of drivers, affecting the severity of road accidents. Police officers measured the speed with hand-held meters with image recording);
2. “Alcohol and drugs” – these activities were aimed at testing the sobriety of as many drivers as possible, primarily using the tactics of the so-called quick tests;
3. “Unprotected participants of road traffic” – the activities were aimed at drawing attention to offences committed by pedestrians and drivers against them, as well as at enforcing the obligation of pedestrians walking after dark outside built-up areas to use reflective elements in a manner visible to other road users.

During the period 2017–2019, police actions were also carried out, which were aimed at eliminating all deficiencies related to improper road markings or their absence from the road. Particular supervision was exercised over repaired road sections or their reconstructions, as well as other places which, due to periodic increases in traffic volume, as well as the type and condition of the road surface, were at risk of a higher number of traffic incidents. Moreover, after each fatal road accident, a road section inspection team was appointed to determine whether or not there was a connection between the road accident and factors connected with traffic

organization and the road environment. The purpose of this was to eliminate hazards in a given place in the future. In order to increase the safety of Ostróda District citizens, the reports on the National Road Safety Map were corrected, in particular those concerning improper road infrastructure and speeding.

5. Road traffic safety in the county of Ostróda in the public perception on the basis of a survey

The survey was conducted between March 17–25, 2021 via the Internet. An electronic version of the survey was created using the Google website. The link created for it was posted on Facebook social media asking people living in Ostróda County to complete the survey. The respondents filled in the survey questionnaire on their own without being asked, and sent the answers electronically to the indicated e-mail address.

The study group consisted of 100 individuals, including 70 females and 30 males. The respondents were divided into 6 age groups: 18–25, 26–35, 36–45, 46–55, 56–65 and over 66. A very large group of respondents was recorded in the age range of 36–45 years (52%), while the least number of respondents was recorded in the category of over 66 years (2%). The most numerous group (88%) of respondents were people living in Ostróda Municipality (it was most probably Ostróda because this is the town where most of the respondents live). Less numerous group (12%) were people living in other towns located in Ostróda County. People with secondary education were the most numerous group (46%), and the least numerous were representatives of the primary and secondary school (1% each). The dominant category of respondents were drivers (72%), followed by pedestrians (24%) and cyclists (2% each). The vast majority of respondents used a car very often (59%), $\frac{1}{3}$ often and rarely, and 14% very rarely. When asked if the roads in Ostróda are safe, 63% of the respondents answered “rather yes” and 3% answered “definitely not” 3%.

Table 5. Respondents' opinion on whether the roads in Ostróda County are safe

Specification	Percentage
Rather yes	63
Rather not	26
Definitely yes	8
Definitely not	3

Source: own survey.

One of the three extended questions in the survey contained nine responses concerning factors affecting road users' lack of feeling of safety on Ostróda County roads. It was chosen on the basis of the author's personal observations so that the respondents could relate to actual dangers rather than theoretical book examples. The respondents, according to their own experience and observation, were asked to choose 3–5 answers from the proposed cafeteria in the category of the main factors affecting the lack of feeling of safety of road users.

Table 6. Respondents' opinion on the factors influencing the lack of feeling of safety of road traffic participants on the roads in Ostróda County

Specification	Percentage
Trespassing on the street/inappropriate pedestrian behaviour/crossing the street in prohibited places	72
Excessive speeding by drivers in areas with heavy traffic	68
Lack of visibly marked pedestrian crossings with particular attention to areas with high pedestrian traffic such as schools, hospitals, sports facilities etc.	55
Inadequate lighting of pavements, roads and car parks	53
Lack of solutions (speed bumps, speed cameras, signs, etc.) to slow down traffic	32
Lack or poor quality of communication routes (footbridges, pavements, public roads)	21
Poor traffic organisation endangering all road users	19
Inadequate care of urban greenery endangering road users	15
Other	2

Percentages do not sum to 100 because respondents could select more than one response.

Source: own survey.

According to the results of the survey, respondents most often encountered pedestrians trespassing on the street, improper behaviour, and crossing the road in prohibited places (72%). As the second factor influencing the lack of feeling of safety, respondents indicated excessive speed of drivers in places with heavy traffic (68%). In third place was the lack of visibly marked pedestrian crossings (55%), followed by inadequate lighting of sidewalks, roads and parking lots (53%) and inadequate maintenance of urban greenery endangering road users (15%).

The second extended question in the survey questionnaire asked respondents to identify actions to improve the safety of road users. Respondents were asked to select 3–5 responses that they felt could improve the safety of road users. The respondents indicated that improving the lighting of sidewalks, roads, and parking lots was the most important to them (68%). Among the actions that should be taken, respondents singled out: improving the visibility of pedestrian crossings (58%), improving and developing road infrastructure (53%), and early childhood education about road safety (43%). Most indifferent to the respondents were increasing social campaigns (14%) and the number of police patrols and road checks (22%). Survey results are presented in Table 7.

Table 7. Respondents' opinions on improving the safety of road users on the roads in Ostróda County

Specification	Percentage
Improving the lighting of pavements, roads and car parks	68
Visibly marked pedestrian crossings	58
Improvement and development of road infrastructure	53
Early childhood education on road safety	43
Installation of speed bumps	36
Better education of future drivers	33
Stricter penalties for offenders	27
Installation of speed cameras in places where speeding is considerably exceeded	26
More police patrols and road checks	22
More social campaigns	14
Other	3

Percentages do not sum to 100 because respondents could select more than one response.

Source: own survey.

In the third extended question, respondents were asked to select the most common offences committed by motorists. The answers obtained may contribute to the identification of the main dangers posed by drivers. This will make it possible to determine the scale of the phenomenon on the roads of the Ostróda District.

Table 8. Respondents' opinion about offences committed by vehicle drivers in the Ostróda County

Specification	Percentage
Exceeding the speed limit	86
Using the phone while driving	76
Overtaking other vehicles in prohibited places	67
Driving under the influence of alcohol or of a similarly acting substance	47
Failure to use direction indicators	36
Better education of future drivers	31
Parking in prohibited spaces	31
Failure to obey traffic signs and signals	29
Failure to use seat belts while driving	27
Carrying children in an improper manner	9
Other	0

Percentages do not sum to 100 because respondents could select more than one response.

Source: own survey.

As shown in Table 8, the respondents indicated that the most common offence committed on the roads of Ostróda County is speeding (86%). In addition to speeding, respondents note the danger caused by using a cell phone while driving (76%) and overtaking other vehicles in unauthorized places (67%). Fourth place, according to respondents, is driving under the influence of alcohol or a similarly acting drug (47%). The respondents indicated that carrying children in an improper manner (9%) and not using daytime running lights (6%) are among the least common offences committed by drivers in Ostróda County.

Knowing the results concerning undesirable behaviour by drivers, the question of whether various types of preventive and control activities by the police are desirable and how often they should be carried out was examined. For this purpose, the respondents were asked two questions: one in

which they were to determine whether there was a need for such activities, and the other about how often they should be carried out. An overwhelming number of respondents (86%) believe that police-led activities are desirable and should take place once or twice a month (47%). Of those surveyed, 9% expressed no opinion and 5% said they did not need such activities. A small number of respondents think that such activities should be carried out once or twice a week (23%) and a small group (6%) think that such activities should be carried out every day. In the opinion of 16% of respondents, such activities should be carried out once or twice a year. The realized survey has shown that the safety of pedestrians is assessed as good by 49% of Ostróda citizens and 42% as bad. Moreover, 79% of the respondents indicate a significant lack of bicycle paths.

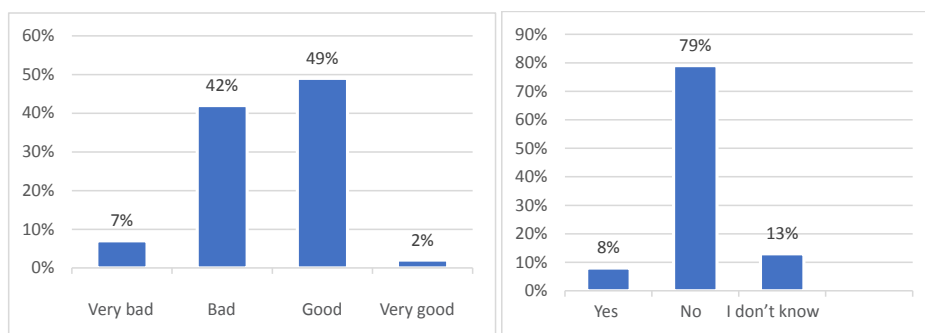

Chart 2. Pedestrian safety ratings and respondents' opinion of the lack of bike lanes

Source: own survey.

In the light of the results analysed, cyclists, pedestrians or skaters listening to music/radio via headphones are also a threat to road safety in Ostróda County (72%). The percentage of "rather yes" statements was 21% and "rather no" 7%.

The survey also focused on the assessment of the condition of road surfaces in Ostróda County and the need for road infrastructure development. Among the respondents, 54% said that the condition of the road surface is bad and 35% said that it is good. Moreover, 79% of the respondents think that there is a need to extend the road infrastructure in the county of Ostróda.

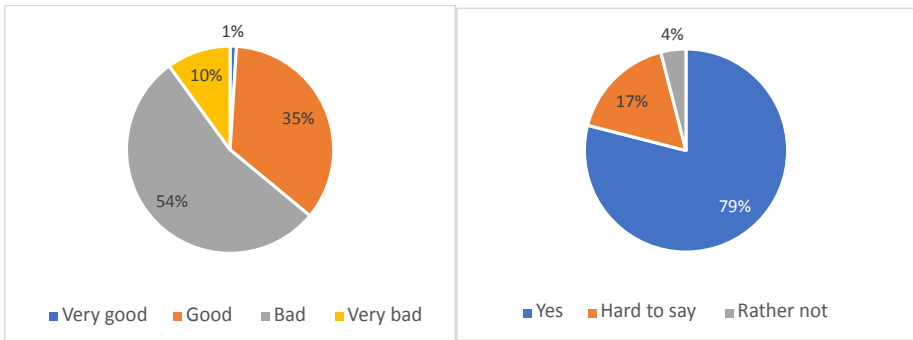

Chart 3. Assessment of road surface condition and need for road infrastructure development

Source: own survey.

The next research area undertaken was to find out through whose fault, according to the respondents, road safety is endangered. The respondents could choose from five answers: the fault of drivers, passengers, motorcyclists, cyclists and pedestrians. According to the respondents, safety is most often endangered by the driver's fault. This answer was chosen by as many as 72% of the respondents. In the second place, the respondents indicated pedestrians (23%), and in third place cyclists (5%). In this study, those surveyed omitted passengers and motorcyclists.

In the area of the activities of the District Police Headquarters in Ostróda, social actions are organized to promote appropriate behaviour on the road in order to improve safety on the roads of the Ostróda District. The survey also included a question about these social campaigns. As can be seen from the data analysis, 59% of the respondents have not heard of social campaigns run by the police. Only 41% of the respondents confirmed the fact about the community actions undertaken.

In the next question, the respondents were asked to express their opinion on whether children at schools in Ostróda are well prepared for participation in road traffic. The answer "I don't know" was given by 38% of the respondents, "no" by 39% and "yes" by 23%. As a side note, it is worth mentioning that early childhood education does not have road safety in its curriculum. Police officers visit schools only at the invitation of the headmasters. Then, traffic issues are discussed and children are made aware of the dangers on the road. Teaching about road safety should appear already

in elementary school. The respondents may not know about the visits of the Traffic Officers of the District Police Headquarters in Ostróda to schools and that is why such a low opinion was given in this respect.

The next part of the questionnaire was devoted to the Prevention and Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda. The aim of the survey was to get information on how the respondents perceived the officers. The next question was about how the respondents evaluate the Prevention and Traffic Department in shaping the road traffic safety on the roads of Ostróda County. 46% of the respondents marked "difficult to assess," 22% "rather a lot" and 12% "a lot." A similar distribution of results can be seen in the answers "rather little" (12%) and "in a very big" (7%). The lowest score was given to the statement "in a small" and "not at all" (2% each). In the survey, respondents omitted the answer "in a very small."

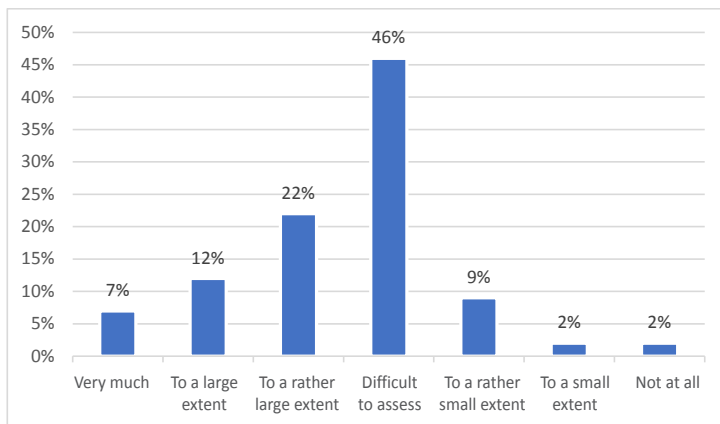

Chart 4. Assessment of the Prevention and Traffic Department in shaping safety

Source: own survey.

The survey questionnaire also included a question regarding the evaluation of the work of traffic safety officers. The answer "good" was recorded by 34% of the respondents, and "sufficient" by 24%. The work of the police officers responsible for road safety is "insufficient" for 13% of the respondents.

As for the issue of trust in the officers of the District Police Headquarters in Ostróda, the most frequently chosen answer was "difficult to say" (30%). The category "I trust" police officers was selected by 24% of the respondents, "I rather trust" by 23%, and "very trust" by 9%.

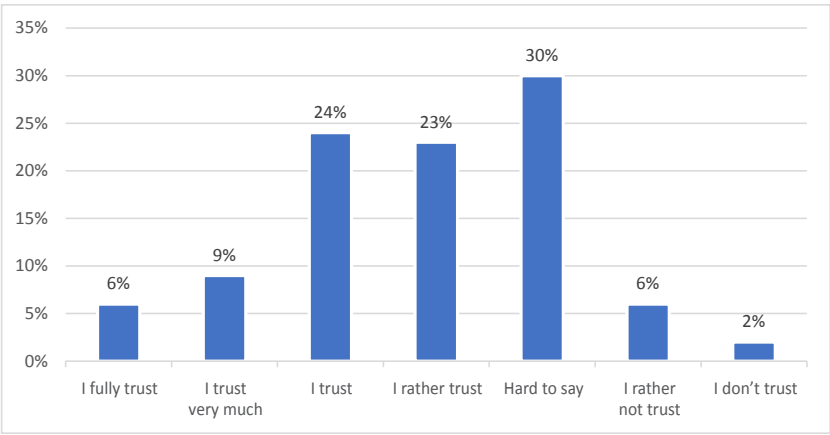

Chart 5. Evaluation of the level of trust towards officers responsible for improving road traffic safety in the county of Ostróda

Source: own survey.

In the last section of the survey questionnaire, the focus was on the respondents' safety assessment and on obtaining information on where they get their knowledge on this topic.

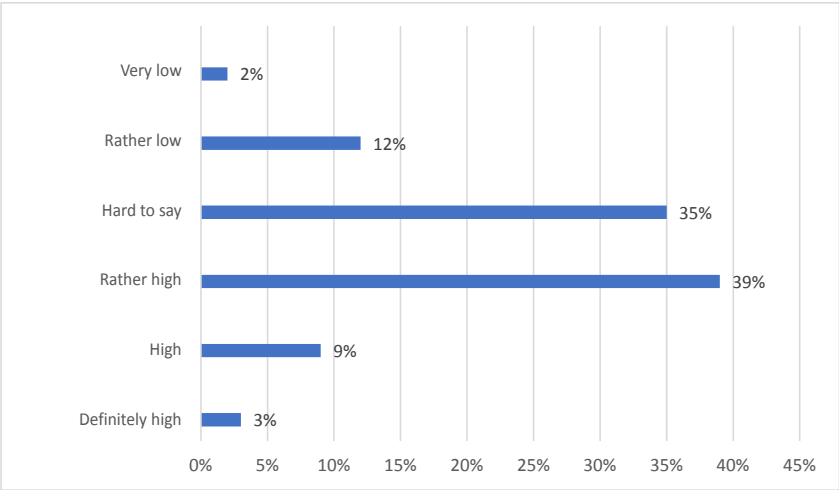

Chart 6. Evaluation of the feeling of safety in road traffic according to the respondents

Source: own survey.

The results obtained in the field of respondents' assessment of their own feeling of safety on the roads in Ostróda County show that 39% define it as "rather high," 12% "rather low" and 35% chose the answer "difficult to say." Only 2% of the respondents assessed it as "very low."

Data on the respondents' sources of knowledge about road traffic safety in the county of Ostróda were also analyzed. 50% of the respondents pointed to their own experience, 45% to their own observations, 4% to the opinions of family members, neighbours and friends and 1% to information obtained from the press, radio, Internet or television.

Table 9. Respondents' sources of knowledge about road traffic safety in the county of Ostróda

Specification	Percentage
On your own experience	50
On my own observations	45
On the opinions of family members, neighbours, acquaintances	4
On information from the press, radio, internet, television	1

Source: own survey.

Conclusions

Improving road traffic safety is one of the most important tasks carried out by the police. Analyses so far show that the biggest threats occur in relation to speeding and vulnerable road users, mainly pedestrians. Despite the fact that the areas of danger have been described in this article, we should still notice the dangers that directly or indirectly cause road accidents or affect the type and extent of injuries. Such behaviours certainly include driving under the influence of alcohol, using the telephone while driving, disregarding the obligation to use seat belts and finally the technical condition of vehicles.

Within the framework of road safety assessment on the roads of Ostróda District, the safety condition has been analysed and it has shown a decrease in the number of accidents with a simultaneous decrease in the number of fatalities. It is connected with the prevention and control activities carried out in the analyzed years by the Prevention and Road Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda. Due to the cyclical nature

of such activities, the drivers are subjected to more frequent road controls during which the police officers carry out preventive and warning talks on the observance of the law. Such awareness-raising of vehicle drivers significantly influences their prudent driving and thus improves road safety. Therefore, further analysis of the results indicated that prevention and control activities conducted by the police are desirable (86%) and should take place once or twice a month (47%).

The study showed that most of the road accidents occurred mainly in the undeveloped area (57.7%), during “good weather conditions” (50.3%), during daytime (65.7%), and on dry pavement (55.1%). In the Ostróda District, one can encounter such dangers as incorrect or faulty road markings, gaps in the road surface, trees on the edge of roads, invisible horizontal markings or an excessive number of advertisements placed in the road lane or in the area of intersections. In addition, there is also the human factor. Traffic participants, through their thoughtlessness, lack of imagination or prudence, commit a number of offences and thus pose a threat to others. In order to improve safety among the residents of the county, prevention in the area of road traffic safety was carried out within the framework of the local tournament “Road Traffic Safety” and other important undertakings. As the surveys showed, 59% of the respondents had not heard of community campaigns conducted by the police. In order for the police to be able to act efficiently in the implementation of such undertakings, it would be necessary to initiate legal processes to ensure its financial and human resources potential for the effective implementation of activities to improve road safety. Other actions that can have a positive effect are cooperation with the local media, road authorities, municipal police, and schools. It is also important to coordinate the creation and implementation of the programs, to promote and publicize a website with up-to-date information about the campaigns. Moreover, the District Police Chief in Ostróda should sign an agreement with the headmasters of elementary schools located in the Ostróda District to implement more frequent lectures on road safety issues.

A review of the data collected shows that 72% of respondents do not feel safe in the face of inappropriate pedestrian behaviour and speeding by drivers (68%). Respondents specified that improving the lighting of sidewalks, roads and parking lots, improving the visibility of pedestrian crossings and developing road infrastructure is most important to them. Despite such shortcomings, as many as 63% of the respondents believe that the roads in Ostróda County are “rather safe.”

The opinion of the respondents concerning the assessment of the Prevention and Road Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda in shaping the safety on the roads of the county seems interesting. The answer "difficult to judge" was given by 46% of the respondents. This result was probably influenced by the region of residence. Therefore, it can be concluded that there is a relationship between the place of residence of the respondents and their choice of the evaluation of professional competence of police officers. This result may also indicate different perceptions of police officers' competence by men and women and other experiences resulting from direct encounters with police officers. This assessment could also be influenced by the age of the respondents. The obtained answer could have been either a consequence of objectively even greater criticism of younger generations or definitely different experiences from encounters with police officers. Despite this response, 34% of the respondents well assess the work of police officers of the Prevention and Traffic Department of the District Police Headquarters in Ostróda. Thanks to the activities and commitment of the officers, road traffic safety has improved, as evidenced by the fact that 39% of the respondents consider the safety in this area to be "rather high."

Various research methods were used in the conducted research. Statistical methods, research techniques and the research tool, which was a questionnaire survey, as well as the analysis of the respondents' statements were also the basis for determining whether the hypothesis was confirmed in the collected research material.

The main hypothesis was verified only partially positively.

The author of this article finds a reflection for the hypothesis confirmed as a result of the conducted research in personal observations from the perspective of an officer of a public institution, which was the research area. It seems that this is such an important topic in terms of shaping road traffic safety in Ostróda County that it requires further observation, research and scientific analysis.

References

- Berg, A. (2017), *Wpływ alkoholu i środków odurzających na bezpieczeństwo uczestników ruchu drogowego* [Effects of Alcohol and Drugs on the Safety of Road Users], "Kortowski Przegląd Prawniczy" 2: 61–66.

- Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego w województwie warmińsko-mazurskim* [Road Safety in the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship] (2019), VIII Raport Warmińsko-Mazurskiego Obserwatorium Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego [VIIIth Report of Warmia and Mazury Road Traffic Safety Observatory], Olsztyn, <https://obserwatorium.word.olsztyn.pl/wp-content/uploads/sites/6/2020/06/WM-RaportBRD2019.pdf> (15.10.2021).
- Co oznacza "efekt Peltzman" w ruchu drogowym [What the "Peltzman Effect" Means in Traffic] (2017), "Prawo Drogowe" 30.03.2017, <https://www.prawodrogowe.pl/informacje/przeglاد-prasy/co-oznacza-efekt-peltzman-w-ruchu-drogowym> (25.09.2019).
- Gaca, S. [et al.] (2016), *Zarządzanie prędkościami i jego rola z uwagi na funkcjonowanie sieci dróg samorządowych* [Speed Management and Its Role Given the Operation of the Local Government Road Network], [in:] S. Gaca (ed.), *Wyttyczne zarządzania prędkościami na drogach samorządowych* [Guidelines for Speed Management on Local Government Roads], (Kraków-Gdańsk: Politechnika Krakowska, Politechnika Gdańska, Fundacja Rozwoju Inżynierii Lądowej, Krajowa Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego): 5–93.
- Graczyk, B., R. Polasik (2016), *Wpływ infrastruktury drogowej na bezpieczeństwo ruchu drogowego* [Impact of Road Infrastructure on Road Safety], "Postępy w Inżynierii Mechanicznej. Developments in Mechanical Engineering" 7(4): 5–15.
- Leśnikowska-Matusiak, I. (2012), *Pedagogika wychowania dla bezpieczeństwa* [Pedagogy of Safety Education], [in:] I. Leśnikowska-Matusiak (ed.), *Bezpieczeństwo ruchu drogowego. Teoria i praktyka. Edukacja* [Traffic Safety. Theory and Practice. Education], (Warszawa: Instytut Transportu Samochodowego): 13–17.
- Moneta, A. (2016), *Najczęstsze przyczyny i skutki zagrożeń komunikacyjnych* [The Most Common Causes and Effects of Traffic Hazards], "Zeszyty Naukowe Ruchu Studentckiego" 1: 55–64.
- Pokruszyński, W. (2012), *Bezpieczeństwo: teoria i praktyka (podręcznik akademicki)* [Security: Theory and Practice (Academic Textbook)], (Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi).
- Uchwała (Nr XI/91/2015) Rady Powiatu w Ostródzie z dnia 28 października 2015 r. w sprawie uchwalenia planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Powiatu Ostródzkiego, Dz. Urz. Województwa Warmińsko-Mazurskiego z 2015 r. poz. 4355, załącznik [Resolution (No. XI/91/2015) of the County Council of Ostróda of 28 October 2015 on the Adoption of the Plan for Sustainable Development of Public Collective Transport for Ostróda County, Official Gazette of the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship of 2015, item 4355, Annex].
- Sekściński, A. (2013), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych* [Homeland Security in Theoretical

- Perspective. Genesis and Contemporary Understanding in Political Science], "e-Politikon" 6: 42-79.
- Wojtas, A., M. Szkoda (2018), *Analiza wybranych czynników wpływających na bezpieczeństwo w ruchu drogowym* [Analysis of Selected Factors Influencing Road Traffic Safety], "Logistyka, Autobusy" 6: 1150.
- Zarządzenie (Nr 22/2017) Wójta Gminy Ostróda z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie "Planu rozwoju sieci dróg gminnych w gminie Ostróda na lata 2017-2021," załącznik [Ordinance (No. 22/2017) of the Head of the Ostróda Municipality of 1 March 2017 on the "Plan for Development of the Municipal Road Network in the Ostróda Municipality for 2017-2021," Annex].
- Ząbczyk, K. [s.a.], *Meteorologia drogowa a bezpieczeństwo ruchu* [Road Meteorology and Traffic Safety], http://www.signalco.pl/data/dokumenty/meteorologia_drogowa_a_bezpieczenstwo_ruchu.pdf (25.09.2021).
- Zbyszyński, M. (2017), *Bezpieczeństwo niechronionych uczestników ruchu drogowego – stan obecny i przyszły* [Safety of Unprotected Road Users – Current and Future State], "Transport Samochodowy" 1: 49-64.

Negocjacje w XXI wieku. Teoria, praktyka i znaczenie,
red. Beata Piskorska, Agnieszka Magdalena Zaręba,
Wydawnictwo KUL, Lublin 2020, ss. 135

DOROTA MAJ

Dr, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, e-mail: dorota.maj@mail.umcs.pl

W najprostszym ujęciu negocjacje można zdefiniować jako dwustronną komunikację, w której strony dążą do uzgodnienia stanowiska w określonej sprawie. Podkreśla się, że są najskuteczniejszą metodą rozwiązywania konfliktów w relacjach międzyludzkich (Kulawik 2011: 11). Gerard I. Nierenberg, postrzegany jako ojciec współczesnych negocjacji, wskazał, że o ich powodzeniu decydują trzy elementy: 1) możliwość negocjowania w konkretnej sprawie, 2) zgoda na wzajemne ustępstwa i kompromisy oraz 3) zaufanie stron (Nierenberg 1998). Biorąc pod uwagę zróżnicowanie poziomów życia społecznego, można wyróżnić cztery poziomy negocjacji: 1) międzyludzki (dotyczący stosunków międzyludzkich), 2) wewnątrzorganizacyjny (zarządzanie zasobami ludzkimi), 3) międzyorganizacyjny (np. handel) oraz 4) międzynarodowy (dyplomacja; Nierenberg 1998: 13–14).

Publikacja *Negocjacje w XXI wieku. Teoria, praktyka i znaczenie*, pod redakcją Beaty Piskorskiej i Agnieszki Magdaleny Zaręby, prezentuje próbę wieloaspektowego ujęcia problematyki negocjacji, uwzględniając zarówno zróżnicowany zakres podmiotowy, jak i przedmiotowy. Redaktorki monografii zaprosiły do współpracy badaczki i badaczy reprezentujących różne ośrodki naukowe. W efekcie powstała interesująca praca ukazująca wieloaspektowość negocjacji. Na monografię składa się osiem artykułów, w których poruszono nie tylko kwestie teoretyczne, lecz także praktyczne zastosowanie negocjacji.

Monografię otwiera artykuł autorstwa A.M. Zaręby zatytułowany *Negocjacje – teoria i praktyka*. Tekst, stanowiący wprowadzenie w problematykę negocjacji, został podzielony na dwie części: w pierwszej przedstawiono kwestie definiowania negocjacji, natomiast w drugiej ukazano je w wymiarze praktycznym jako sztukę prowadzenia sporu. Autorka odwołała się do

ich klasycznej definicji zaproponowanej przez G.I. Nierenberga, według którego negocjacje można ujmować w kategorii porozumiewania się, stale występującego w ludzkich zachowaniach. Jak wskazuje amerykański badacz, „negocjacje zaczęto postrzegać jako proces mogący mieć poważny wpływ na relacje zachodzące w międzyludzkich stosunkach, zaś metody i techniki stosowane w procesie negocjacyjnym jako możliwe do opanowania i stosowania przez wszystkich – od zwykłego nowicjusza po doświadczonego wytrawnego negocjatora” (Niereneberg 1994: 16). Autorka odwołała się również do polskich badaczy zajmujących się negocjacjami: Pawła Dąbrowskiego, Zbigniewa Nęckiego, Henryka Januszka, Grażyny Osiki i Tomasza Olejarza. Istotne w tej części jest rozróżnienie pomiędzy negocjacjami, dyplomacją i arbitrażem. W części odnoszącej się do strategii negocjacji zostały przybliżone dwie z nich – negocjacje pozycyjne i negocjacje rzeczowe kooperacji.

Artykuł Krzysztofa Michalskiego, *Procedury dyskursywne i negocjacyjne aktualnie wykorzystywane w partycypacyjnej ocenie technologii*, został poświęcony problematyce oceny technologii (Technology Assessment) jako obszarowi współpracy przedstawicieli świata polityki, organów administracji publicznej, przemysłu i stowarzyszeń technicznych, którego zadaniem jest wczesne rozpoznanie, ostrzeżenie i reagowanie na zagrożenia stwarzane przez rozwój technologii. Tekst został podzielony na trzy części: w pierwszej autor scharakteryzował ocenę technologii jako nowy obszar społecznego dyskursu i negocjacji, w drugiej przedstawił procedury dyskursywne i negocjacyjne stosowane w ocenie technologii, natomiast w trzeciej wskazał jej zalety i wady. We wnioskach K. Michalski sformułował postulaty, których zastosowanie mogłoby zminimalizować niedostatki procedur partycypacyjnych.

Grzegorz Tutak w artykule zatytułowanym *Rola i znaczenie negocjacji w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych. Wybrane przykłady* przeanalizował możliwość zastosowania negocjacji jako alternatywnej dla rozwiązań siłowych metody rozstrzygania sytuacji kryzysowych. Autor swoje rozważania podzielił na dwie części: w pierwszej omówił definicje negocjacji oraz negocjacji kryzysowych, natomiast w drugiej przedstawił przykłady ich zastosowania. Podkreślił, że kluczowe znaczenie w efektywnym stosowaniu negocjacji mają umiejętności i cechy negocjatora, ale również dobór odpowiednich narzędzi, metod i technik negocjacyjnych. Jako przykłady efektywnych działań zostały wskazane negocjacje w sprawie uwolnienia polskich marynarzy porwanych przez nigeryjskich piratów w 2015 r., a także rozmowy z porywaczami samolotu Kuwejskich Linii Lotniczych

w 1988 r. Z kolei przykładami niewłaściwego doboru środków i metod rozwiązywania sytuacji kryzysowej były szturm na teatr na Dubrowce w Moskwie w 2002 r. oraz atak na szkołę w Biesłanie w 2004 r.

Celem artykułu Jarosława Stelmacha, zatytułowanego *Możliwości prowadzenia negocjacji ze sprawcami zamachów terrorystycznych o charakterze fundamentalizmów islamskich*, było wskazanie możliwości prowadzenia negocjacji policyjnych w incydentach terrorystycznych motywowanych przez radykalizmy islamskie. Autor skupił się na kwestii współczesnego terroryzmu islamskiego, a także działaniach policyjnych w sytuacji kryzysowej z udziałem zespołu negocyjacyjnego.

Artykuł B. Piskorskiej, zatytułowany *Unia Europejska jako mediator na arenie międzynarodowej – perspektywa teoretyczna i empiryczna*, został poświęcony kwestiom rozwoju potencjału Unii Europejskiej (UE) jako mediatora na arenie międzynarodowej oraz przykładom jej działań mediacyjnych. Autorka skonkludowała, że od zainicjowania procesów integracyjnych po zakończeniu II wojny światowej Wspólnota Europejskie/UE otrzymują wysoki poziom instytucjonalnego i merytorycznego wsparcia mediacyjnego w sytuacjach kryzysowych. W literaturze naukowej potencjał mediacyjny UE prezentowany jest głównie w kontekście cywilnego zarządzania kryzysami. Jak słusznie zauważyła autorka, UE nie odnosi spektakularnych sukcesów w sferze mediacji. W opinii badaczki jest to efekt braku zgody pomiędzy państwami członkowskimi, tendencji do podejmowania działań na własną rękę przez poszczególne państwa członkowskie, a także trudności instytucjonalnych i biurokratycznych.

Zamierzeniem Rafała Kuligowskiego, autora artykułu *Negocjacje dotyczące wystąpienia państwa członkowskiego ze struktur Unii Europejskiej – casus Brexitu*, było omówienie poszczególnych etapów negocjacyjnych wystąpienia Wielkiej Brytanii z UE. W tekście dokonano ponadto analizy prawnej części traktatu odnoszących się do praw obywateli, rozliczenia finansowego oraz okresu przejściowego. W jego opinii negocjacje w sprawie wystąpienia Wielkiej Brytanii z UE stanowią jeden z najbardziej interesujących przypadków we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Złożoność tego procesu miała swoje źródło w rozbudowanej strukturze prawa, co jest wynikiem ścisłej współpracy pomiędzy państwami. Zdaniem autora brexit może również przyczynić się do zintensyfikowania działań integracyjnych w Europie.

Marcin Pomarański w tekście *Konsultacje publiczne jako narzędzie kreowania polityki migracyjnej na Węgrzech* odniósł się do dwóch

kontrowersyjnych zastosowań instytucji konsultacji społecznych na Węgrzech podjętych z inicjatywy partii rządzącej Fidesz – Magyar Polgári Szövetség. W pierwszym przypadku mowa o konsultacjach narodowych na temat imigracji i terroryzmu (2015 r.), w drugim zaś o referendum w sprawie kwot migracyjnych (2016 r.). W podsumowaniu autor stwierdził, że na Węgrzech po 2010 r. jest widoczna zmiana w podejściu władz węgierskich do instytucji demokracji bezpośredniej. Przeprowadzone w tym czasie reformy doprowadziły do zmarginalizowania znaczenia referendum ogólnokrajowego, w miejsce którego są organizowane kontrowersyjne konsultacje narodowe.

Ostatni artykuł tomu, *Kościół katolicki w procesie konstruowania pokojowego ładu międzynarodowego*, autorstwa Joanny Kulskiej, został poświęcony problematyce katolickiego podejścia do rozwiązywania konfliktów w aspekcie teoretycznym i praktycznym. Badaczka skoncentrowała się na posoborowym nauczaniu papieży, ewolucji katolickiej nauki społecznej oraz działalności organizacji religijnych i motywowanych religijnie. Szczególną uwagę zwróciła na utworzoną w 2004 r. instytucję Catholic Peacebuilding Network (CPN), która skupia organizacje pokojowe realizujące projekty pokojowe we wszystkich częściach świata.

Podsumowując, publikacja przygotowana pod redakcją B. Piskorskiej i A.M. Zaręby stanowi inspirujące źródło do badań nad problematyką negocjacji w zróżnicowanym zakresie przedmiotowym i podmiotowym.

Bibliografia

- Kulawik, A. (2011), *Strategie i techniki negocjacyjne na arenie międzynarodowej (Hiszpania, Chiny, USA)*, (b.m.w.: Wydawnictwo internetowe e-bookowo.pl).
- Nierenberg, G.I. (1998), *Sztuka negocjacji*, tłum. D. Bakalarz, (Warszawa: Studio EMKA).
- Nierenberg, G.I. (1994), *Sztuka negocjacji jako metoda osiągania celu*, tłum. P. Cichawa, (Warszawa: Studio EMKA).

Sprawozdanie z konferencji międzynarodowej Rīga Conference, 15–16 października 2021 roku

ALEKSANDRA KUCZYŃSKA-ZONIK

Dr, Instytut Europy Środkowej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: aleksandra.kuczynska-zonik@kul.pl, kuczynska.zonik@ies.lublin.pl

W dniach 15–16 października 2021 r. miałam przyjemność wziąć udział w międzynarodowej konferencji Rīga Conference. Wydarzenie organizują wspólnie Łotewska Organizacja Transatlantycka (Latvian Transatlantic Organisation – LATO), Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Łotewskiej. Odbywająca się od 2006 r. w stolicy Łotwy konferencja jest wyjątkowym miejscem konstruktywnego dialogu na tematy bezpieczeństwa regionalnego i międzynarodowego między politykami najwyższego szczebla, ekspertami w dziedzinie polityki zagranicznej i obronności, naukowcami, dziennikarzami i przedstawicielami biznesu. W przeszłości w wydarzeniu brały udział głowy państw, szefowie rządów, ministrowie, urzędnicy Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (North Atlantic Treaty Organization – NATO) i Unii Europejskiej (UE) oraz ambasadorowie państw z całego świata. Szczególnie ważne i zapadające w pamięć były wystąpienia prezydenta Stanów Zjednoczonych George’a W. Busha w 2006 r. oraz prezydenta Gruzji Micheila Saakaszwilego w 2008 r. W ciągu ostatniej dekady Rīga Conference zyskała rangę regionalną i międzynarodową. Szczególnie obecnie jest to miejsce omawiania problemów i wyzwań oraz wypracowywania kierunków działań istotnych z punktu widzenia państw regionu (The Rīga Conference 2021).

Ze względu na pandemię i wysoką zachorowalność na COVID-19 na Łotwie¹ w 2021 r. konferencję zorganizowano w formacie hybrydowym. W celu zapewnienia bezpieczeństwa ograniczono liczbę uczestników

¹ W połowie października 2021 r. Łotwa była państwem o najwyższym w UE wskaźniku zachorowalności na 100 000 mieszkańców; średnia wynosiła 1257, podczas gdy w UE 190; w czołówce pod względem zachorowalności znajdowały się również pozostałe państwa bałtyckie Litwa i Estonia (odpowiednio 1163 i 1087; Kuczyńska-Zonik 2021).

stacjonarnych i umożliwiono szerokiej publiczności dostęp online do niemal wszystkich wydarzeń odbywających się podczas spotkania (LATO 2021). W wydarzeniu wzięło udział ok. 100 prelegentów, w tym przedstawiciele instytucji unijnych i NATO, a także ekspertów, dziennikarzy i badaczy, m.in. Ian Brzezinski (analityk Atlantic Council), Valdis Dombrovskis (wiceprzewodniczący wykonawczy Komisji Europejskiej i komisarz do spraw handlu), Rihards Kols (przewodniczący sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych Łotwy), Marko Mihkelson (przewodniczący sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych Estonii), Federica Mogherini (była wysoka przedstawiciel UE do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa), Žygimantas Pavilionis (przewodniczący sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych Litwy), Jānis Sārts (dyrektor Centrum Ekspersckiego Komunikacji Strategicznej NATO), Tomasz Szatkowski (Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej przy NATO) oraz Vaira Vīķe-Freiberga (była prezydent Łotwy). Tematy paneli poświęcone były zarówno wyzwaniom bezpieczeństwa, politykom zagranicznym państw, jak i formatom współpracy regionalnej (m.in. Inicjatywie Trójmorza – w 2022 r. szczyt będzie miał miejsce właśnie w Rydze).

Konferencji towarzyszyły liczne wydarzenia, takie jak Rīga Conference 2021 Coffee Break Interviews oraz LATO Interview Series, a także zorganizowane w dniach 14–15 października Future Leaders Forum (FLF). W tym ostatnim uczestniczyli młodzi eksperci i badacze zainteresowani obronnością i bezpieczeństwem, polityką zagraniczną oraz międzynarodową współpracą gospodarczą, dyskutujący w panelach poświęconych wyzwaniom bezpieczeństwa, współpracy transatlantyckiej oraz w ramach UE. Uczestnicy wzięli także udział w grze symulacyjnej, wykładach oraz dyskusjach grupowych, w których również zabrałam głos.

Panel, podczas którego wystąpiłam jako prelegentka, dotyczył odporności i wyzwań dla bezpieczeństwa. Mój referat poświęcony został relacjom między UE a Chinami. Nakreśliłam ogólny zarys stosunków i skupiłam się na wymiarze regionalnym: roli Chin w Europie Środkowej oraz interesach Chin w państwach bałtyckich. Ogólnie rzecz biorąc, w obliczu wielu wyzwań globalnych, takich jak polityka nuklearna Iranu i Korei czy zmiany klimatu, Chiny i UE łączą wzajemne interesy, pozwalające zacieśniać współpracę. Jednocześnie, w sytuacji gdy Chiny coraz częściej prowadzą bardziej agresywną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, państwom UE trudniej zachować jednolite stanowisko w kwestiach związanych z nowymi technologiami (Huawei), Inicjatywą Pasa i Szlaku (Basic

Rate Interface – BRI), Formatem 16+1², modelem chińskiego kapitalizmu państwowego i łamaniem praw człowieka. Ponadto państwa UE coraz bardziej zdają sobie sprawę, że Chiny są konkurentem nie tylko w wymiarze gospodarczym i technologicznym, ale także politycznym i ideowym, gdyż promują alternatywne do europejskich modele rozwoju i zarządzania państwem. Chiński wpływ kulturowy i dyfuzja norm połączone z rosnącą presją gospodarczą mają istotne znaczenie dla dalszej współpracy. Z tego powodu Li Xing (2021) nazywa współczesne stosunki między Chinami a UE „rywalizacją systemową” (*systemic rivalry*) w przeciwieństwie do dotychczasowego „partnerstwa strategicznego” (*strategic partnership*).

Z mojej perspektywy szczególnie interesujący wydaje się przykład współpracy państw bałtyckich i Chin. W przeciwieństwie do państw środkowoeuropejskich (Polski, Węgier, Czech) do tej pory Litwa, Łotwa i Estonia były zadowolone ze współpracy z dalekowschodnim partnerem. W ciągu ostatnich kilku lat dynamika kontaktów na szczeblu ministerialnym, parlamentarnym i lokalnym wzrosła, podobnie jak wartość wymiany handlowej. Do tej pory państwa bałtyckie były także przychylnie nastawione wobec Formatu 16+1, licząc na dostęp do rynków środkowoazjatyckich. Jednocześnie wyzwania, jakie przynosi zwiększona obecność Chin w regionie, w tym nowoczesne technologie, długoletnie kontrakty na realizację inwestycji infrastrukturalnych, szpiegostwo i dezinformacja, powodują coraz większy sceptycyzm i obawy ze strony Litwy, Łotwy i Estonii co do dalszej współpracy z Państwem Środka (Kuczyńska-Zonik, Stępniewski 2021).

Na temat stosunków między państwami bałtyckimi a Chinami wypowiedział się także Shota Gvineria, ambasador Gruzji w Holandii w latach 2010–2014 oraz wykładowca w Baltic Defence College w Tartu (Estonia), w trakcie naszej rozmowy *Is the Chinese presence in the Baltics Underestimated?* nagranej w ramach LATO Interview Series #14 (2021). Niewątpliwie wraz ze zwiększającym się wpływem Chin w regionie oraz nasilającymi się

² Format 16+1 odnosi się do współpracy Chin i państw Europy Środkowo-Wschodniej (Albanii, Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chorwacji, Czarnogóry, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Macedonii, Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii, Węgier i Polski) w zakresie gospodarki, handlu i kultury. W 2019 r. Grecja przystąpiła do inicjatywy, stąd Format przyjął nazwę 17+1. Jednak w maju 2021 r. Litwa postanowiła wycofać się, gdyż w jej ocenie nie zostały zrealizowane cele, dla których zdecydowała się w nim uczestniczyć. Litwa liczyła bowiem, że chiński rynek stanie się bardziej otwarty dla litewskiego eksportu. Ten jednak wzrósł tylko w niewielkim stopniu, w przeciwieństwie do importu z Chin (Gołębiowska, Kuczyńska-Zonik 2021).

napięciami amerykańsko-chińskimi zainteresowanie tym tematem wśród badaczy będzie rosło.

Bibliografia

- Gołębiowska, M., A. Kuczyńska-Zonik (2021), *Wyjście smoka. Spór dyplomatyczny na linii Litwa-Chiny*, „Komentarze IEŚ” 440, <https://ies.lublin.pl/komentarze/wyjście-smoka-spor-dyplomatyczny-na-linii-litwa-chiny/> (1.03.2022).
- Kuczyńska-Zonik, A. (2021), *Wysoka zachorowalność na COVID-19 na Łotwie – diagnoza sytuacji i analiza przyczyn*, „Komentarze IEŚ” 462, <https://ies.lublin.pl/komentarze/wysoka-zachorowalnosc-na-covid-19-na-lotwie-diagnoza-sytuacji-i-analiza-przyczyn/> (1.03.2022).
- Kuczyńska-Zonik, A., T. Stępniewski (2021), *China and Central and Eastern Europe The Case of the Baltic States*, [w:] L. Xing (red.), *China-EU Relations in a New Era of Global Transformation*, (London–New York: Routledge): 192–208.
- LATO (2021), *The Riga Conference 2021*, <https://www.youtube.com/channel/UCoDNpIRbLQNAJDE2lqQBHMA> (1.03.2022).
- LATO Interview Series #14 (2021), *Is the Chinese Presence in the Baltics Underestimated?*, <https://www.youtube.com/watch?v=vfHnX84KvLU> (1.03.2022).
- The Riga Conference (2021), <https://www.rigaconference.lv/about-the-conference/> (1.03.2022).
- Xing, L. (2021), *China-EU Relations at a Crossroads: “Systemic Rivalry” or “Strategic Partnership”?*, [w:] L. Xing (red.), *China-EU Relations in a New Era of Global Transformation*, (London–New York: Routledge): 1–18.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Introduction	7

ARTYKUŁY

Maciej ZWEIFFEL, Obraz medialny energetyki jądrowej w Polsce (studium przypadku). Analiza przekazów z ostatnich sześciu miesięcy prezydenckiej kampanii wyborczej	9
Maciej ZWEIFFEL, Medial Image of Nuclear Energy in Poland (Case Study). Analysis of Broadcasts from the Last Six Months of President Campaign	29
Michał PASZKOWSKI, Gazociąg Baltic Pipe w koncepcjach zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski w myśli politycznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego	49
Michał PASZKOWSKI, The Baltic Pipe Gas Pipeline in the Concept of Ensuring Poland's Energy Security in the Political Thought of the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party	63
Sylwia K. MAZUR, Prezydentura Donalda Trumpa i 25. poprawka do Konstytucji Stanów Zjednoczonych	77
Sylwia K. MAZUR, Donald Trump's Presidency and the Twenty-fifth Amendment to the United States Constitution	91
Artur NIEDŹWIECKI, Polska w (neo)liberalnym systemie stosunków międzynarodowych	105
Artur NIEDŹWIECKI, Poland in the (Neo)liberal System of International Relations	121

Marcin SOBIECKI, Bezpieczeństwo ruchu drogowego na terenie powiatu ostródzkiego w latach 2017–2019. Raport z badań	137
--	-----

Marcin SOBIECKI, Road Traffic Safety in Ostróda County in 2017–2019. Research Report	161
--	-----

RECENZJE

<i>Negocjacje w XXI wieku. Teoria, praktyka i znaczenie</i> , red. Beata Piskorska, Agnieszka Magdalena Zaręba, Wydawnictwo KUL, Lublin 2020 (Dorota Maj)	183
--	-----

SPRAWOZDANIA

Sprawozdanie z konferencji międzynarodowej Rīga Conference, 15–16 października 2021 roku (Aleksandra Kuczyńska-Zonik)	187
---	-----